

ที่ ร ะ ลึ ก

ในงานฌาปนกิจศพ

นางจงกล ถีระวงษ์

ณ วัดมกุฎกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

ที่ ร ะ ลึ ก

ในงานฌาปนกิจศพ

นางจงกล ถีระวงษ์

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

นางจงกล ถีระวงษ์

ชาตะ พ.ศ. ๒๔๕๖

มรณะ พ.ศ. ๒๕๑๔

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์ แห่งประเทศไทย

วุฒิบัตร

ให้ไว้เพื่อแสดงว่า

นางจงกล [illegible]ระวงศ์

เป็นผู้ได้รับการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์
ตั้งแต่วันที่ ๒๔ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ถึงวันที่ ๒๗ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
ซึ่งสมาคมนักสังคมสงเคราะห์ แห่งประเทศไทย ได้จัดการฝึกอบรมขึ้น โดยความร่วมมือของ
กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย และสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ[illegible] ๆ

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๗ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

(นายสุวรรณ รื่นยศ)
นายกสมาคม

สภากาชาดไทย

รับรองว่า ....นางจงกล ถีระวงษ์........

ได้สำเร็จการอบรมเคหพยาบาล

สาขา ....หลักสูตรที่ ๑ เคหพยาบาล....

(ใบรับรองนี้ใช้แสดงในการประกอบอาชีพไม่ได้)

ครูผู้อบรม

หัวหน้าฝ่ายเคหพยาบาล

วันที่ ๒๕-๒ เดือน ส.ค.-ก.ย. พ.ศ. ๒๕๑๒

คำปรารภ

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ นางจงกล ถีระวงษ์ สามีและลูก ๆ เห็นว่าตลอดชีวิตของ นางจงกล ถีระวงษ์ ได้ประกอบการบำเพ็ญกุศล เป็นผู้สนใจในทางศาสนาการทำบุญให้ทาน การสวดมนต์ไหว้พระ และเป็นผู้สนใจในงานพิธีและประเพณีต่าง ๆ จึงเห็นสมควรที่จะจัดพิมพ์เรื่อง "ไหว้พระและปกิณกะวิธี" ของพระสุขุม ธรรมาจารย์ ซึ่งได้คัดบางตอนที่เห็นว่าไม่จำเป็นออก จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่ปวงชนและผู้ที่มาร่วมงานฌาปนกิจศพครั้งนี้โดยทั่วกัน

ขอกุศลราศีที่ได้บำเพ็ญทานนี้ จงเป็นวิบากสมบัติสำเร็จประโยชน์สุขแก่นางจงกล ถีระวงษ์ ซึ่งสิ้นชีวิตไปสู่สัมปรายภพแล้วนั้น ตามสมควรแก่คติวิสัยทุกประการ เทอญ.

ประวัติ นางจงกล ถีระวงษ์

ชาตะ ๒๔๕๖ มรณะ ๒๕๑๔ รวมศิริมายุ ๕๘ ปี

ประวัติ นางจงกล ถีระวงษ์ ที่ท่านอ่านอยู่นี้ เป็นจดหมายฉบับหนึ่งของ นายเที่ยง ถีระวงษ์ สามี ได้เขียนเล่าชีวะประวัติของภรรยา ส่งไปให้ลูก ๆ (บุตรี) ๓ คน ซึ่งไปทำงานและศึกษาอยู่ในเมืองวินนี่เพ็ค ประเทศแคนาดา ให้ทราบประวัติโดยละเอียดของคุณแม่ ตั้งแต่บรรพบุรุษเกิดมาจนกระทั่งถึงแก่กรรม เมื่อหลังจากถึงแก่กรรมไปแล้ว ๓ เดือนเศษ แต่ปัจจุบันนี้บุตรีคนโต คือนางสุทิน จักรพันธุ์ ณ อยุธยา ซึ่งมีชื่อเล่น ๆ ว่า "แบ๊ว" ได้กลับมาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ส่วนน้องสาวอีก ๒ คน ยังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย แมนนิโตบา ประเทศแคนาดา คนพี่ชื่อ น.ส. กุณฑล ถีระวงษ์ (ยุ้ย) คนน้องซึ่งเป็นคนสุดท้อง ชื่อ น.ส. สุนันทา ถีระวงษ์ (จิ๋ม)

ข่าวการตายของคุณแม่ ได้ปิดบังไว้ถึง ๓ เดือนเศษ ลูกทั้ง ๓ คนนี้จึงได้ทราบข่าว โดยเพื่อนของนางสุทินได้บอกไปทางจดหมาย ว่าคุณแม่เกิดอุบัติเหตุถูกรถชนตาย เพราะได้ข่าวจากหนังสือพิมพ์ลงข่าว แล้วต่อมาคุณพ่อ และพี่ชายจึงได้เขียนจดหมายมาเล่าเหตุการณ์ไปให้ทราบเรื่องราว ซึ่งขณะนั้น นายเที่ยง ถีระวงษ์ ยังรับราชการอยู่ที่อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

เขียนที่บ้านพักนายอำเภอวังทอง จ. พิษณุโลก

๑๕ กันยายน ๒๕๑๔

ลูกแบ๊ว ลูกยุ้ย และลูกจิ๋ม ที่รักมากของพ่อ

จดหมายฉบับก่อนพ่อได้ผลัดลูก ๆ ไว้ว่าจะเขียนประวัติและเล่าเรื่องราวที่คุณแม่และพ่อเกิดอุบัติ จนเป็นเหตุให้คุณแม่ถึงแก่กรรมมาให้ลูกทราบนั้น ในจดหมายฉบับนี้พ่อจะขอเล่าชีวะประวัติของคุณแม่ ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งได้ตายจากพ่อและลูก ๆ ไป เพื่อลูก ๆ จะได้ทราบประวัติของคุณแม่ไว้ ซึ่งพ่อคิดว่าลูก ๆ บางคนอาจจะยังไม่ทราบก็ได้ เพราะชีวิตของคุณแม่ เป็นชีวิตที่ลูก ๆ ควรจะศึกษาไว้

ชาตะ คุณแม่เกิดเมื่อวันที่เท่าไรพ่อจำไม่ได้ เดือนมกราคม ๒๔๕๖ เป็นบุตรคนเดียวของนายเชียร์ นางพูน อภัยวงศ์ บิดาได้ถึงแก่กรรมไปตั้งแต่คุณแม่ของลูกเพิ่งมีอายุได้ไม่ถึง ๑ ขวบ เกิดที่ตลาดอำเภอกระบินทร์บุรี ซึ่งในขณะนั้นเป็นจังหวัดกระบินทรบุรี นายเชียร์ อภัยวงศ์ เป็นหลานของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร แต่จะเป็นหลานสนิทหรือห่างเพียงใดพ่อไม่ทราบชัดเพราะไม่ได้สืบสวน ทราบแต่ว่าเมื่อคุณตา (นายเชียร์) ของลูกยังเด็กอยู่ได้ติดตามท่านเจ้าคุณอภัยภูเบศรไปอยู่ในเมืองพระตะบอง ซึ่งในขณะนั้นพระตะบองของเขมรเป็นประเทศราชของประเทศไทยอยู่ ครั้นต่อมาเมื่อรัฐบาลไทยเราสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "รัชกาลที่ ๔" ได้ทรงยกเมืองพระตะบองคืนให้แก่ประเทศฝรั่งเศสแลกเปลี่ยนกันกับเมืองจันทบุรีซึ่งฝรั่งเศสได้ส่งทหาร มายึดเมืองจันทบุรีไว้ในขณะนั้น นายเชียร์ อภัยวงศ์ ก็ต้องเดินทางกลับประเทศไทยพร้อมกับเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ท่านเจ้าคุณอภัยภูเบศรกลับมาตั้งหลักฐานบ้านเรือนอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ส่วน นายเชียร์ อภัยวงศ์ ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอกบินทร์บุรี หรือจังหวัดกบินทร์บุรีในสมัยโน้น และได้ทำการสมรสกับนางพูน มีธิดาด้วยกันคนหนึ่งคือ นางจงกล ซึ่งมีชื่อเล่นๆ ว่า "จ้อย" ที่อำเภอกบินทร์บุรีนั้น

ชีวิตเด็ก เมื่อคุณแม่ของลูก ๆ เกิดมาได้อายุยังไม่ครบ ๑ ปี นายเชียร์ อภัยวงศ์ ตาของลูกก็ถึงแก่กรรมลงแล้วต่อมาอีกประมาณ ๒ ปีเศษ นางพูนคุณยายของลูก ๆ ก็ถึงแก่กรรมลงอีกคนหนึ่ง บังเอิญคุณแม่ของลูกยังมีพี่สาว ซึ่งเป็นลูกเรียงพี่เรียงน้องของลูกคนหนึ่ง ชื่อนางขาว พานิชตระกูล ได้รับเอามาเลี้ยงไว้ คุณแม่ของลูกจึงอยู่รอดชีวิตมาได้ บิดา มารดาของคุณแม่มีทรัพย์สมบัติอยู่บ้าง แต่พอทั้งสองสิ้นชีวิตลงก็ถูกคนอื่น ๆ เขาเอาไปจนหมดเกลี้ยง ประกอบกับที่กบินทร์บุรีในขณะนั้นยังไม่เจริญ ท้องที่เป็นป่าดงพงไพร มีโจรผู้ร้ายชุกชุม นางขาว พานิชตระกูล ซึ่งขณะนั้นยังสาวและโสดอยู่อายุแก่กว่ากันประมาณ ๑๔ ปี ได้อพยพหอบหิ้วพาคุณแม่ของลูกซึ่งในขณะนั้นมีอายุสัก ๔ ขวบมาอยู่ที่บ้านศรีนาวา จังหวัดนครนายก

สองชีวิตพี่น้องได้มาตั้งภูมิลำเนา ตั้งหลักฐาน เริ่มชีวิตใหม่ที่ตลาดศรีนาวาซึ่งเป็นตลาดในชนบท มีห้องแถวขายของและบ้านเรือนอยู่สักไม่เกิน ๑๕ หลังคาเรือน แต่เป็นท่าน้ำริมแม่น้ำนครนายก เป็นท่าจอดล้อเกวียนเทข้าวซึ่งขนข้าวในท้องทุ่งนามาลงเรือบรรทุกข้าวมาขายที่กรุงเทพมหานคร สองคนพี่น้องจึงได้ทำขนมขายและขายของชำอื่น ๆ

อีกบ้างเล็กน้อย มีรายได้พอประทังเลี้ยงชีวิตกันมาได้วันหนึ่ง ๆ พอคุณแม่หรือเด็กหญิงจงกลอายุได้ ๗ ขวบ พี่สาวก็จัดให้เข้าโรงเรียน เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนประชาบาล วัดศรีนาวา พอดีกับได้มี พ.ร.บ. ประถมศึกษาออกมาใช้บังคับในปี ๒๔๖๔ นั้นเอง คุณแม่ก็เรียนที่นั่นจนจบหลักสูตร

คุณแม่ของลูกชีวิตเมื่อยังเป็นเด็กนั้นนอกจากจะกำพร้าพ่อแม่แล้ว ยังตกระกำลำบากอย่างมาก ในขณะเรียนหนังสือก็ต้องตื่นแต่ดึกช่วยพี่สาวทำขนมขาย ต้องช่วยหุงหาอาหารกว่าจะได้กินข้าวไปโรงเรียนก็สายแทบทุกวัน ในตอนเย็นโรงเรียนเลิกกลับมาบ้านก็ต้องหาบน้ำในลำแม่น้ำมาใส่โอ่งไว้ใช้สอย แม่น้ำนครนายกตอนต้นแม่น้ำตลิ่งสูงชัน บางวันก็ต้องหาฟืนมาไว้ใช้สอยสำหรับหุงต้มอาหารและทำขนม ตอนค่ำกว่าจะได้รับประทานอาหารและเข้านอนก็ดึกเกือบทุกคืน เคยเล่าให้เด็กอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในบ้านฟังว่า ต้องช่วยพี่สาวทำขนมขายนั่งโม่แป้งจนสัปหงกวันละหลาย ๆ กว่าจะโม่แป้งเสร็จ และบางทีจนผ้าเปียกตลอดวันเพราะต้องทำงานอยู่กับน้ำ คุณแม่ของลูกต้องลำบากตรากตรำอยู่เช่นนี้จนกระทั่งอายุ ๒๐ ปี จึงได้แต่งงานกันกับพ่อ

ชีวิตสาวและแต่งงาน คุณแม่เมื่อเป็นสาว เป็นสตรีที่มีรูปร่างสวยงามคนหนึ่งในย่านตำบลศรีนาวาและใกล้เคียง ร่างเล็กบางผิวค่อนข้างขาว มีหนุ่มมารักใคร่และขอแต่งงานด้วยหลายคนแต่คุณแม่ไม่ชอบจึงไม่แต่งงานด้วย คุณแม่รักกับพ่อจึงได้ตกลงแต่งงานกับพ่อเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งมีอายุครบ ๒๐ ปี ซึ่งในตอนนั้นพ่อเข้ารับราชการเป็นเสมียนอยู่ในแผนกปกครอง อำเภอเมืองนครนายก ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท และกำลังเป็นนักศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อแต่งงานกับพ่อแล้ว คุณแม่ก็ย้ายจากตลาดศรีนาวา มาอยู่กับพ่อที่ตลาดในเมืองนครนายก เมื่อปี ๒๔๗๙ มีบุตรีเกิดขึ้นมาเป็นคนแรก พ่อตั้งชื่อให้ว่า "เกยูร" เกิดมาได้อายุยังไม่ถึง ๒ ปี ลูกคนนี้ก็ถึงแก่กรรม ในตอนนี้พ่อเองและคุณแม่ของลูก ๆ ยังเป็นเด็กมาก ลูกเกยูรจะเจ็บป่วยเป็นอะไรอย่างไรก็ไม่ใคร่จะรู้เรื่องว่าจะเยียวยารักษาอย่างไร หรือจะพูดอีกทีหนึ่งก็คือยังเลี้ยงลูกไม่เป็นนั่นเอง ลูกเกยูรจึงได้ตายจากไปเสียก่อนที่พวกน้อง ๆ จะได้รู้จัก

คุณแม่กับพ่อมีทายาทเกิดด้วยกันรวมทั้งเกยูรด้วย ๖ คน แต่ยังคงเหลืออยู่ซึ่งมี

ชีวิตมาจนถึงปัจจุบันนี้ ๕ คน เรียงตามลำดับดังนี้ คือ

๑. นายสุทัศน์ ถีระวงษ์ อายุ ๓๖ ปี เรียนสำเร็จชั้นปริญญาตรี แผนกนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะนี้ทำงานเป็นหัวหน้าแผนกนิติกรรม การไฟฟ้านครหลวงวัดเลียบ กรุงเทพมหานคร แต่งงานกับนางกอบกุล บุตรีนายกิต–นางประชิม วิศรุตรัส

๒. นางสุทิน จักรพันธุ์ ณ อยุธยา อายุ ๓๔ ปี เรียนสำเร็จวิชาเลขานุการจากวิทยาลัยมาลเบอะเลอะ ประเทศอังกฤษ แต่งงานกับ ม.ร.ว. จีระวัฒน จักรพันธุ์ บุตรพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าดรุณไวยวัฒน์ ติดตามไปอยู่กับสามีซึ่งเป็นอาจารย์อยู่ในมหาวิทยาลัยขอนแก่น จ. ขอนแก่น

๓. นายสุธรรม ถีระวงษ์ อายุ ๒๙ ปี เรียนสำเร็จได้รับปริญญาตรีทางรัฐศาสตร์ ปัจจุบันรับราชการเป็นปลัดอำเภอโท อยู่ที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา แต่งงานกับนางวันเพ็ญ

๔. นางสาวกุณฑล ถีระวงษ์ อายุ ๒๔ ปี กำลังศึกษาปริญญาตรี ในมหาวิทยาลัยแมนนิโตบา (MANITOBA) วินนีเพ๊ก (WINNIPEG) ประเทศแคนาดา เรียนปีที่ ๓ วิชาคำนวณ–สถิติ

๕. นางสาวสุนันทา ถีระวงษ์ อายุ ๒๓ ปี กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเดียวกันกับ น.ส. กุณฑล พี่สาว ในวิชาอักษรศาสตร์ปีที่ ๒

ศึกษาหาความรู้เพิ่มเอง คุณแม่ของลูกแม้จะมีพื้นความรู้ไม่สูงนัก แต่พ่อคิดว่าคุณแม่มีความรู้เทียบเท่ามัธยมปีที่ ๖ สมัยนี้ นอกจากภาษาอังกฤษเท่านั้นเองที่เทียบเท่าไม่ได้ เพราะคุณแม่เขียนหนังสือไทยภาษาไทยลายมือดีพอสมควร ไม่ตกหล่นผิดพลาด คิดเลขบวก ลบ คูณ หาร เก่งไม่ค่อยผิดเลย และคุณแม่เป็นคนช่างจดจำ เอาใจใส่ในกิจการทุก ๆ อย่างที่ตนยังไม่รู้เพื่อจะได้มีความรู้และทำกิจการนั้น ๆ ได้ เช่นพิธีประเพณีการมงคลสมรสของท้องที่ต่าง ๆ ประเพณีทางศาสนาในงานสงกรานต์ก็ดี ในวันมาฆะ วิสาขะบูชาก็ดี คุณแม่รู้และปฏิบัติได้ถูกต้อง และคุณแม่เป็นคนชอบอ่านหนังสือทั้งหนังสือบันเทิงคดีและสารคดี เช่นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์และ ฯลฯ ส่วนหนังสือที่เป็นสารคดีก็มีการทำกับข้าวและหนังสือสวดมนต์ไหว้พระ เมื่อคุณแม่ตายมีหนังสือทั้งสองชนิดนี้อยู่หลายลัง

เป็นคนใจบุญ คุณแม่เป็นคนใจบุญมากคนหนึ่ง ตักบาตรเช้าทุกวัน นอกจากมีกิจธุระไม่อยู่บ้าน ไม่เคยขาดเลยเป็นเวลา ๒๕–๓๐ ปีมาแล้ว มีการประกอบการ

กุศลที่ไหน ไม่ว่าจะใกล้หรือไกลไปร่วมกับเขาหมด ทอดกฐินทุก ๆ ปี ตั้งแต่พ่อรับราชการเป็นนายอำเภอรวมได้ ๒๗ ปี ไม่ทอดส่วนตัวก็กฐินสามัคคี แต่ส่วนมากเป็นการทอดกฐินสามัคคีเสียส่วนมา กปูชนียสถานต่าง ๆ ที่สำคัญก็มักจะหาโอกาสไปกราบไหว้ ในบางครั้งก็บอกและขออนุญาตไป บางครั้งก็หนีพ่อไปกับเพื่อนหรือพรรคพวก เช่นพระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พระพุทธชินราช ทั้งที่จังหวัดพิษณุโลกและกรุงเทพ พระธาตุหริภุณชัย จังหวัดลำพูน, พระแก้วมรกต, พระปฐมเจดีย์, พระธาตุบนยอดภูเขานิชกูฏ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรีซึ่งสูงแสนสูง ได้เดินไต่เขาขึ้นไปไม่มีบันไดจนบางคนเมื่อยล้าขึ้นไม่ไหวก็มีในพวกที่ไปด้วยกัน เมื่อกลับลงมาถึงบ้านแล้วต้องพักเดินไม่ได้ไปหลายวันเพราะเมื่อยล้าเจ็บปวด

พระเครื่องหรือพระบูชาที่ไหนเขาลำลือหรือนิยมกันว่าดีและมีให้เช่าก็มักเช่ามาบูชา บางองค์ราคาหลายพันบาทก็เช่าเอามา สิ่งใดที่เป็นอกุศลหรือบาปกรรมคุณแม่จะไม่ทำเลย มีเมตตากรุณาแก่สัตว์ทั่วไป แม้แต่ปลาเป็นก็ไม่ซื้อมารับประทาน มีใครที่ไหนมาบอกบุญไม่ว่าจะเป็นสร้างโบสถ์ กุฏิ ศาลาการเปรียญแล้วเป็นต้องออกเงินร่วมการกุศลสร้างเสมอ โดยคุณแม่คิดและพูดว่าชาตินี้กำพร้าพ่อแม่และตกระกำลำบากมาแล้ว ทำบุญไว้ให้มากหน่อยจะได้สุขสบายในชาติหน้า บางครั้งได้ออกเงินร่วมในการสร้างโบสถ์หลายพันบาทถึงหมื่นบาทก็ทำ โดยปิดบังพ่อไม่ได้บอกให้พ่อรู้ก่อนทั้ง ๆ ที่ครอบครัวของเราก็ไม่มีเงินเหลือเฟือมากนัก เงินเดือนของพ่อก็พอใช้ไปเดือนหนึ่ง ๆ เท่านั้น

เป็นผู้นำ มักจะเป็นหัวหน้าไปทำบุญ นอกจากทอดกฐิน ทอดผ้าป่าปีละครั้งสองครั้งแล้ว ในระหว่างเข้าพรรษาก็ชักชวนพ่อค้าแม่ค้าชาวบ้านใกล้เคียงและภรรยาข้าราชการทำอาหารมีผักกับข้าวต่าง ๆ และผัดก๋วยเตี๋ยวบะหมี่ไปเลี้ยงพระวัดโน้นวัดนี้อยู่เสมอ บรรดาชาวบ้านจึงชอบรักใคร่มาก คุณแม่เป็นนักสังคมสงเคราะห์คนสำคัญคนหนึ่งเป็นหัวแรงและเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยพ่อในเรื่องไปบรรเทาทุกข์แก่ ผู้ เดือด ร้อน และ ประ สบสาธารณะภัย เช่นผู้ถูกไฟไหม้หรือน้ำท่วม จะตั้งตัวเป็นหัวหน้าชักชวนพรรคพวกที่มีฐานะปานกลางถึงฐานะดี เป็นกรรมการไปจัดบอกบุญหาเสื้อผ้าสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค

ไปแจกแก่ผู้ประสพภัยเหล่านั้น และได้นำสิ่งของและจัดขอแรงหมอหายาไปตรวจโรคและรักษาให้ฟรีอยู่เสมอ ในตอนหลังแห่งชีวิตคุณแม่ยิ่งทำงานนี้มากขึ้นเพราะโอกาสอำนวยให้ เช่นเมื่อพ่อดำรงตำแหน่งนายอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร คุณแม่ได้รับหน้าที่นายกกิ่งกาชาดบางมูลนาก ซึ่งองค์การนี้ขึ้นกับเหล่ากาชาด จังหวัดพิจิตรกับสภากาชาดไทย ซึ่งองค์การนี้มีเงินรายได้จากค่าบำรุงของสมาชิก กับมีผู้ร่วมงานที่ดีมาเป็นคู่คิด และปฏิบัติงาน เมื่อกล่าวถึงตรงนี้พ่ออดที่จะขอบคุณบุคคลที่ได้เคยร่วมงานกับคุณแม่มาแล้วไม่ได้ บุคคลนั้นคือ

๑. คุณวิเชียร นันทพิบูลย์ นายกยุวพุทธิกสมาคมในสังฆราชูปถัมภ์บางมูลนาก ผู้นี้นอกจากจะได้ร่วมมือร่วมงานเกือบทุกครั้ง ในการจัดหาเครื่องอุปโภค และออกไปแจกจ่ายบรรเทาทุกข์ดังกล่าวแล้วยังได้เลือกคุณแม่ให้เข้าเป็นกรรมการบริหารงานของยุวพุทธิกสมาคมบางมูลนากอีกด้วย และเลือกเป็นตัวแทนสมาคมไปประชุมสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยที่จังหวัดลพบุรีที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดอยุธยา ฯลฯ อีกหลายครั้ง

๒. นายแพทย์พิสุทธิและแพทย์หญิงวัชรี หิรัญญูปกรณ์ สองสามีภรรยา ได้เสียสละทั้งแรงงาน ความรู้ และเสียยาให้แก่ประชาชนผู้ยากจน ซึ่งได้ออกตรวจโรคและรักษาให้เปล่าแก่ผู้ยากจนตามชนบทด้วยกันกับคุณแม่หลายครั้งหลายหน ครั้งหนึ่ง ๆ ต้องหมดค่ายารักษาให้เป็นจำนวนพัน ๆ บาทขึ้นไป นายแพทย์ทั้งสองมีอาชีพตั้งคลีนิคอยู่ที่ตลาดในเขตเทศบาล อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

นอกจากทั้งสองคนนี้แล้ว ก็ยังมีคนอื่น ๆ อีกหลายคนที่ไม่สามารถจะกล่าวนามให้ทั่วถึงได้ จึงขอขอบคุณไว้อย่างสูง ณ ที่นี้ด้วย ถ้าหากอานิสงส์อันใดที่ได้จากการกระทำนั้น ขออุทิศให้แก่คุณแม่ และผู้ที่ได้ร่วมมือร่วมงานโดยทั่วถึงกันด้วย

จดหมายฉบับนี้ออกจะยืดยาวมากไปหน่อย แต่ยังไม่จบ และพอดีดึกมากแล้ว พ่อขอพักไว้ก่อน อีก ๓–๔ วันพ่อจะเขียนต่อมาให้ลูกอ่านใหม่

ด้วยความรักและเป็นห่วงลูกอย่างมาก

จาก

พ่อ

นางจงกล ถีระวงษ์ เป็นผู้นำทอดกฐินทุกปี ถ้าปีไหนไม่ทอดส่วนตัว ก็ชักชวนประชาชนทอดกฐินสามัคคี ภาพนี้ที่อุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสระเกษ พร้อมด้วยบุตรีสองคน

ภาพนี้ที่อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

นางจงกล ถีระวงษ์ กับคณะกรรมการกิ่งกาชาด บางมูลนาก และแพทย์หญิงวัชรี หิรัญญปกรณ์ ออกเยี่ยมตรวจโรครักษาพยาบาลให้แก่ผู้ยากจน ในท้องที่ไกลและกันดาร อำเภอบางมูลนาก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

นางจงกล ถีระวงษ์ กำลังแจกเสื้อผ้าแก่ผู้ประสพวาตภัย ที่อำเภอ-บางมูลนาก จ. พิจิตร พ.ศ. ๒๕๑๒

นางจงกล ถีระวงษ์ นายกกิ่งกาชาด บางมูลนาก กำลังแจกเสื้อผ้าแก่ผู้ยากจนซึ่งอยู่ห่างไกลและกันดาร ในท้องที่ อ. บางมูลนาก จ. พิจิตร ซึ่งนาง-จงกล ถีระวงษ์ เป็นผู้นำ ชักชวนกรรมการและคหบดีไปกระทำอยู่เสมอ

นางจงกล ถีระวงษ์ กำลังแจกสมุดดินสอแก่เด็กนักเรียนที่ยากจนตามโรงเรียนที่ไกลและกันดาร ซึ่งได้กระทำอยู่เสมอ ๆ ขณะยังมีชีวิตอยู่

นางจงกล กีระวงษ์ ได้นำอาหาร เช่น ก๋วยเตี๋ยวผัด, หมี่ผัด, ข้าวผัด ไปเลี้ยงเด็กยากจนอยู่เสมอ ๆ

บางครั้งในการเดินทางไปบรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสพภัยในท้องที่ไกลและกันดาร ซึ่งนางจงกล กีระวงษ์ เป็นผู้นำ รถติดหล่มอยู่ตั้งครึ่งก็ต้องช่วยกันเข็นไปจนได้.

๒๘ กันยายน ๒๕๑๕

ลูกแบ๋ว ยุ้ย และจิ๋ม ที่รักและคิดถึงของพ่อ

ตามจดหมายฉบับก่อนของพ่อ พ่อสัญญาว่าจะเขียนเล่าเรื่องของคุณแม่ต่อส่งมาให้ลูก ๆ รู้เรื่องนั้น พ่อจะได้เริ่มณบัดนี้

เนื่องจากคุณแม่เป็นคนใจบุญสุนทาน เป็นนักสังคมสงเคราะห์ใจคอกว้างขวางเผื่อแผ่และวาจาอ่อนหวานต่อบุคคลทั่วไป จึงเป็นเหตุให้บุคคลทั้งหลายที่อยู่ใกล้ชิดรักใคร่นับถือ เมื่อถึงคราวต้องย้ายที่อยู่ซึ่งจำเป็นจะต้องย้ายจากตามพ่อไปอยู่ที่อำเภอและจังหวัดอื่นแล้ว จะมีผู้ร้องไห้เสียดายและคิดถึงคุณแม่คราวละหลาย ๆ คนทีเดียวในเวลาจะจากไป

ทุก ๆ คืนก่อนเข้านอน คุณแม่จะต้องจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วจะสวดมนต์เป็นเวลานานหลายบทและหลายจบมิได้ขาดเลย เพื่อขออานิสงส์ส่วนบุญให้คุ้มครองตัวเองและคุ้มครองลูก ๆ ซึ่งอยู่ห่างไกล

คุณแม่รักและเป็นห่วงลูกมากเหลือเกิน กลัวจะไปประพฤติตัวไม่ดีไม่งามซึ่งอาจจะเสื่อมเสียถึงวงศ์สกุล กลัวลูกจะไปเกิดเรื่องเกิดราวทะเลาะวิวาทกันกับคนอื่น ๆ และจะเดือดร้อนร้อนทั่วไปทั้งลูกและพ่อแม่ด้วย กลัวว่าลูกจะอดอยากกินไม่อิ่ม กลัวลูกจะเจ็บป่วยไม่มีใครดูแลรักษา

เมื่อหนังสือพิมพ์รายวัน พาดหัวถึงเรื่องนักเรียนทะเลาะวิวาท ทำร้ายกันก็ดี นักเรียนหญิงถูกฉุดคร่าไปก็ดี ถูกข่มขืนก็ดี คุณแม่ต้องรีบเปิดค้นอ่านเรื่องนี้ก่อนเรื่องอื่นทุกครั้งไป โดยคิดว่าในเรื่องนั้นจะมีลูกคนใดคนหนึ่งเข้าไปเป็นข่าวด้วยหรือเปล่า คุณแม่ของลูกเป็นห่วงเป็นใยลูกทุก ๆ คนอย่างนี้จริง ๆ คุณแม่เคยบอกกับพ่อหลายครั้งหลายหนในเวลาคุณแม่หยิบหนังสือพิมพ์ขึ้นจะอ่าน(เพราะลูก ๆ มาเรียนหนังสือกันอยู่ในกรุงเทพและไปอยู่ในต่างประเทศจึงเป็นห่วง)ขอให้ลูก ๆ ทราบไว้ด้วย เมื่อลูกคนหนึ่งคนใดเรียนจบได้รับปริญญาคุณแม่จะดีใจและพูดว่าโล่งอกไปอีกหนึ่งคนแล้ว ในขณะแม่ถึงแก่กรรมลูกยุ้ยและจิ๋มยังเรียนไม่สำเร็จ พ่อไม่ทราบว่าวิญญาณของคุณแม่จะห่วงลูกสักเพียงใด

คุณแม่เป็นคนตระหนี่ถี่ถ้วนแต่ไม่ใช่เป็นคนใจคอคับแคบ รู้จักใช้เงินทองในสิ่งควรใช้ แม้ทำบุญให้ทานก็ทำอยู่ในเกณฑ์พอเหมาะพอควร ไม่ทำจนสิ้นเนื้อประดาตัว ไปไหนมาไหนกับพรรคพวกเพื่อนฝูงมักจะเป็นคนจ่ายเงินเสมอ จึงเป็นเหตุให้คนอื่น ๆ รักใคร่ชอบพอและไม่รังเกียจในการที่จะไปไหนมาไหนด้วย อบายมุขทั้งปวง คุณแม่ไม่แตะต้องการพนันเล่นไม่เป็นทุกชนิด คุณแม่เป็นคนขยันขันแข็งในการทำงานทุกชนิด หนักเอาเบาสู้งานที่รับมาจัดทำแล้วก็จะต้องทำจนเสร็จโดยเร็ว ภายในบ้านคุณแม่จะทำงานด้วยตนเองด้วย ทั้ง ๆ ที่มีลูกจ้างหรือเด็กรับใช้อยู่แล้วตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นงานทำครัว งานปัดกวาดบ้านเรือน กวาดหยักไหย่ข้างฝาและเพดานบ้าน ตลอดจนงานซักรีดเสื้อผ้า เพราะคุณแม่เห็นว่าเด็กทำนั้นไม่เรียบร้อยและสะอาดเหมือนตัวทำเอง คุณแม่ทำงานได้ทุกอย่างไม่เคยถือตัวว่าเป็นคุณนายนายอำเภอเลย แม้แต่งานล้างส้วมคุณแม่ก็ทำเองเสมอ

คุณแม่แต่งงานกับพ่อตั้งแต่พ่อเป็นเสมียน มีเงินเดือนเพียง ๒๐ บาท แล้วก็เลื่อนขึ้นเป็นปลัดอำเภอ, นายอำเภอ, เป็นเสมียนอำเภอในจังหวัดนครนายก ๗ ปี ปลัดอำเภอจัตวาและปลัดอำเภอฝึกหัดในระหว่างนั้นเป็นนักเรียนปกครอง ๑ ปี ปลัดอำเภอตรีอำเภอเมืองพัทลุง ๑ ปี อำเภอกุบังปาสู รัฐปะริส ๑ ปี (ใน ๔ รัฐมาลัยซึ่งญี่ปุ่นมอบให้ในระหว่างสงครามมหาบูรพาเอเชีย) ผู้ตรวจราชการเทศบาลจังหวัดตาก ๓ ปี เป็นนายอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ๒ ปี นายอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ๔ ปี นายอำเภอท่าใหม่จังหวัดจันทบุรี ๕ ปี นายอำเภออุทุมพรพิสัย ๒ ปี นายอำเภอพนัสนิคม ๒ ปี นายอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ๖ ปี นายอำเภอเมืองลพบุรี ๒ ปี นายอำเภอบางมูลนากจังหวัดพิจิตร ๔ ปี นายอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ๖ เดือน คุณแม่ก็สิ้นชีวิตจากลูก ๆ ไปปล่อยให้พ่อว้าวุ่นยุ่งใจอยู่คนเดียว แล้วทางราชการกรมการปกครองก็กรุณาย้ายให้พ่อเข้าอยู่อำเภอวิเศษชัยชาญจนกระทั่งบัดนี้

ช่วยเหลือครอบครัว คุณแม่เป็นกำลังช่วยเหลือพ่อได้อย่างมาก ทั้งงานในหน้าที่ราชการ เช่นเป็นคู่คิดในงานบางอย่าง ช่วยงานในด้านสังคมสงเคราะห์ บรรเทาทุกข์แก่ผู้ยากจนและเด็กกำพร้า เด็กยากจน งานด้านบุญกุศลและศาสนา ตลอดจนงานด้าน

รับรองแขกเหรือเป็นต้น ในเรื่องการเศรษฐกิจของครอบครัว คุณแม่ช่วยได้เป็นอย่างมาก นอกจากคุณแม่เป็นคนละเอียดถี่ถ้วนมัธยัสถ์ในครอบครัวแล้ว คุณแม่ยังเก็บหอมรอมริบประหยัดเงินเดือนที่พ่อมอบให้ใช้จ่ายในครอบครัว พอพ่อได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นนายอำเภอเงินเดือนสูงขึ้นก็เก็บเงินได้บ้างแล้วก็เอาไปลงทุนซื้อที่ดินไว้ ใครจัดสรรขายที่ไหนหรือที่ดินของใครมีความจำเป็นจะต้องขายในราคาไม่สู้สูงนักก็ซื้อไว้ทีละแปลงสองแปลงต่อ ๆ มาเมื่อมีใครมาขอซื้อ ได้ราคาก็ขายไป ได้เงินมาจุนเจือใช้จ่ายได้ไม่น้อยเหมือนกันโดยนำเงินที่ได้ส่งให้ลูก ๆ ไปเรียนในต่างประเทศซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นเงินที่ได้มาจากการขายที่ดินและการค้าขายของคุณแม่ทั้งสิ้น เฉพาะเงินเดือนของพ่อก็พอใช้จ่ายในครอบครัว และเพียงส่งให้ลูกเรียนได้ภายในประเทศเท่านั้นเอง นับว่าคุณแม่มีพระคุณต่อลูก ๆ และพ่อมิใช่น้อยเลย ลูก ๆ คงทราบดีอยู่แล้วในเรื่องเหล่านี้

พ่อขอยุติไว้ก่อน แล้วพ่อจะเขียนต่อตอนที่คุณแม่กับพ่อประสบอุบัติเหตุถึงกับสูญเสียคุณแม่ของลูก ๆ ไป พร้อมกับพ่อก็บาดเจ็บสาหัสมาให้ลูกฟังใหม่

จากพ่อ รักและเป็นห่วงลูกมาก

ท. ถีระวงษ์

อ. วังทอง จ. พิษณุโลก

๕ ตุลาคม ๒๕๑๕

คุณชาย ลูกแบ๋ว และลูกยุ้ยลูกจิ๋ม ที่รักมากของพ่อ

จดหมายของลูกพ่อได้รับและอ่านตลอดแล้ว ขอดีใจและขอแสดงความยินดีด้วยที่ลูกยุ้ยและจิ๋ม ขยันขันแข็งในการเล่าเรียน ยิ่งกว่านั้นยังได้ช่วยพี่แบ๋ว ทำงานบ้านอีกด้วย ในขณะนี้ลูกก็โต อายุเกิน ๒๐ ปีทั้ง ๒ คนแล้ว นอกจากนั้นลูกก็ได้เล่าเรียนอยู่ในชั้นอุดมศึกษา ลูกก็ควรจะได้รู้ดีแล้วว่า อะไรดีอะไรไม่ดี และควรประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อจะเอาตัวรอด และอยู่ร่วมกับพี่ ๆ น้อง ๆ หรืออยู่ร่วมในหมู่ชนคนอื่น ๆ เขาได้ ฉะนั้น พ่อจะไม่สั่งสอนตักเตือนในเรื่องอะไรให้มากนัก ลูก ๆ บอกพ่อไปว่าอีก ๒ ปีการศึกษาและลูกยุ้ยก็จะเรียนจบได้รับปริญญาตรี และอีก ๓ ปีลูกจิ๋มก็จะเรียนจบได้รับปริญญาตรีเช่นเดียวกัน และลูกขอให้พ่อส่งเงินเล่าเรียนจนจบเสียก่อนจึงจะกลับบ้านนั้น พ่อได้ตกลงใจแล้วที่จะส่งให้ลูกเรียนจนกว่าจะได้ปริญญาทั้ง ๒ คน ถ้าลูกคิดว่าลูกยุ้ยและลูกจิ๋ม เล่าเรียนต่อไปกับคนอื่นเขาได้ แม้เงินพ่อจะไม่พอส่งให้ พ่อก็จะขายบ้านขายที่ดิน ซึ่งคุณแม่ได้ซื้อไว้เอาเงินส่งมาให้ลูกเรียนจนจบ

เวลานี้ลูกอาศัยอยู่และรับประทานกับคุณชาย (ม.ร.ว. จีระวัฒน จักรพันธุ์) และพี่แบ๋วเขา พ่อกับคุณแม่ส่งเงินไปให้ลูกทั้ง ๒ คนใช้สอยค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายส่วนตัวอื่น ๆ และรับประทานอาหารกลางวัน เฉลี่ยเดือนละ ๔,๐๐๐ บาท แต่อีกประมาณ ๘ เดือน คุณชายและพี่แบ๋วเขากลับไปเมืองไทยแล้ว บ้านก็ต้องเช่าใหม่ และรับประทานอาหารก็ต้องซื้อหรือทำเอง จะต้องเพิ่มขึ้นอีกประมาณเท่าตัว ๘,๐๐๐ บาท ซึ่งเกินกำลังของพ่อที่จะส่งให้ลูกได้แต่จะอย่างไรก็ตามถ้าลูกจะอยู่อย่างประหยัด ๆ กินอยู่พอประทังชีวิตไปได้พ่อก็จะหาส่งให้ลูกภายในเดือนละ ๗,๐๐๐ บาท เพราะขณะนี้พ่อมีเงินเดือน ๆ ละ ๕,๐๐๐ บาท พ่อจะพยายามใช้อย่างประหยัดเช่นเดียวกัน โดยจะเก็บไว้สำหรับส่งให้ลูก ๆ เดือนละ ๓,๐๐๐ บาท ส่วนที่ยังขาดอีกประมาณ ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ บาท พ่อก็จะขายที่ดินที่คุณแม่และพ่อได้ซื้อไว้ เอาเงินส่งมาให้ลูกเรียนต่อไปจนสำเร็จทั้ง ๒ คน และอีก ๓ ปี จิ๋มซึ่งเป็นลูกคนสุดท้องสำเร็จ ก็พอดีกับพ่อเกษียณอายุพอดี คือปี ๒๕๑๗

ความตายของคุณแม่เป็นคราวเคราะห์ และถึงเวลาที่คุณแม่หมดอายุเพียงนั้น ขอลูก ๆ อย่าได้มีความเศร้าโศกไปให้มากมายนักเลย เพราะประเดี๋ยวจะเจ็บป่วยลง หรือจะทำให้จิตใจว้าวุ่นแล้วจะเรียนไม่สำเร็จ ลูก ๆ ต้องตัดใจว่าความตายนั้นคนเราหนีไม่พ้น ทุกคนต้องตาย และจะตายจากกันเมื่อไรก็ไม่มีใครรู้ได้แม้แต่ตัวเอง ยิ่งเวลานี้ยิ่งตายจากกันได้ง่าย ๆ บางคนตกเครื่องบินตาย บางคนถูกรถยนต์ชนตายได้อย่างรวดเร็ว

เมื่อวันพฤหัสที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๑๔ เวลาบ่ายประมาณ ๑๕.๐๐ น. พ่อกำลังนั่งทำงานอยู่บนที่ว่าการอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีบุรุษไปรษณีย์นำโทรเลขมาส่งให้พ่อฉบับหนึ่ง มาจากอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก มีใจความย่อ ๆ ว่า "พ่อถึงแก่กรรมแล้วเมื่อ ๐๕.๐๐ น. ขอให้อาว์ไปเร็ว" ลงชื่อ ชูชื่น ชูชื่นเป็นลูกของ ร.ต.อ. ช่วง ถีระวงษ์ พี่ชายซึ่งเกษียรอายุแล้วสร้างบ้านอยู่ ที่อำเภอบ้านนา พ่อก็ใจหายเล็กน้อย ไม่สู้เสียใจอะไรมากนัก เพราะทราบอยู่แล้วว่า ร.ต.อ. ช่วง ถีระวงษ์ พี่ชายเจ็บกระเสาะกระแสะมานานและอายุก็มาก ๗๐ เศษแล้ว คงจะอยู่ไปได้อีกไม่นานนัก และก่อนหน้านั้นสัก ๒ เดือนก็เคยไปเยี่ยมเขาครั้งหนึ่งแล้ว

หลังจาก ๑๖.๓๐ น. แล้วพ่อก็กลับบ้านพัก นำเอาโทรเลขมาส่งให้คุณแม่เขาดู คุณแม่อ่านโทรเลขแล้วก็บอกกับพ่อว่า ก็ต้องไปเยี่ยมศพซิ แล้วพ่อก็เล่าให้คุณแม่ฟังว่าเมื่อพ่อเยี่ยมคราวก่อนซึ่งกำลังเจ็บอยู่ พวกลูก ๆ พี่ช่วงได้เคยออกปากขอร้องให้พ่อช่วยพูดกับพี่ช่วงให้จัดทำพินัยกรรมเสีย เพราะทรัพย์สมบัติก็ยังมีอยู่จะให้ใคร ๆ บ้างก็แล้วแต่พ่อจะไกล่เกลี่ยกันระหว่างลูก ๆ และภรรยาของพี่ช่วง เพราะถ้าตายไปแล้วก็จะเกิดโต้เถียงกัน เพราะเขาหลายคนเหล่านั้นยังเห็นว่าพ่อเป็นผู้ใหญ่คนเดียวที่พอจะพูดจาแนะนำไกล่เกลี่ย และตกลงกับสมาชิกในครอบครัวของพี่ช่วงได้

พ่อกับคุณแม่จึงตกลงกันว่าจะออกเดินทางในวันรุ่งขึ้น เวลาเช้ามืดโดยทางรถยนต์รถจี๊บวิลลี่ของหลวง ในการที่พ่อเดินทางโดยรถยนต์ก็เพราะเหตุว่าเพิ่งย้ายจากอำเภอบางมูลนาก จ. พิจิตร ไปรับตำแหน่งนายอำเภอวังทอง รับงานได้ ๑๘ วัน ยังไม่เคยเดินทางมากรุงเทพ ฯ โดยรถยนต์ นอกจากต้องหาดูเส้นทางและเขตติดต่อของอำเภอวังทองซึ่งเป็นเขตปกครองแล้วก็จะได้รู้ว่าจากวังทองมาถึงกรุงเทพ ฯ นั้นทางเป็นอย่างไรผ่านอะไรบ้าง

พอรุ่งขึ้นเป็นวันศุกร์ที่ ๑๘ มิถุนายน เวลาดึก ๐๓.๓๐ น. พ่อก็ออกเดินทางโดยรถยนต์จี๊บวิลลี่พร้อมด้วยคุณแม่และนายเฉลียว เพชรล้อมทองคนขับรถประจำตำแหน่งของพ่อ เดินทางผ่านเขตอำเภอนครไทย ขึ้นเขาท้องถิ่นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ผ่านอำเภอหล่มสัก เพชรบูรณ์ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ถึงตลาดสามแยกวังชมภูเวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น.เศษ หยุดพักรถประมาณ ๒๐ นาทีเศษ แม่กับพ่อลงไปหาซื้ออาหารเช้า ซื้อได้ไก่ย่าง ข้าวเหนียว ข้าวโพด ฯลฯ แล้วก็เดินทางต่อไป ตอนนี้พ่อเป็นคนขับเปลี่ยนให้นายเฉลียวพักผ่อน คุณแม่นั่งข้างหน้ากับพ่อ ส่วนนายเฉลียวนั่งมาข้างหลัง พอขับมาได้เห็นจะไกลกว่า ๓๕๐ ก.ม. จาก อ.วังทอง ผ่าน อ.หนองไผ่ อ.วิเชียร จังหวัดเพชรบูรณ์ มาตามถนนสายหล่มสัก–สระบุรี พอมาถึงตลาดสามแยก อำเภอวิเชียร น้ำมันเบ็นซินในรถหมดถัง จึงหาเติมน้ำมันตรงตลาดสามแยกพอดี เติมน้ำมันเสร็จแล้ว พ่อกับนายเฉลียวเดินไปดื่มกาแฟที่ร้านในตลาดคนละ ๑ ถ้วย แล้วก็เดินทางกลับมาที่รถในขณะนั้นเวลาประมาณ ๗.๔๐ น. ก่อนออกรถนายเฉลียวขอขับเองโดยพูดกับพ่อว่าผมขับเองท่านจะได้สบาย ๆ แล้วนายเฉลียวก็ขึ้นนั่งบนรถตรงที่คนนั่งขับ ส่วนพ่อก็ขึ้นนั่งคู่กับนายเฉลียวคนขับ ส่วนคุณแม่ในขณะที่รถหยุดเติมน้ำมัน และพ่อไปรับประทานกาแฟนั้นได้ขึ้นไปอยู่ในรถตอนท้ายเพื่อรับประทานอาหารเช้ามีข้าวเหนียว–ไก่ย่าง–หมูคั่วเค็ม พอรถสตาร์ตเครื่องก่อนจะออกคุณแม่รับประทานเสร็จพอดี และทำทีว่าจะนั่งอยู่ตอนท้ายนั่นเองเพราะสายมากแล้วไม่จำเป็นต้องมานั่งข้างหน้าเพื่อช่วยกันดูทางอีกต่อไป และทันใดนั้นเองคุณแม่ได้พูดถามพ่อว่า รับประทานข้าวเหนียวไหมล่ะ หมูเค็มก็มี เอามาจากบ้านอร่อยดี

พ่อก็ว่าเอาซิพูดแล้วก็ลงจากหน้ารถมานั่งข้างหลัง ส่วนคุณแม่รับประทานเสร็จแล้ว ก็เลยกลับมานั่งข้างหน้าแทนพ่อ เมื่อคุณแม่และพ่อเปลี่ยนที่นั่งกันเสร็จแล้ว นายเฉลียวก็ขับรถออกเดินทางต่อไป พ่อก็รับประทานข้าวเหนียวนึ่งกับไก่ย่าง และหมูเค็มมาในรถ พอรถวิ่งต่อมาได้อีกประมาณ ๒๐ นาทีเศษ ก็เข้าเขตอำเภอชัยบาดาลจังหวัดลพบุรี เข้าเขตมาได้ประมาณ ๑๐ ก.ม.เศษก็มีรถแทร็คเตอร์ไถนาสีแดง ๆ ขึ้นถนนมาจากทางซ้ายมือ แล้วก็เลี้ยวซ้ายวิ่งไปตามถนนแต่ยังไกล ห่างรถที่พ่อนั่งมาประมาณเกือบ ๑ ก.ม. รถทั้ง ๒ คันคือรถจิ๊บคันที่พ่อนั่งก็วิ่งตามรถแทร็คเตอร์ไถนาคันนั้นไป ทางด้านซีกซ้ายมือของถนนด้วยกัน เนื่องจากรถแทร็คเตอร์วิ่งช้ากว่าประมาณสัก ๓๐-๔๐ ก.ม. ต่อ ๑ ช.ม. ส่วนรถจิ๊บที่นั่งมาวิ่งประมาณ ๙๐ ก.ม. ต่อ ๑ ช.ม. รถจิ๊บจึงวิ่งเข้ามาใกล้ พอใกล้ระยะห่างประมาณ ๖-๗ วา พ่อก็เตือนให้คนขับ "ระวังรถไถนา" พร้อมกับนายเฉลียวคนขับก็เปิดแตรสัญญาณ ป๊อด ป๊อด ยาว ๆ ๓ ครั้ง เพื่อเป็นการขอทางโดยจะแซงขึ้นหน้า คนขับรถแทร็คเตอร์ไถนาก็เฉย ไม่เห็นให้สัญญาว่าจะให้แซงขึ้นหรือจะเลี้ยวแต่อย่างใด ครั้นรถจิ๊บวิ่งจวนจะถึงรถแทร็คเตอร์ไถนาอีกประมาณ ๒ วา นายเฉลียวก็แซงจะขึ้นหน้ารถไถนาไปทางด้านขวามือ พอรถแซงขึ้นมาทันใดนั้น ก็เห็นคนขับรถแทร็คเตอร์หักพวงมาลัยเลี้ยวขวามาชนกับรถจิ๊บที่พ่อนั่งมาทันที เสียงดังโครมใหญ่คล้ายกับเสียงฟ้าผ่า พ่อกระเด็นวือออกจากรถไปตกลงข้างถนน นายเฉลียวคนขับ กระเด็นวือออกจากรถไปตกกลางถนนสลบไป รถยนต์จิ๊บพลิกตะแคงอยู่ข้างถนน ส่วนรถแทร็คเตอร์ขวางอยู่กลางถนน คนขับรถแทร็คเตอร์หลบหนีไป ทราบชื่อภายหลังว่าชื่อ นายแดง ไม่ทราบนามสกุล

พ่อเองเมื่อรถชนกันกระเด็นวือออกจากรถก็รู้สึกตัวอยู่ แต่พอตกถึงดินก็สลบไปแว๊บหนึ่ง แล้วก็กลับได้สติตามเดิม มีบาดแผลที่ตีนผม หน้าผากลึกถึงกระดูก ยาวเย็บ ๙ เข็ม และที่ข้อศอกทั้ง ๒ ข้างมีบาดแผลฉีกขาดปวดบวม เข่าทั้ง ๒ ข้างฉีกขาดปวดบวม และตามตัวฟกช้ำดำเขียวทั่วไป เมื่อพ่อได้สติก็รีบลุกขึ้นตามตรวจดู พบนายเฉลียวคนขับนอนหมดสติอยู่กลางถนน พลิกดูพบบาดแผลฉกรรจ์ที่ขมับข้างซ้ายและที่หน้าผาก ๒ แห่ง แพทย์ชันสูตรแล้วลึกถึงกระโหลกศีรษะทั้ง ๒ แผล นอกจากนี้ก็ยังมีที่แขนและขาอีกบ้าง

พ่อคิดในใจว่าคงจะไม่รอด เมื่อดูนายเฉลียวแล้วยังไม่พบคุณแม่ พ่อจึงได้ร้องเรียกว่า "จงกล ๆ" เงียบหายไม่มีเสียงคุณแม่ตอบแต่อย่างไรเลย พ่อจึงค้นหารอบ ๆ รถก็ไม่พบ แล้วก็ได้เข้าไปดูในรถจี๊บซึ่งพลิกตะแคงอยู่จึงพบคุณแม่นอนหงายตัวบิดเล็กน้อย เก้าอี้ขาเหล็กทับอยู่ถึง ๒ ตัว คือตัวที่คุณแม่นั่ง ตอนหน้าตัวหนึ่ง และม้ายาวขาเหล็กตอนหลังในรถอีกตัวหนึ่ง ทับตอนเหนือเข่าลงไปตอนท้อง หน้าอกขึ้นไปทางศีรษะไม่ได้ทับ พอพ่อเข้าไปถึงคุณแม่ คุณแม่ก็ได้สติค่อยลืมตาขึ้นได้ พ่อมิได้ช้าให้เสียเวลา โดยตรงเข้าอุ้มฉุดดึงคุณแม่จะให้ออกมาแต่หาออกไม่เพราะเก้าอี้ทับอยู่ ตัวเก้าอี้ทับขาคุณแม่อยู่ แต่ขาเก้าอี้ยังติดอยู่กับรถ ดึงเท่าไร ๆ ไม่ออก พ่อจึงได้ออกมานอกรถร้องเรียกขอร้องให้ชาวบ้านซึ่งมาดูไปช่วยงัดดึงเก้าอี้รถออก แล้วช่วยกันอุ้มคุณแม่ออกจึงออกมาได้ เอามาวางนอนอยู่บนหญ้าริมถนน ขณะนั้นมีผู้หญิงผู้ชายชาวบ้านมาดูกันบ้างแล้ว และรถซึ่งเดินทางผ่านไปมาก็หยุดรถมาดูกันอยู่บ้าง พ่อก็ขอร้องให้เขาช่วยหามนายเฉลียวจากกลางถนนมาไว้ข้างถนนใกล้กับคุณแม่ เมื่อเก็บข้าวของซึ่งกระจัดกระจายอยู่เต็มถนนมากองไว้แล้ว ก็รอหาเช่ารถยนต์เพื่อนำคุณแม่และนายเฉลียวไปโรงพยาบาล ในการหาจ้างรถยนต์นั้นยากลำบากมาก มีรถเกือบทุกชนิดผ่านไปมา พ่อว่าจ้างเขาให้ไปส่งโรงพยาบาล แต่ไม่มีคนใดเขารับจ้างเราเลย พ่อถึงกับยกมือไหว้เขาพร้อมกับพูดว่า "กราบละครับขอจ้างให้ไปส่งคนเจ็บจะเอาค่าจ้างเท่าไรก็ไม่ว่าเอาทั้งนั้น เพราะว่าถ้าเอาคนเจ็บไปถึงโรงพยาบาลทันอาจจะไม่ตาย" จนตอนหลัง ๆ พ่อก็บอกว่าพ่อเป็นนายอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และเคยเป็นนายอำเภอเมืองลพบุรีนี้เอง ก็ยังไม่มีใครสงสารอยู่นั่นเอง เสียเวลาอยู่ตรงที่เกิดอุบัติเหตุนั้นประมาณกว่าครึ่งชั่วโมง เจ้าของรถบรรทุก (รถพิกอั๊บกะบะ) เล็ก ๆ คันหนึ่งมีคนนั่งมาด้วยกัน ๒ คน จากอำเภอชัยบาดาลจะไปธุระที่อำเภอหนองไผ่ ซึ่งมาถึงตั้งแต่ชนกันเข้าใหม่ ๆ และผู้เห็นเหตุการณ์ในการชนกันด้วย เจ้าของรถซึ่งยืนดูอยู่ซึ่งตอนมาถึงใหม่ ๆ พ่อได้พูดว่าจ้างเขาแล้ว แต่เขาตอบชี้แจงกับพ่อว่า เขามีธุระนัดงานไว้ที่อำเภอหนองไผ่จำเป็นจริง ๆ คนนั้นชื่อนายสมพงษ์ ชัยเจริญ เป็นเจ้าของอู่รับซ่อมรถอยู่ในตลาดลำนารายณ์ อำเภอชัยบาดาล เขาผู้นั้นเห็นพ่อหาจ้างรถอื่นไม่ได้เลยกลับใจไม่ไปธุระของเขา เพราะสงสารพ่อและคุณแม่

เลยอาสาพ่อเอาคุณแม่และนายเฉลียวมาส่งโรงพยาบาลในจังหวัดลพบุรี นับว่าเขาเป็นคนมีมนุษยธรรมคนหนึ่ง เมื่อไปส่งโรงพยาบาลแล้วพ่อให้เงินค่าเช่ารถเขากลับไม่รับเสียอีก โดยบอกว่าช่วยเหลือพ่อ นับว่าเขามีพระคุณต่อพ่อมากคนหนึ่ง ซึ่งต่อมาพ่อก็ได้ให้เขาเป็นคนซ่อมรถจิ๊บของหลวง คันที่พ่อนำมาชนกับรถแทร๊คเตอร์นั้นเป็นเงินถึง ๑๔,๐๐๐.๐๐ บาท เพราะรถจิ๊บพังเสียหายยับเยิน เงินจำนวนที่ซ่อมนี้พ่อก็จ่ายออกไปเป็นเงินส่วนตัว เพราะในการมาแล้วเกิดอุบัติเหตุครั้งนี้พ่อลาเขามา ไม่ได้มาทางราชการ

คุณแม่มีบาดแผลดังนี้ ขาข้างขวาขาดโดยหลุดออกจากกันตรงหัวเข่า ลูกสะบ้าหายไป คงยังเหลือแต่เอ็นและเนื้อตอนท้องขาติดกันอยู่บ้างเท่านั้นเอง เมื่ออุ้มหรือหามคุณแม่จะต้องจับขาข้างขวานั้นถือมาอีกส่วนหนึ่งต่างหาก ขณะเมื่อพ่อเข้าไปพบคุณแม่ซึ่งนอนสลบอยู่ในรถ และงัดดึงเก้าอี้ที่ทับขาคุณแม่ออกแล้ว คุณแม่ฟื้นจากสลบแล้วลืมตาขึ้นแลเห็นขาของคุณแม่ คุณแม่ได้ลั่นวาจาพูดกับพ่อว่า แหมขาฉันเป็นอย่างนี้เชียวหรือ พ่อก็เลยเฉย ๆ ไม่ได้ตอบอะไร ที่ข้อมือข้างซ้ายเดาะหรือหัก นอกจากนั้นก็ฟกช้ำดำเขียวอีกเล็กน้อย

คุณแม่ยังพูดได้ตลอดเวลา จนกระทั่งมาถึงโรงพยาบาลลพบุรี เข้าห้องผ่าตัด หมอวางยาสลบเพื่อทำแผล เดินทางจากที่เกิดเหตุระยะทางประมาณ ๑๐๐ ก.ม. เศษ ประมาณ ๑ ชั่วโมงเศษจึงถึงโรงพยาบาลเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. พอถึงโรงพยาบาลก็พบนายแพทย์กิตติ ชังคานนท์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลพอดี พอพบหน้ากันคุณหมอก็พูดว่า ผมจะทำให้เดี๋ยวนี้แหละพี่ เพราะผู้อำนวยการชอบพอกับพ่ออยู่แล้ว พอพูดแล้วคุณหมอก็สั่งให้บุรุษพยาบาลนำเอาเปลมาหามคุณแม่ไปเข้าห้องผ่าตัดเพื่อทำแผลทันที เมื่อคุณหมอเห็นแผลที่ขาขวาของคุณแม่แล้วก็กลับออกมา มาบอกกับพ่อเชิงทำนองว่าขออนุญาตต้องตัดขาคุณแม่ พ่อก็อนุญาตให้เขาตัดเพราะเห็นแล้วว่าต่อกันอีกไม่ได้ แล้วคุณหมอก็กลับเข้าไปทำแผลในห้องผ่าตัดทันที นายแพทย์ช่วยกันทำแผลตัดขาคุณแม่ใหม่โดยตัดเหนือเข่าขวาเล็กน้อย จัดทำแผลเอาผ้าพันหุ้มห่อเสร็จแล้วก็นำเอาออกมาไปประจำอยู่ในห้องคนไข้ธรรมดา

เพราะห้องพิเศษไม่มีว่างในวันนั้น ทำแผลอยู่ราว ๒ ชั่วโมง ถึงเวลา ๑๔.๐๐ น. เศษ ออกจากห้องผ่าตัด ต่อมาจนเวลาเย็นจวนค่ำ คุณแม่จึงได้ฟื้นจากการวางยาสลบและยังพูดได้ ในบ่ายวันนั้นมีญาติมิตรที่พ่อบอกไปทางโทรเลขได้มาเยี่ยมกันเป็นส่วนมาก รวมทั้งผู้ที่ชอบพอกับพ่อที่อำเภอบางมูลนาก จ. พิจิตร และอำเภอวังทอง จ. พิษณุโลกด้วย

ส่วนนายเฉลียว เพชรล้อมทอง คนขับรถในระหว่างหมอทำแผลให้คุณแม่ ก็ถูกเข้าห้องทำแผลอีกห้องหนึ่งแต่อาการไม่ดีขึ้นเลย พอกลับออกจากห้องแล้วเวลาประมาณก่อนบ่าย ๑๔.๐๐ น. เศษเล็กน้อย นายเฉลียวก็ขาดใจ สำหรับพ่อเข้าห้องพยาบาลทำแผลเช่นเดียวกัน แต่อาการของพ่อไม่สาหัสนักยังเดินเหินได้ และไม่ใคร่ได้พักผ่อนเนื่องจากไม่ใคร่มีเวลา เพราะมีแขกมาเยี่ยมตลอดวัน เมื่อนำคุณแม่เดินทางมาโรงพยาบาลขณะอยู่ในรถยนต์ พ่อก็ต้องอุ้มระวังคุณแม่และนายเฉลียวอยู่ตลอดเวลา แม้โลหิตของพ่อก็ออกจากแผลที่ศีรษะไม่น้อยเหมือนกัน พ่อก็ต้องกัดฟันทน เพราะมีพ่อคุมมาแต่เพียงคนเดียวเท่านั้น ในรถก็คับแคบ นายเฉลียวก็ดิ้นอยู่ตลอดเวลา รวมเวลาคุณแม่ได้รับการรักษาพยาบาลอยู่ในโรงพยาบาลได้ประมาณ ๓๓ ชั่วโมงก็สิ้นใจเมื่อเวลา ๑๗.๐๐ น. ในความห้อมล้อมของแพทย์และญาติอย่างพร้อมเพรียงและต่อหน้าผู้มีเกียรติอีก ๒ ท่านที่พ่อไม่ควรจะละเว้นกล่าวชื่อท่าน ต้องขอบคุณท่านอย่างสูง ท่านผู้นั้นคือ พล.ต.ต. สามารถ วายวานนท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี และคุณนาย เพราะท่านได้ไปเยี่ยมอยู่ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ น. จนกระทั่งหมดลมหายใจ ต่อหน้าท่านผู้ว่าราชการจังหวัด คุณนาย ตลอดจนญาติของพ่อและญาติของคุณแม่ต่างก็เศร้าโศกเสียใจ เสียดายคุณแม่กันอย่างมากมาย และส่วนมากคนก็คิดกันว่า ไม่น่าจากไปง่าย ๆ เช่นนั้นเลย เพราะบางคนถูกตัดขาทั้ง ๒ ข้างก็ยังไม่ตายก็มีอยู่หลายคน แต่หมอก็ได้พยายามรักษาจนหมดฝีมือ และได้ชี้แจงว่าโลหิตได้ไหลออกสูญเสียไปอย่างมากก่อนมาถึงโรงพยาบาลจึงไม่สามารถจะช่วยได้ ตามจดหมายของพี่เล็ก (นายสุทัศน์) ซึ่งได้เขียนส่งมาเล่าให้ลูกรู้เรื่องแล้วนั้น

ความตายคนเราทุกคนหนีไม่พ้น ฉะนั้นขอให้ลูก ๆ ตัดใจอย่าเศร้าโศกเสียใจให้มากมายไปเลย คุณแม่จากไปสบายแล้ว คุณแม่ก็พ้นจากทุกขเวทนา ซึ่งจะไม่ต้องประสบพบอีกแล้ว กุศลบุญราศรีของคุณแม่ที่คุณแม่ได้กระทำไว้อย่างมากมายเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็คงจะบันดาลให้คุณแม่ไปสู่สุคติภพอย่างแน่แท้ สำหรับลูก ๆ อยู่ห่างไกล และลูกยุ้ย ลูกจิ๋ม ซึ่งกำลังเรียนอยู่ ก็ขอให้ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาและประหยัดการใช้จ่ายให้มากขึ้นอีก เพราะคุณแม่ได้ช่วยพ่อหาเงินส่งมาให้ลูก ๆ ใช้ได้มากอยู่ แต่จะอย่างไรก็ตามพ่อจะพยายามหาส่งมาให้ลูก ๆ เรียนจนสำเร็จทั้ง ๒ คน เงินเดือนไม่พอส่งพ่อก็จะขายที่ดินขายบ้านเอาเงินส่งมาให้ลูกเรียนต่อไป

คุณแม่ถึงแก่กรรมไปแล้ว เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. รุ่งขึ้นก็จัดการเอาศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพ ฯ จนครบ ๗ วันแล้ว ก็บรรจุเก็บไว้ที่วัดมกุฏ ฯ นั้น เพื่อรอลูกแบ๋ว ซึ่งจะเดินทางกลับในปี ๒๕๑๕ จึงจะจัดการฌาปนกิจต่อไป.

พ่อขอยุติการเขียนเพียงเท่านี้
โดยรักและเป็นห่วงอย่างมาก

จาก

พ่อ

อาลัย

ลูกรักและคิดถึงแม่มากที่สุด

สุทัศน์ ถีระวงษ์

คำไว้อาลัย

ดวงใจของลูก............... ไม่มีความทุกข์โศกอันใดในโลกนี้ที่จะเปรียบกับความเศร้าโศกของการจากไปของแม่บังเกิดเกล้าที่ไม่มีวันกลับมา ความเศร้าโศกอาลัยอาวรณ์ของลูกที่มีต่อแม่นี้ยังคงมีอยู่ไม่จืดจาง แม้แต่ขณะที่ลูกกำลังนั่งเขียนคำไว้อาลัยอยู่นี้ซึ่งเป็นเวลาล่วงเลยมาแล้วปีเศษ ลูกก็ยังคงเขียนอยู่ด้วยน้ำตาที่นองหน้า ดวงวิญญาณของคุณแม่คงจะทราบและได้เห็นอยู่แล้ว

การจากไปของคุณแม่ ซึ่งในขณะนั้นลูกของคุณแม่ทั้งสามคนอยู่ที่ประเทศแคนาดาทุกคนไม่ทราบเพราะคุณพ่อได้ขอร้องพี่ชาย น้องชาย พร้อมทั้งญาติ ๆ ทางเมืองไทยให้ปิดบังไว้ ด้วยเกรงว่าลูก ๆ ทางโน้นจะเศร้าโศกกันจนเกินไป ซึ่งคุณพ่อท่านก็ทำถูกแล้ว เพราะเมื่อลูก ๆ ได้ทราบความจริงจากเพื่อน ลูก ๆ ก็ต้องเศร้าโศกกันมากมายจริง ๆ ตัวลูกเองพอทราบข่าวว่าต้องสูญเสียคุณแม่อันเป็นที่รักยิ่งของลูก ๆ ไปจริง ลูกถึงกับเป็นลม ส่วนน้องยุ้ยและน้องจิ๋มก็ร้องไห้ปานว่าจะสิ้นชีวิต ทั้งนี้เพราะเขาสองคนเป็นลูกเล็กของคุณแม่ คุณแม่ได้ให้ความห่วงใยเขาทั้งสองเป็นพิเศษเนื่องจากเขายังเรียนหนังสืออยู่ และเป็นลูกเล็กของคุณแม่ทั้งสองคน จากจดหมายของคุณแม่ที่เขียนไปถึงลูก ๆ แทบทุกฉบับจะเต็มไปด้วยความห่วงใย พร่ำสอนให้ลูก ๆ เป็นคนดี หมั่นเรียนอย่าเกียจคร้าน ประพฤติเยี่ยงคนดี จงรักบ้านเกิดเมืองนอน จงนำความสำเร็จมาฝากพ่อแม่ และเพื่อช่วยเหลือชาติบ้านเมืองต่อไป

คุณงามความดีของคุณแม่นั้นมีมากมายนัก เช่น คุณแม่จะคอยเอาใจใส่ลูก ๆ รักลูก ๆ ทุกคนโดยเสมอกัน ตั้งแต่ลูกจำความได้ยังไม่เคยเห็นคุณแม่ลำเอียงรักลูกไม่เท่ากันเลยในทุกกรณีย์ เช่น เวลาคุณแม่ส่งของไปให้ลูกที่ต่างประเทศ ทุกคนจะได้รับสิ่งที่ตนชอบเป็นพิเศษทุกครั้ง คุณแม่ช่างจำเอาใจใส่ว่าลูกคนไหนชอบอะไรบ้าง คุณแม่เป็นคนช่างเอาใจ ช่างปรนนิบัติ ขยันขันแข็ง เพราะฉะนั้นคุณแม่จึงเป็นที่รักยิ่งของลูก ๆ ของเพื่อนร่วมงานและเพื่อนบ้านที่ได้รู้จักเสมอ ประกอบกับคุณแม่เป็นคนใจคอกว้างขวางไม่ชอบเอาเปรียบคนด้วย

ทางด้านการทำบุญและศาสนา คุณแม่ได้บำเพ็ญมามากมายเหลือเกิน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเมืองไทยอยู่ที่ไหน วัดวาอารามต่าง ๆ แม้จะไกลแสนไกล การสัญจรลำบาก คุณแม่ก็ยังอุตส่าห์พยายามไปกราบไหว้จนได้

ความเศร้าโศกของลูก ๆ ที่มีต่อการสูญเสียคุณแม่นั้น ยังมีอยู่อีกประการหนึ่งคือ ลูก ๆ สงสารคุณแม่ คุณแม่อยากเห็นความสำเร็จของน้องสุดท้องสองคน เคยพูดเสมอว่าถ้ายุ้ยและจิ๋มเรียนสำเร็จแม่ก็จะนอนตาหลับ ลูกคิดว่าบ้านนี้คุณแม่ของลูก คงจะเห็นแจ้งแล้วว่าเขาทั้งสองได้ขยันหมั่นเพียร เคารพนับถือในคำสั่งสอนของคุณแม่เพียงใด เขากำลังขยันหมั่นเพียรเพื่อที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จเพื่อตัวของเขาเอง และดวงวิญญาณของคุณแม่จะได้อยู่สงบสุข ปราศจากกังวลห่วงใยอีกต่อไป ส่วนตัวลูกเองเสียดายเวลาที่ล่วงเลยไป และโอกาสที่จะได้ทดแทนพระคุณในคุณงามความดีของคุณแม่ เพราะลูกเองไม่เคยคาดฝันว่าจะต้องสูญเสียคุณแม่รวดเร็วเช่นนี้

ในที่สุดนี้ลูกขอให้กุศลผลบุญที่คุณแม่ได้บำเพ็ญเสมอมาเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ จงเป็นผลานิสงส์ให้คุณแม่ของลูกจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นเทอญ.

สุทิน จักรพันธุ์ ณ อยุธยา

คุณแม่ที่เคารพบูชาของลูก...........

ตลอดระยะเวลา ๕๗ ปี ในช่วงชีวิตของคุณแม่ ได้ประสบแต่ความลำบาก เลี้ยงดูลูก ๆ กว่า ๓๕ ปี ค่อนช่วงชีวิตของคุณแม่ ตั้งแต่ครั้งที่ลูกจำความได้คุณแม่เคยพูดเคยสอนเสมอว่าลูก ๆ คือดวงใจของแม่ แม่ห่วงลูกอยากให้ลูกได้ดี ไม่มีสมบัติอะไรจะให้นอกจากการศึกษาอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อลูก ๆ ได้เรียนในมหาวิทยาลัย เรียนจบได้รับปริญญา คุณแม่ก็เก็บความภูมิใจไว้ไม่แสดงออกให้ลูกเหลิง ยังสอนแนะนำในเรื่องการทำงาน การมีครอบครัว คำสอนเหล่านี้ยังก้องอยู่ในหูของลูกจนกระทั่งบัดนี้....

วันนั้น ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๔ ลูกมีอารมณ์หงุดหงิดแต่เช้า ผู้บังคับบัญชาสั่งการให้ไปราชการท้องที่ เดินทางกลับถึงที่ทำงานประมาณบ่าย ๒ โมงก็ได้ทราบข่าวจากคุณแถบ ปลัดอำเภอที่ลพบุรี ซึ่งได้กรุณาแจ้งทางโทรศัพท์ทางไกลว่า คุณพ่อคุณแม่กำลังประสบอุบัติเหตุอยู่ที่โรงพยาบาลจังหวัดลพบุรี รู้สึกใจหาย แต่ในเมื่อตั้งสติได้ก็เร่งชวนภรรยาไปพบพี่เล็ก เพื่อแจ้งข่าวให้ทราบและชวนกันไปเยี่ยมทันที ที่โรงพยาบาลพบคุณพ่อบาดเจ็บไม่สาหัสนักก็เบาใจ แต่คุณแม่ของลูกเจ็บหนักจนเกินแก้เสียแล้ว ลูกรู้สึกหูอื้อทำอะไรไม่ถูก ได้แต่นึกภาวนาขอให้บุญกุศลของคุณแม่ที่เคยทำบุญทำทานไว้มากมายนั้น จงบันดาลผลานิสงส์คุ้มครองชีวิตของคุณแม่ด้วยเถิด ระยะนั้นคุณแม่ยังเพ้อด้วยความเป็นห่วงพี่และน้องยุ้ย น้องจิ๋มที่กำลังเรียนอยู่ที่แคนาดาว่า "เรียนให้จบ ๆ"

วันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๑๔ เวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. คุณแม่ท่านก็จากลูกไป ลูกขอกราบบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งมวล จงดลบันดาลให้ผลกรรมดีที่คุณแม่สร้างไว้ คุ้มครองดวงวิญญาณของคุณแม่สู่สรวงสวรรค์ ชาติหน้าได้เกิดมาเป็นแม่ของลูกด้วยเถิด....ลูกจะขอสร้างแต่กรรมดีตามคำสอนของคุณแม่.

สุธรรม ถีระวงษ์

ปลัดอำเภอโท (ฝ่ายป้องกัน) อำเภอรัตภูมิ

หน.พร.บก- ควบคุม คอป.อ.หาดใหญ่

จังหวัดสงขลา

๓๐ มกราคม ๒๕๑๖

วินนิเพ็ค แคนาดา

คุณแม่ที่รักและบูชาของลูก

ลูกไม่ทราบว่า ลูกจะเอาคำใดหรือประโยคใดมาพรรณนาเปรียบเทียบได้กับความเศร้าโศกอันยิ่งใหญ่ของลูก ลูกไม่เคยคิดไม่เคยนึกเลยว่าเหตุการณ์อย่างนี้จะเกิดขึ้นกับคุณแม่ของลูกได้คุณแม่ผู้ซึ่งทำบุญทำทานมาตลอดชีวิตคุณแม่ผู้ซึ่งมีแต่ความเมตตากรุณาต่อคนทุกคน โดยเฉพาะกับลูก ๆ แล้ว จะไม่มี "แม่" คนใดเปรียบเทียบได้กับคุณแม่ของลูกอีกแล้ว คุณแม่เป็นทั้ง "แม่" เป็นทั้ง "เพื่อน" ต่อลูกทุกคน

ในการมาศึกษาต่างประเทศก็เหมือนกัน คุณแม่เป็นคนส่งเสริมและสนับสนุนให้กำลังใจลูกตลอดเวลา ลูกยังจำได้ดีจากจดหมายของคุณแม่ฉบับหนึ่งเขียนว่า "ลูกต้องขยันตั้งใจเรียนนะจ๊ะเพื่อจะได้มีความก้าวหน้าและนำความสำเร็จมาสู่ตัวเอง กลับบ้านเมืองเราแล้วจะได้ช่วยกันรับใช้ประเทศชาติ..........." ลูกตั้งใจเรียนอย่างที่คุณแม่เคยสั่งสอนและตักเตือนลูก นี่ลูกเกือบสำเร็จอยู่แล้ว แต่ลูกไม่ดีใจเท่าไรเลยเพราะว่าลูกเคยสัญญาเอาไว้ว่า ลูกจะเอา "ปริญญา" มาอวดคุณแม่

คุณแม่อยู่แห่งใด ภพใดก็ตาม ลูกขอให้คุณแม่ของลูกรับทราบถึงความรู้สึก ความเหงา ความเศร้า และความว้าเหว่ของลูกที่ขาดคุณแม่เสียแล้ว ความรู้สึกที่เหมือนกับลูกขาดสิ่งที่จำเป็นที่สุดในชีวิตของลูก "คุณแม่" สำหรับลูกเปรียบได้กับ "หัวใจ" ที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับร่างกายของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ขาดสิ่งนั้นแล้วจะเป็นอย่างไร คุณแม่ก็คงทราบ ส่วนลูกยังมีชีวิตอยู่ ยังมีความรู้สึก ยังมีความนึกคิดและมีความทรงจำอยู่ สิ่งเหล่านี้นำมารวมกันเข้าแล้ว ทำให้กลายเป็นความอ้างว้าง ความเปล่าเปลี่ยว ความว้าเหว่ ความเศร้าและความเหงา ความรู้สึกที่ไม่สามารถเขียนบรรยายออกมาได้เป็นตัวหนังสือ เพราะว่าความรู้สึกอันนั้นมันฝังอยู่ในจิต ในวิญญาณของลูก และก็คงเป็นเช่นนี้ตลอดไป

จากลูกที่รักและบูชาคุณแม่เหนือสิ่งอื่นใด

ลูกยุ้ย

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

คุณแม่ของลูก

ลูกเชื่อว่า ไม่มีความรู้สึกอื่นใดในโลก จะเหมือนกับการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคนเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่เรารักและรักเรา ซึ่งมีความยิ่งใหญ่ลึกซึ้งที่ไม่มีกวีหรือนักปราชญ์คนใดที่จะสามารถพร่ำพรรณนาออกมาเป็นตัวหนังสือได้ เพื่อที่จะให้สาสมกับความรู้สึก ว้าเหว่ เปล่าเปลี่ยว หมดหวัง และเศร้าโศก ที่กำลังตราตรึงอยู่ในหัวใจทั้งดวงของเขาได้ และเหนือความรู้สึกเหล่านี้ก็คือการสูญเสียของคุณแม่อันเป็นสุดที่รักของลูก ความรักใคร่ ความเป็นห่วง ความดูแล และตักเตือนสั่งสอน ที่คุณแม่ได้ให้ ถ้าคนอื่น ๆ ในโลกนี้ได้เกิดมาเป็นลูกของคุณแม่ เขาเหล่านั้นก็คงเหมือนกับลูกในขณะนี้ ซึ่งไม่มีความสามารถพอที่จะบรรยายออกมาเป็นตัวหนังสือได้ เพื่อที่จะให้คนทุกคนได้เข้าใจ

ทุกครั้งที่ลูกเงยหน้าขึ้นมองคุณแม่ในรูปสายตาที่มองตอบลูก ก็ยังคงเหมือนเมื่อสามสี่ปีก่อนโน้น ซึ่งสายตาคู่นั้นมองดูลูกด้วยความรักใคร่ เป็นห่วง อย่างสุดซึ้งอยู่ตลอดเวลา ชั่วระยะเวลา ๑๘ ปีเต็มเท่านั้นโชคชะตาก็ทำให้ลูกต้องพลัดพรากจากอ้อมอกคุณแม่ไปในดินแดนอันห่างไกล ที่ซึ่งคุณแม่หวังจะได้เห็นลูกหอบหิ้วเอาความสำเร็จก้าวหนึ่งกลับมา นั่นเป็นสิ่งปรารถนาของคุณแม่และเหนือสิ่งอื่นใด นั่นก็คือความรู้สึกของลูก ที่ยินดีจะรับผิดชอบว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่คุณแม่ต้องการจะเห็น สิ่งที่ลูกกำลังทำและกำลังจะทำต่อไป มันจะเหมือนกับว่า สายตาคู่นั้นเองคุณแม่จ้องมองดูลูกอยู่ตลอดไปและตลอดไป

จากลูกที่รักคุณแม่ยิ่งชีวิตและดวงใจ

จิม

วินนิเพ็ค, แคนาดา

24 มกราคม 2516

จดหมายจาก นางจงกล ถีระวงษ์
ถึงลูก ๆ ณ เมืองวินนิเพ็ค แคนาดา

บ้านบางโพ เวลาเขียน เช้า ๒ โมง ๒๐ นาที

วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ยุ้ย–จิ๋ม–แป๋วและคุณชายลูกที่รักและคิดถึงมาก

ลูก ๆ ทำอะไรอยู่จ๊ะลูก วันนี้แม่ตื่นก่อนตี ๔ แล้วลงมาข้างล่างรองน้ำเข้าห้องน้ำ ออกจากห้องน้ำมาดูไอ้โจ เพราะผูกมันไว้หน้าบ้าน มันกระโจนออกไปเรื่อย ๆ เลยผูกทำโทษมัน พอแก้ไอ้โจแล้วก็ขึ้นไปข้างบน นอนอ่านหนังสืออยู่สักพัก ก็ปลุกแป๋วลุกขึ้น เพราะตอนนี้คนใช้ออกไปอีก แป๋วติดไฟตั้งหม้อหุงข้าว แม่ก็ลงมาแช่ผ้าห่มที่จิ๋ม–ยุ้ยเคยใช้ ซักตากเสร็จแล้วก็ทานข้าว ๆ แล้วก็มานอนเขียนจดหมายถึงลูก ๆ นี่แหละจ้ะ ตี ๔ บ้านเรา เท่ากับเวลาเท่าใดของแคนาดาจ๊ะ

ยุ้ย–จิ๋มไปแล้วแม่ว้าเหว่มาก ก่อน ๆ แป๋วไปแม่ยังว้าเหว่น้อยกว่าจิ๋ม–ยุ้ยไปมาก เห็นจะเป็นเพราะยุ้ยจิ๋มยังอยู่กับแม่ แต่มาบัดนี้แม่มองไปทางไหนภายในบ้านบางโพธิ์ มันช่างอ้างว้างว้าเหว่เสียเหลือเกิน แม่เขียนไปน้ำตาแม่มันไหลเป็นทาง เมื่อนึกถึงลูก ๆ แล้ว บางครั้งสติของแม่มันเข้าขั้นจะบ้า ๆ ทีเดียว แต่แม่พยายามห้ามใจ บอกกับตัวเองว่า ลูกไปดีมิใช่ไปชั่ว ไปเพื่อก้าวหน้า ไปเพื่อให้ทันสมัย แล้วก็ค่อย ๆ เบาใจลงไปบ้าง

พี่เล็กเขามาเกือบทุกวัน คงเห็นว่าแม่เหงา แม่มาจากบางมูลนาคตั้งแต่วันที่ ๒๖ กรกฎาคม แม่ยังไม่ได้กลับ เพราะบ้านบางโพธิ์ยังขายไม่ได้แม่กลุ้มใจเหลือเกิน แม่ไม่อยากเห็นบ้านหลังนี้เลย ถ้าแม่อยู่บางมูลนาคก็ไม่ต้องคิดมากเพราะว่ามีแขกไปคุยอยู่เรื่อย ๆ และมีธุระไปโน่นไปนี่บ่อย ๆ ก็ไม่ค่อยจะคิดเท่าใด ทำให้สบายใจขึ้น แต่ถ้ามาบ้านบางโพธิ์แล้ว มันให้หงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวใจเหลือเกิน............

รักและเป็นห่วงมาก

แม่

บางมูลนาค พิจิตร
เขียนเวลาเที่ยงครึ่งของกลางคืน
วันศุกร์ที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๑๓

ลูกจิ๋ม ยุ้ย ลูกที่รักและเป็นห่วง

เป็นอย่างไรบ้าง สบายดีหรือเจ็บป่วยอย่างไรบ้าง แม่ฝันเห็นลูกทั้งสองคนในคืนนี้ แม่ก็เลยลุกขึ้นมาสวดมนต์ไหว้พระ จิตใจแม่หวั่นไหวชอบกลคิดเป็นห่วงลูก ๆ มาก เจ็บป่วยบ้างหรือเปล่า อย่าไปเที่ยวเล่นซุกซนนะ ประเดี๋ยวจะมีเรื่องเดือดร้อน แม่จะเริ่มเล่าเรื่องฝันเห็นยุ้ย–จิ๋มเสียที ฝันว่าแม่กำลังนอนอยู่ในมุ้งที่พื้นกระดาน มีเสื่อผืนหมอนใบหนึ่ง ผ้าห่มหนึ่งผืน แม่กำลังห่มผ้าแต่ในมือของแม่กำลังถือสมุดที่เขียนแล้วหนึ่งเล่ม และกำลังจะนอนเอื้อมไปจะดับไฟฟ้า ในฝันคล้ายคนเดินมารอบมุ้งทางปลายเท้าของแม่ แล้วก็เดินมาตรงสีข้างทางซ้ายมือ เอาเท้ามาเตะเบา ๆ ตรงซี่โครง แม่รู้สึกเจ็บ แม่ก็พูดว่า เอะมาเตะแม่ทั้ง ๆ ที่ใส่รองเท้าแตะทำไม ตอนลูกเอาเท้ามาแหย่สีข้าง ยังไม่ทราบว่าเป็นใครนะ ในฝันแม่เจ็บแม่ก็เลยเงยหน้าขึ้นดู เห็นยุ้ยนุ่งกางเกงสีแดงเพลิง ใส่เสื้อลายสีน้ำตาลพื้นขาว ปล่อยผมรุงรัง ไม่มองดูแม่เลย มองเหม่อ ๆ อย่างไรชอบกล แล้วแม่ก็มองไปเห็นจิ๋ม นั่งลงกับพื้นกระดาน ห่างจากมุ้งที่แม่นอนอยู่ประมาณสามศอกเห็นจะได้ ในฝันเห็นจิ๋มนั่งในท่าก้นถึงกระดาน แต่เอาเข่ามาสูง ไม่มองดูแม่เลย พอแม่ตกใจตื่นแม่ก็รีบสวดมนต์จุดธูปเทียน แม่เป็นห่วงลูก ๆ มาก ก็เขียนมาเล่าให้ลูกฟัง ไม่ได้เขียนจดหมายถึงลูกเสียนาน ลูก ๆ ไม่ได้เห็นลายมือนานแล้ว

ยุ้ย–จิ๋ม ลูกต้องพยายามเรียนนะลูก ถ้าลูกรักแม่ต้องอุตส่าห์ขยันเรียนหนังสือให้มากที่สุด สำเร็จกลับมาจะได้เป็นที่เชิดหน้าชูตาของแม่ อย่าให้ใครเขาดูถูกได้ ขอให้ลูกจงตั้งใจเรียนอย่างเดียวเท่านั้น ไม่ต้องเป็นห่วงแม่ดอกแม่สบายดี ใช้จ่ายเงินทองก็ต้องประหยัดให้มาก แม่ก็แก่ลงไปมากปีนี้เงินทองก็หายากขึ้นทุกวัน จะคิดจะทำอะไรต้องระลึกถึงแม่ให้มาก ๆ จะต้องระมัดระวังตัวเองอย่าเชื่อใครง่าย ลูกจะต้องปกครองตัวเอง แล้วต้องสัญญากับแม่นะลูกว่าจะต้องขยันเรียนพยายามสอบให้ได้ทุก ๆ ปี จะเรียนเหมือนอยู่บ้านเราไม่ได้นะลูก

จากแม่ที่รักลูกด้วยดวงใจ
แม่

ไหว้พระและปกิณกะวิธี

ของ

พระสุขุมธรรมาจารย์

(ล. พีระพันธุ์)

จัดพิมพ์เป็นธรรมพลีบรรณาการ

ในงานฌาปนกิจศพ

นางจงกล ถีระวงษ์

ณ วัดมกุฎกษัตริยาราม

วันเสาร์ที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2516

คำชี้แจงพิธีไหว้พระก่อนนอน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเทศนาพยากรณ์แก้ปัญหาของเทพยดาที่เข้าไปเฝ้าทูลถามสิ่งที่เป็นมงคลดังพระพุทธนิพนธ์ภาษิต "ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ" การบูชาผู้ที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคล พระดำรัสนี้เป็นพระพุทธพจน์เผยออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เองเป็น "อมตพจน์" สิ่งที่ชาวพุทธทั่วไปควรยึดมั่นเคารพสักการะบูชาในพระพุทธภาษิตบทนี้ด้วยดี ผู้ใดปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันเพียงใช้ความระลึกถึงพระคุณบุรพการีชนผู้ทำอุปการะมาก่อนคือ พระรัตนตรัย ๑ มารดาบิดา ๑ อุปัชฌาย์ครูอาจารย์ ๑ พระมหากษัตริย์ ๑ เป็นปูชนียบุคคลผู้ที่ควรแก่การกราบไหว้เคารพบูชาอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้บริสุทธิ์ และศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลให้เกิดความสวัสดิมงคลอย่างแท้จริง ทั้งเป็นสิ่งที่ไม่ยากนัก และไม่เหลือวิสัยคนธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไปจะพึงยึดถือปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันได้อย่างดี ถ้าผู้ใดปฏิบัติได้เป็นกิจวัตรเสมอแล้ว ผู้นั้นย่อมจะได้รับความสุขศิริสวัสดิมงคล เจริญด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกประการ ให้ท่านปฏิบัติตามพิธีดังต่อไปนี้ คือ

ก่อนจะเข้านอน เข้าไปในห้องพระพุทธรูปที่ตั้งสักการะบูชาไว้หรือที่หน้าพระ จุดธูปเทียนบูชานั่งคุกเข่าประนมมือไหว้กราบ ๓ หน แล้วกล่าวคำบูชาคำนมัสการพระรัตนตรัย คำนอบน้อมพระรัตนตรัย คำปฏิญาณถึงพระรัตนตรัย สวดคำสรรเสริญพระพุทธคุณพร้อมด้วยคำแปลจบแล้วหมอบลงกล่าวขอขมาโทษพระพุทธเจ้าจบ เงยหน้าขึ้นสวดสรรเสริญพระธรรมคุณพร้อมด้วยคำแปลจบแล้ว หมอบลงกล่าวคำขอขมาโทษพระธรรม เงยหน้าขึ้นสวดสรรเสริญพระสังฆคุณพร้อมด้วยคำแปลจบแล้ว หมอบลงกล่าวขอขมาโทษพระสงฆ์ เงยหน้าขึ้นนั่งพับเพียบหรือขัดสมาธิตามถนัด เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้ายตรงหน้าตักตั้งกายให้ตรง หายใจให้โล่ง ทำจิตให้โปร่งอย่างสบาย แล้วบริกรรมทำใจให้สงบสำรวมจิตน้อมระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า คุณมารดาบิดา คุณพระอุปัชฌาย์ คุณครูอาจารย์ คุณพระมหากษัตริย์ โดยพิสดารหรือโดยย่อตามแต่โอกาสหรือเท่าที่จะระลึกได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. พระพุทธเจ้าองค์ใด ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นพระอรหันต์ไกลจากกิเลส

เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชา ๓ และจรณะ ๑๕ เป็นผู้เสด็จไปด้วยดี ทรงพระปรีชารู้แจ้งแทงตลอดโลกทั้งสาม ทรงเป็นนายสารถีฝึกคนอย่างดีเยี่ยม ทรงเป็นครูของหมู่เทพเจ้าและเหล่ามนุษย์ ทรงเป็นผู้เบิกบาน ทรงประกอบไปด้วยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ทรงสั่งสอนเวไนยนิกรทุกถ้วนหน้า ข้าพเจ้าขอกราบไหว้นมัสการพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๒. พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้ถูกต้องดีแล้วนั้น เป็นคุณอันผู้ปฏิบัติเห็นได้เอง เป็นคุณให้ผลไม่นิยมกาล เป็นคุณควรเรียกผู้อื่นให้มาดู ใครปฏิบัติได้น้อยก็ได้ผลน้อย ใครไม่ปฏิบัติก็ไม่ได้ผลเลย เป็นคุณอันแสดงถึงความจริง ๔ อย่าง คือความจริงในเรื่องทุกข์ ๑ ความจริงในเรื่องสมุทัย คือเหตุให้เกิดทุกข์ ๑ ความจริงในเรื่องนิโรธ คือความดับทุกข์ ๑ ความจริงในเรื่องมรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ๑ ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ บูชา พระคุณของพระธรรมดังกล่าวนั้น

๓. พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ คือพระอริยบุคคล ๔ คู่ หรือ ๘ องค์ ได้แก่พระอริยบุคคลผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค ๑ โสดาปัตติผล ๑ สกทาคามิมรรค ๑ สกทาคามิผล ๑ อนาคามิมรรค ๑ อนาคามิผล ๑ อรหันตมรรค ๑ อรหันตผล ๑ พระอริยบุคคลทั้งหมดท่านเป็นผู้ควรของคำนับ เป็นแขกที่ควรต้อนรับ เป็นผู้ควรยกมือไหว้ เป็นเนื้อนาบุญของชาวโลกอย่างยอดเยี่ยม ทั้งเป็นศาสนทายาทที่สืบต่อพระบวรพุทธศาสนาให้ยืนนานมาจนกระทั่งทุกวันนี้

๔. มารดาบิดานั้น ท่านเป็นผู้ให้กำเนิดเรา ได้มีเมตตากรุณามุทิตาอุเบกขาพรหมวิหาร ๔ มารดาบิดานั้น ท่านเป็นผู้ให้กำเนิดเราให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ ปกครองป้องกันรักษาเลี้ยงดูเรามาอย่างดีเลิศ ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากต่อสู้อุปสรรคอันตรายทุกวิถีทางหนักเอาเบาสู้ เราจึงหลุดรอดปลอดภัยเป็นผู้คนมาได้ถึงทุกวันนี้ และท่านเป็นผู้ระแวดระวังคอยดูห้ามปรามเราไม่ให้ได้โอกาสได้ทำความชั่วทางกายวาจา ท่านพยายามฝึกฝนอบรมเราให้เป็นคนดี มีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย

มีอัธยาศัยน้ำใจงดงามนิ่มนวล ท่านให้โอกาสและส่งเสริมเราให้ได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยควรแก่ฐานะ ท่านรับเป็นภาระจัดให้เรามีเหย้าเรือนครอบครัวที่เหมาะสม ท่านแบ่งสันปันส่วนทรัพย์สินมรดกให้ตกทอดมาถึงเรา ทำให้เราได้มีทุนเครื่องเกื้อหนุนการอาชีพอย่างสบาย

๕. อุปัชฌาย์ครูอาจารย์ ท่านได้อุตส่าห์พยายามสั่งสอนวิชาความรู้ให้เรา ด้วยความเมตตากรุณาปรารถนาที่จะให้เรามีความรู้ความสามารถเป็นเบื้องหน้า ไม่ได้เห็นแก่สินจ้างรางวัลและไม่พรั่นพรึงถึงความเหนื่อยยากลำบากใด ๆ ท่านพยายามสั่งสอนด้วยน้ำใจอันงดงาม คือแนะนำดีให้ได้เล่าเรียนดี สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย คือจะไปทางไหนก็ไม่อดอยาก ด้วยเหตุนั้น จึงยังผลให้เราเป็นคนดี ความสามารถตามสมควรแก่อัตภาพดังที่เป็นอยู่บัดนี้

๖. พระมหากษัตริย์ เป็นสมมติเทวดา เป็นประมุขของประเทศชาติปกครองประชาราษฎร์พลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ป้องกันศัตรูหมู่ร้ายข้าศึกภายนอกจะเข้าย่ำยีประเทศชาติให้เดือดร้อน เราจะอยู่สุขสบายได้ ก็ต้องอาศัยบุญญาธิการปกครองรักษาให้เกิดความสันติสุขได้ตราบเท่าทุกวันนี้

เมื่อระลึกไปโดยทำนองนี้ จิตจะยึดมั่นอยู่ในพระคุณความดีของพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า และคุณความดีของมารดาบิดา อุปัชฌาย์ครูอาจารย์ และพระมหากษัตริย์ ส่วนนั้นแต่นั้น จิตก็สงบเพราะได้ดื่มอารมณ์ดี เมื่อจิตสงบแล้ว ก็รู้สึกสบายกายปลอดโปร่งใจ จัดได้ว่าความสบายกายสุขใจพอสมควรแก่อัตภาพเมื่อเห็นสมควรแล้ว ให้พยายามเจริญเมตตาภาวนาอันเป็นขั้นสุดท้ายก่อนที่จะเข้านอน

ตามปกติธรรมดามนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ ต้องใช้กำลังกายกำลังใจทำกิจการงานประกอบอาชีพ เพื่อประโยชน์ท่านมาตลอดวันแล้ว จำเป็นต้องพักหลับนอนเพื่อให้ร่างกายและจิตใจได้สงบสุข จะได้มีกำลังทำกิจการงานต่อไปในวันหน้า การพักผ่อนหลับนอนนั้นเป็นทั้งการพักฟื้นเป็นทั้งการหยุดพักบำรุงกำลังให้มีสมรรถภาพทวีตรีคูณบริบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าการนอนหลับ ๆ ตื่น ๆ เพราะความฟุ้งซ่านแห่งจิตมีนิมิตมารบกวนให้ฝันดีฝันร้าย และละเมอ

เพ้อฝันดังนี้ จัดเป็นการนอนเพียงพักฟื้นเท่านั้น ตื่นขึ้นแล้วก็ไม่ได้กำลังดี ถ้าการนอนได้หลับสนิทไม่มีนิมิตมารบกวนหลับตื่นได้ตามกำหนดเวลา ตื่นแล้วร่างกายจิตใจคล่องแคล่ว จิตใจปลอดโปร่งเบิกบาน ดังนี้จัดเป็นนอนเพื่อบำรุงกำลังให้แข็งแรงเป็นผลที่คนเราต้องประสงค์

เหตุที่จะได้ผลสมประสงค์นั้น จำต้องรักษาควบคุมตัวของเราให้ดำเนินปฏิบัติตามระเบียบที่ดี อย่างน้อยก็ต้องควบคุมบังคับตนของตนเองให้ปฏิบัติตามระเบียบสวดมนต์ไหว้พระภาวนา และฝึกเจริญเมตตาภาวนาจนสำเร็จเป็นปกตินิสัยประจำตน

พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า มารดาบิดา อุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ และพระมหากษัตริย์ ท่านเหล่านี้ล้วนแต่มีพระคุณความดีพิเศษที่เราควรกราบไหว้ ควรสักการะบูชา เมื่อเรากราบไหว้ คือเอากายกราบไหว้เอาใจน้อมระลึกถึงพระคุณท่าน แสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรมบ่อย ๆ คุณธรรมความดีของท่านเหล่านั้น ก็จะต้องตามคุ้มครองรักษาให้โดยสำเร็จเป็นธรรมารมณ์คือเป็นอาหารใจ เมื่อใจได้อาหารดี ก็มีกำลังคือมีความสุขเกษมปลอดโปร่ง เมื่อคนเรานอนหลับสนิทด้วยจิตที่ดี การนอนก็หลับสนิทด้วย ไม่มีนิมิตร้ายมารบกวนให้จิตฟุ้งซ่าน ชื่อว่าหลับเป็นสุข เมื่อหลับเป็นสุข ตื่นขึ้นมาเป็นสุข คนที่มีใจเป็นสุข จึงจะสามารถมีกำลังทำประโยชน์คนอื่นให้สำเร็จสมประสงค์ทุกประการ

เมื่อสวดมนต์ไหว้พระภาวนาจบแล้ว ให้นั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง ใช้สติกำหนดว่าเราจะเจริญเมตตา เพื่อให้จิตประกอบด้วยเมตตาธรรมเกิดขึ้นประจำจิตสันดานอยู่เสมอไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ และศาสนา จนเกิดเป็นปกตินิสัยตามบทพระบาลีและคำแปลดังต่อไปข้างหน้านี้

ไหว้พระก่อนนอน

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส

คำถวายเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย

อิมินา สกฺกาเรน พุทฺธํ อภิปูชยามิ, อิมินา สกฺกาเรน ธมฺมํ อภิปูชยามิ, อิมินา สกฺกาเรน สงฺฆํ อภิปูชยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าบูชา พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้

คำนมัสการพระรัตนตรัย

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์สิ้นเชิง, ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ, ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน (กราบ)

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว ธมฺมํ นมสฺสามิ ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว สงฺฆํ นมามิ ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์ (กราบ)

คำนอบน้อมพระรัตนตรัย

นโม ตสฺส ภควโต ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น อรหโต ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง (๓ ครั้ง)

คำปฏิญาณพระรัตนตรัย

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก กำจัดภัยอันตรายได้จริงจนตลอดชีวิต

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก กำจัดภัยอันตรายได้จริงครั้งที่สอง

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก กำจัดภัยอันตรายได้จริงครั้งที่สาม

คำสรรเสริญพระพุทธคุณ

อิติปิโส ภควา เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อรหํ เป็นผู้ไกลจากกิเลส สมฺมาสมฺพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ สุคโต เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี โลกวิทู เป็นผู้รู้อย่างแจ่มแจ้ง อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า สตฺถา เทวมนุสฺสานํ เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พุทฺโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม ภควาติ เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้

คำขอขมาโทษพระพุทธเจ้า

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยายํ กรรมน่าติเตียนอันใดที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ในพระพุทธเจ้า พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหาตุ อจฺจยนฺตํ ขอพระพุทธเจ้าจงงดซึ่งโทษล่วงเกินอันนั้น กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ เพื่อการสำรวมระวังในพระพุทธเจ้า ในกาลต่อไป

คำสรรเสริญพระธรรมคุณ

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ดีแล้ว สนฺทิฏฺฐิโก เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึงเห็นได้ด้วยตนเอง อกาลิโก เป็นผู้ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ไม่จำกัดเวลา เอหิปสฺสิโก เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า ท่านจงมาดูเถิด โอปนยิโก เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ได้เฉพาะตน ตมหํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ ข้าพเจ้าบูชาอย่างยิ่ง เฉพาะพระธรรมนั้น ตมหํ สิรสา นมามิ ข้าพเจ้านอบน้อมพระธรรมนั้นด้วยเศียรเกล้า

คำขอขมาโทษพระธรรมเจ้า

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยายํ กรรมน่าติเตียนอันใด ที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ในพระธรรม ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหาตุ อจฺจยนฺตํ ขอพระธรรมจงงดซึ่งโทษล่วงเกินนั้น กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม เพื่อการสำรวมระวัง ในพระธรรม ในกาลต่อไป

คำสรรเสริญพระสงฆ์เจ้า

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใดปฏิบัติดีแล้ว อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใดปฏิบัติตรงแล้ว ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใดปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกทุกข์แล้ว สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใดปฏิบัติสมควรแล้ว ยทิทํ ได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า อาหุเนยฺโย เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา ปาหุเนยฺโย เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดได้ต้อนรับ ทกฺขิเณยฺโย เป็นผู้ที่ควรรับทักษิณาทาน อญฺชลีกรณีโย เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้

คำขอขมาโทษพระสงฆ์เจ้า

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ กรรมน่าติเตียนอันใด ที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วในพระสงฆ์ สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหาตุ อจฺจยนฺตํ ขอพระสงฆ์จงงดซึ่งโทษล่วงเกินอันนั้น กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ เพื่อการสำรวมระวังในพระสงฆ์ในกาลต่อไป

วิธีเจริญเมตตาธรรม

เมื่อไหว้พระจบแล้ว ให้นั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้ายมือขวาทับมือซ้ายตรงที่หน้าตัก ตั้งกายให้ตรงแล้ว ใช้สติกำหนดบริกรรมทำใจให้สงบนึกว่า เราจะเจริญเมตตาธรรม ขั้นแรกพึงเจริญเมตตาธรรมให้เกิดขึ้นในตนของตนก่อน คำเจริญเมตตาที่ท่านผูกไว้เป็นตัวอย่างดังนี้

อหํ อเวโร โหมิ อพฺยปชฺโฌ อนีโฆ สุขี อตฺตานํ ปริหรามิ

ขอข้าพเจ้าอย่าได้ผูกเวร จงอย่าเบียดเบียฬคนอื่น จงอย่ามีทุกข์ ขอจงมีความสุข รักษาตนอยู่เถิด

จงเพียรพยายามใช้สติควบคุมตน ให้นึกอยู่อย่างนี้หลาย ๆ ครั้ง จนให้จิตสงบอยู่ในอารมณ์ คือ เมตตา แล้วจึงเจริญเมตตาธรรมให้เกิดในบุคคลอื่น ๆ ตั้งแต่มารดาบิดาญาติพี่น้องมิตรสหายขยายออกไปถึงบุคคลทั้งหลายอื่น ๆ ทั่วโลก โดยไม่เลือกชั้นวรรณะและศาสนา คำเจริญเมตตาในบุคคลอื่นนั้น ท่านผูกไว้เป็นตัวอย่างดังนี้

สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ อพฺยาปชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ

ขอสัตว์ทั้งหลายโดยสิ้นเชิง จงอย่าให้ผูกเวรกัน จงอย่าเบียดเบียฬกัน จงอย่ามีทุกข์ จงมีความสุข รักษาตนอยู่เถิด ดังนี้

ทำวัตรเช้าแปล

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส

คำบูชาดอกไม้ธูปเทียน

โย โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ	พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใด เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ
สฺวากฺขาโต เยน ภควตา ธมฺโม	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาค พระองค์ใด ตรัสดีแล้ว
สุปฏิปนฺโน ยสฺส ภควโต สาวกสงฺโฆ	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์ใด ผู้ปฏิบัติดีแล้ว
ตมฺมยํ ภควนฺตํ สธมฺมํ สสงฺฆํ	ข้าพเจ้าทั้งหลายบูชาโดยเคารพ ซึ่ง พระ ผู้มี พระภาคเจ้าพระองค์นั้นพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์
อิเมหิ สกฺกาเรหิ ยถารหํ อาโรปิเตหิ อภิปูชยาม	ด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายเหล่านี้ อันข้าพเจ้าทั้งหลายยกไว้ตามควรแล้ว
สาธุ โน ภนฺเต ภควา สุจิรปรินิพฺพุโตปิ	ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ปรินิพพานนานแล้ว
ปจฺฉิมา ชนตานุกมฺปมานสา อิเม สกฺกาเร	จงรับเครื่องสักการะ เครื่องบรรณาการ ของคนยากเหล่านี้
ทุคฺคตปณฺณาการภูเต ปฏิคฺคณฺหาตุ	ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ด้วยพระทัยอนุเคราะห์ประชุมชนภายหลัง
อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย	เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำบูชาพระรัตนตรัย

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา	พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ	ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้รู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน (กราบ)
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม	พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว
ธมฺมํ นมสฺสามิ	ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม (กราบ)
สงฺฆํ นมามิ	ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์ (กราบ)

ปุพฺพภาคนมการ

หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต	ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส
สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส	ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง (๓ ครั้ง)

๑. พุทฺธาภิถุติ

หนฺท มยํ พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส

โย โส ตถาคโต	พระตถาคตเจ้านั้น พระองค์ใด
อรหํ	เป็นผู้ไกลจากกิเลส
สมฺมาสมฺพุทฺโธ	เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
วิชฺชาจารณสมฺปนฺโน	เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
สุคโต	เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี

โลกวิทู	เป็นผู้รู้โลกโดยแจ่มแจ้ง
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึก ได้ อย่าง ไม่มีใครยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ	เป็นครูผู้สอน ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม
ภควา	เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรม สั่งสอนสัตว์
โย อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ได้ทรงทำความดับทุกข์
สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ	ให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ทรงสอนโลกนี้
อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทสิ	พร้อมทั้งเทวดา มารพรหมและหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม
โย ธมฺมํ เทเสสิ	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ทรงแสดงธรรมแล้ว
อาทิกลฺยาณํ	ไพเราะในเบื้องต้น
มชฺเฌกลฺยาณํ	ไพเราะในท่ามกลาง
ปริโยสานกลฺยาณํ	ไพเราะในที่สุด
สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ	ทรงประกาศพรหมจรรย์ คือแบบแห่งการปฏิบัติอันประเสริฐ
ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ	บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ
ตมหํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าบูชาอย่างยิ่ง เฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
ตมหํ ภควนฺตํ สิรสา นมามิ	ข้าพเจ้านอบน้อมพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

(กราบระลึกพระพุทธคุณ)

๒. ธมฺมาภิถุติ

หนฺท มยํ ธมฺมาภิถุตึ กโรม เส

โย โส สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม	พระธรรมใดเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ดีแล้ว
สนฺทิฏฺฐิโก	เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษา และปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง
อกาลิโก	เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด
โอปนยิโก	เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาสู่ตัว
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ	เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตัว
ตมหํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าบูชาอย่างยิ่ง เฉพาะพระธรรมนั้น
ตมหํ ธมฺมํ สิรสา นมามิ	ข้าพเจ้านอบน้อมพระธรรมนั้น ด้วยเศียรเกล้า

(กราบระลึกพระธรรมคุณ)

๓. สงฺฆาภิถุติ

หนฺท มยํ สงฺฆาภิถุตึ กโรม เส

โย โส สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นหมู่ใดปฏิบัติดีแล้ว
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมู่ใดปฏิบัติตรงแล้ว
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	สงฆ์สาวกของพระผู้มี พระ ภาค เจ้า หมู่ ใด ปฏิ บัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	สงฆ์สาวกของพระผู้มี พระ ภาค เจ้า หมู่ ใด ปฏิ บัติสมควรแล้ว
ยทิทํ	ได้แก่บุคคลเหล่านี้

จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา	คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ	นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระผู้มีภาคเจ้า
อาหุเนยฺโย	เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา
ปาหุเนยฺโย	เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน
อญฺชลีกรณีโย	เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี
อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส	เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า
ตมหํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าบูชาอย่างยิ่ง เฉพาะพระสงฆ์หมู่นั้น
ตมหํ สงฺฆํ สิรสา นมามิ	ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์หมู่นั้น ด้วยเศียรเกล้า

(กราบระลึกพระสังฆคุณ)

๙. รตนตฺตยปฺปณามคาถา

หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺปณามคาถาโย เจว สํเวคปริกิตฺตนปาฐญฺจ ภณาม เส

พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหณฺณโว	พระพุทธเจ้าบริสุทธิ์มีพระกรุณาคุณดุจห้วงมหรรณพ
โยจฺจนฺตสุทฺธพฺพรญาณโลจโน	พระองค์ใด มีตาคือพระญานอันประเสริฐหมดจดถึงที่สุด
โลกสฺส ปาปูปกิเลสฆาตโก	เป็นผู้ฆ่าเสียซึ่งบาป และอุปกิเลสของโลก
วนฺทามิ พุทฺธํ อหมาทเรน ตํ	ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นด้วยใจเคารพเอื้อเฟื้อ
ธมฺโม ปทีโป วิย ตสฺส สตฺถุโน	พระธรรมของพระศาสดา สว่างรุ่งเรืองเปรียบดวงประทีป
โย มคฺคปากามตเภทภินฺนโก	จำแนกประเภท คือ มรรค ผล นิพพาน ส่วนใด
โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน	ซึ่งเป็นตัวโลกุตตระ และส่วนใดที่ชี้แนวแห่งโลกุตตระนั้น

วนฺทามิ ธมฺมํ อหมาทเรน ตํ	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมนั้น โดยใจเคารพเอื้อเฟื้อ
สงฺโฆ สุเขตฺตาภยติเขตฺตสญฺญิโต	พระสงฆ์เป็นนาบุญอันยิ่งใหญ่ กว่านาบุญอันดีทั้งหลาย
โย ทิฏฺฐสนฺโต สุคตานุโพธโก	เป็นผู้เห็นพระนิพพาน ตรัสรู้ตามพระสุคตหมู่ใด
โลลปฺปหีโน อริโย สุเมธโส	เป็นผู้ละกิเลสเครื่องโลเล เป็นพระอริยเจ้า มีปัญญาดี
วนฺทามิ สงฺฆํ อหมาทเรน ตํ	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ผู้นั้น โดยใจเคารพเอื้อเฟื้อ
อิจฺเจวเมกนฺตภิปูชเนยฺยกํ	บุญใดที่ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งวัตถุ ๓ คือ พระรัตนตรัยอันควรบูชา
วตฺถุตฺตยํ วนฺทยตาภิสงฺขตํ ปุญฺญํ มยา ยํ	ยิ่งโดยส่วนเดียว ได้กระทำแล้ว เป็นอย่างยิ่งเช่นนี้
สพฺพุปทฺทวา	ขออุปัททวะ (ความชั่ว) ทั้งหลาย
มา โหนฺตุ เว ตสฺส ปภาวสิทฺธิยา	จงอย่ามีแก่ข้าพเจ้าเลย ด้วยอำนาจความสำเร็จอันเกิดจากบุญนั้น

๙. สํเวคปริกิตฺตนปาฐ

อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปนฺโน	พระตถาคตเจ้าเกิดแล้ว ในโลกนี้
อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ	เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง
ธมฺโม จ เทสิโต นิยฺยานิโก	และพระธรรมที่ทรงแสดง เป็นธรรมเครื่องออกจากทุกข์
อุปสมิโก ปรินิพฺพานิโก	เป็นเครื่องสงบกิเลส เป็นไปเพื่อปรินิพพาน
สมฺโพธคามี สุคตปฺปเวทิโต	เพื่อความรู้พร้อม เป็นธรรมที่พระสุคตประกาศ
มยนฺตํ ธมฺมํ สุตฺวา เอวํ ชานาม	พวกเราเมื่อได้ฟังธรรมนั้นแล้ว จึงได้รู้อย่างนี้ว่า
ชาติปิ ทุกฺขา	แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์
ชราปิ ทุกฺขา	แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์
มรณมฺปิ ทุกฺขํ	แม้ความตายก็เป็นทุกข์

โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา	แม้ความเศร้าโศก ความร่ำไรรำพัน ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ความคับแค้นใจก็เป็นทุกข์
อปฺปิเยหิ สมฺปโยโคทุกฺโข	ความประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์
ปิเยหิ วิปฺปโยโคทุกฺโข	ความพลัดพรากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข์
ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ	มีความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น นั่นก็เป็นทุกข์
สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา	ว่าโดยย่อ อุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นตัวทุกข์
เสยฺยถีทํ	ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ
รูปูปาทานกฺขนฺโธ	ขันธ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นคือ รูป
เวทนูปาทานกฺขนฺโธ	ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นคือเวทนา
สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ	ขันธ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นคือ สัญญา
สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ	ขันธ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นคือ สังขาร
วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ	ขันธ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นคือ วิญญาณ
เยสํ ปริญฺญาย	เพื่อให้สาวกกำหนดรอบรู้อุปาทานขันธ์เหล่านี้เอง
ธรมาโน โส ภควา	จึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เมื่อยังทรงพระชนม์อยู่
เอวํ พหุลํ สาวเก วิเนติ	ย่อมทรงแนะนำสาวกทั้งหลาย เช่นนี้เป็นส่วนมาก
เอวํ ภาคา จ ปนสฺส ภควโต	อนึ่ง คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ย่อม
สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตติ	เป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนคือการจำแนกอย่างนี้
รูปํ อนิจฺจํ	รูปไม่เที่ยง
เวทนา อนิจฺจา	เวทนาไม่เที่ยง
สญฺญา อนิจฺจา	สัญญาไม่เที่ยง
สงฺขารา อนิจฺจา	สังขารไม่เที่ยง
วิญฺญาณํ อนิจฺจํ	วิญญาณไม่เที่ยง
รูปํ อนตฺตา	รูปไม่ใช่ตัวตน
เวทนา อนตฺตา	เวทนาไม่ใช่ตัวตน
สญฺญา อนตฺตา	สัญญาไม่ใช่ตัวตน

สงฺขารา อนตฺตา	สังขารไม่ใช่ตัวตน
วิญฺญาณํ อนตฺตา	วิญญาณไม่ใช่ตัวตน
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา	สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ	ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่ตัวตน ดังนี้
เต (ตา) โอติณฺณามฺห	พวกเราทั้งหลาย เป็นผู้ถูกครอบงำแล้ว
ชาติยา	โดยความเกิด
ชรามรเณน	โดยความแก่ และความตาย
โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ	โดยความโศก ความร่ำไรรำพัน
โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ	ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจทั้งหลาย
ทุกฺโขติณฺณา	เป็นผู้ถูกความทุกข์ หยั่งเอาแล้ว
ทุกฺขปเรตา	เป็นผู้มีความทุกข์ เป็นเบื้องหน้าแล้ว
อปฺเปวนามิมสฺส เกวลสฺส	ทำไฉน การทำที่สุดแห่งกองทุกข์
ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา	สิ้นนี้จะพึงปรากฏชัด แก่เราได้
ปญฺญาเยถาติ	
จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คตา	เราทั้งหลายผู้ถึงแล้วซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้ปรินิพพานนานแล้ว พระองค์นั้น เป็นสรณะ
ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ	ถึงพระธรรมด้วยพระภิกษุสงฆ์ด้วย
ตสฺส ภควโต สาสนํ ยถาสติ	จักทำในใจอยู่ ปฏิบัติตามอยู่ซึ่ง
ยถาพลํ มนสิกโรม อนุปฏิปชฺชาม	คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ตามสติกำลัง
สา สา โนปฏิปตฺติ	ขอให้ความปฏิบัตินั้น ๆ ของเราทั้งหลาย
อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส	จงเป็นไปเพื่อการทำที่สุด แห่ง กอง ทุกข์ ทั้ง สิ้น นี้
อนฺตกิริยาย สํวตฺตตูติ	เทอญ

จบทำวัตรเช้า

ทำวัตรเย็นแปล

คำบูชาพระรัตนตรัย

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา	พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ทั้งสิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ	ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน (กราบ)
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม	พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
ธมฺมํ นมสฺสามิ	ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม (กราบ)
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว
สงฺฆํ นมามิ	ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์ (กราบ)

ปุพฺพภาคนมการ

หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส

นโม ตสฺส ภควโต	ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
อรหโต	ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส
สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส	ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง (๓ ครั้ง)

๑. พุทฺธานุสฺสติ

หนฺท มยํ พุทฺธานุสฺสตินยํ กโรม เส

ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอวํ กลฺยาโณ	ก็กิตติศัพท์อันงามของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น
กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต	ได้ฟุ้งไปแล้วอย่างนี้ว่า
อิติปิ โส ภควา	เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น

อรหํ	เป็นผู้ไกลจากกิเลส
สมฺมาสมฺพุทฺโธ	เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
สุคโต	เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี
โลกวิทู	เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้งแล้ว
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้อย่าง ไม่มี ใครยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ	เป็นครูผู้สอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยพระธรรม
ภควาติ	เป็นผู้มีความเจริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ดังนี้

๒. พุทธาภิคีติ

หนฺท มยํ พุทฺธาภิคีติ กโรม เส

พุทฺธวารหนฺตวรตาทิคุณาภิยุตฺโต	พระพุทธเจ้าประกอบด้วยคุณ มีความประเสริฐแห่งพระอรหันต์เป็นต้น
สุทฺธาภิญาณกรุณาหิ สมาคตตฺโต	มีพระองค์อันประกอบด้วยพระญาณและพระกรุณาอันบริสุทธิ์
โพเธสิ โย สุชนตํ กมลํว สูโร	พระองค์ใด ทรงกระทำชนดีให้เบิกบาน ดุจอาทิตย์ทำบัวให้บาน
วนฺทามหํ ตมรณํ สิรสา ชิเนนฺทํ	ข้าพเจ้าไหว้พระชินสีห์ ผู้ไม่มีกิเลสพระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า
พุทฺโธโย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ	พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะอันสูงสุดของสัตว์ทั้งหลาย
ปฐมานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ	ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น อัน เป็น ที่ ตั้งแห่งความระลึกองค์ที่หนึ่ง ด้วยเศียรเกล้า

พุทฺธสฺสาหสฺสมิ ทาโสว พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร ข้าพเจ้าเป็นทาสพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ามีอิสระเหนือข้าพเจ้า

พุทฺโธ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม พระพุทธเจ้าเป็นเครื่องกำจัดทุกข์ และทรงไว้ซึ่งประโยชน์แก่ข้าพเจ้า

พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺ ชีวิตญฺจิทํ ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิตนี้ แด่พระพุทธเจ้า

วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ พุทฺธสฺเสว สุโพธิตํ ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่จักประพฤติตาม ซึ่งความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า

เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุสาสเน ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา

พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระพุทธเจ้า ได้ขวนขวายบุญใดในบัดนี้

สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา อันตรายทั้งปวง อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้าด้วยเดชแห่งบุญนั้น

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี

พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ กรรมน่าติเตียนอันใดที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ในพระพุทธเจ้า

พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหาตุ อจฺจยนฺตํ ขอพระพุทธเจ้า จงงดโทษล่วงเกินอันนั้น

กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ เพื่อการสำรวมระวังในพระพุทธเจ้าในกาลต่อไป

๓. ธมฺมานุสฺสติ

หนฺท มยํ ธมฺมานุสฺสตินยํ กโรม เส

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ดีแล้ว

สนฺทิฏฺฐิโก เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึงเห็นได้ด้วยตนเอง

อกาลิโก	เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล
เอหิปสฺสิโก	เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า ท่านจงมาดูเถิด จงมาดูเถิด
โอปนยิโก	เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ	เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้

๔. ธมฺมาภิคีติ

หนฺท มยํ ธมฺมาภิคีตึ กโรม เส

สฺวากฺขาตตาทิคุณโยควเสน เสยฺโย	พระธรรม เป็นสิ่งที่ประเสริฐ เพราะประกอบด้วยคุณ คือความที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้วเป็นต้น
โย มคฺคปากปริยตฺติวิโมกฺขเภโท	เป็นธรรมอันจำแนกเป็นมรรค ผล ปริยัติ และนิพพาน
ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี	เป็นธรรมทรงไว้ซึ่งผู้ทรง จากการตกไปสู่โลกที่ชั่ว
วนฺทามหํ ตมหรํ วรธมฺมเมตํ	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมอันประเสริฐนั้น อันเป็นเครื่องขจัดเสียซึ่งความมืด
ธมฺโม โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ	พระธรรมใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของสัตว์ทั้งหลาย
ทุติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมนั้น อันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกองค์ที่สองด้วยเศียรเกล้า
ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโสว ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร	ข้าพเจ้าเป็นทาสพระธรรม พระธรรมเป็นนายมีอิสระเหนือข้าพเจ้า
ธมฺโม ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม	พระธรรมเป็นเครื่องกำจัดทุกข์ และทรงไว้ซึ่งประโยชน์แก่ข้าพเจ้า
ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ	ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิตนี้ แด่พระธรรม

วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ ธมฺมสฺเสว สุธมฺมตํ — ข้าพเจ้าไหว้อยู่ จักประพฤติตามซึ่งความเป็นธรรมดีของพระธรรม

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ธมฺโม เม สรณํ วรํ — สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า

เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุสาสเน — ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา

ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ — ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระธรรม ได้ขวนขวายบุญใดในบัดนี้

สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ — อันตรายทั้งปวง อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า

ตสฺส เตชสา — ด้วยเดชแห่งบุญนั้น

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา — ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ ด้วยใจก็ดี

ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ — กรรมอันน่าติเตียนอันใด ที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วในพระธรรมนั้น

ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ — ขอพระธรรม จงงดโทษล่วงเกินอันนั้น

กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม — เพื่อการสำรวมระวัง ในพระธรรมในกาลต่อไป

๙. สงฺฆานุสฺสติ

หนฺท มยํ สงฺฆานุสฺสตินยํ กโรม เส

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ — สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมู่ใด ปฏิบัติดีแล้ว

อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ — สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมู่ใด ปฏิบัติตรงแล้ว

ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ — สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมู่ใด ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว

สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมู่ใด ปฏิบัติสมควรแล้ว
ยทิทํ	ในบุคคลเหล่านี้ คือ
จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา	คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ	นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อาหุเนยฺโย	เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำบูชา
ปาหุเนยฺโย	เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน
อญฺชลีกรณีโย	เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี
อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ	เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่าดังนี้

๖. สงฺฆาภิคีติ

หนฺท มยํ สงฺฆาภิคีตึ กโรม เส

สทฺธมฺมโช สุปฏิปตฺติคุณาทิยุตฺโต	พระสงฆ์ที่เกิดโดยพระสัทธรรม ประกอบด้วยคุณมีความปฏิบัติดีเป็นต้น
โยฏฺฐพฺพิโธ อริยปุคฺคลสงฺฆเสฏฺโฐ	เป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคลอันประเสริฐแปดจำพวก
สีลาทิธมฺมปวราสยกายจิตฺโต	มีกายและจิต อันอาศัยธรรม มีศีล เป็นต้นอันบวร
วนฺทามหํ ตมริยาน คณํ สุสุทฺธํ	ข้าพเจ้าไหว้หมู่แห่งพระอริยเจ้าเหล่านั้น อันบริสุทธิ์ด้วยดี
สงฺโฆ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ	พระสงฆ์หมู่ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของสัตว์ทั้งหลาย
ตติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์หมู่นั้น อันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึก องค์ที่สามด้วยเศียรเกล้า

สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาโสว สงฺโฆ เม สามิกิสฺสโร	ข้าพเจ้าเป็นทาสพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นนายมีอิสระเหนือข้าพเจ้า
สงฺโฆ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม	พระสงฆ์เครื่องกำจัดทุกข์ และทรงไว้ซึ่งประโยชน์แก่ข้าพเจ้า
สงฺฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ	ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิตนี้ แด่พระสงฆ์
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ สงฺฆสฺโสปฏิปนฺนตํ	ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่จักประพฤติตามซึ่งความปฏิบัติดีของพระสงฆ์
นตฺถิเม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุสาสเน	ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา
สงฺฆํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ	ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระสงฆ์ได้ขวนขวาย บุญใดในบัดนี้
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา	อันตรายทั้งปวงอย่าได้มีแก่ข้าพเจ้าด้วยเดชแห่งบุญนั้น
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา	ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ	กรรมอันน่าติเตียนอันใด ที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วในพระสงฆ์
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ	พระสงฆ์จงงดซึ่งโทษล่วงเกินอันนั้น
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ	เพื่อการสำรวมระวัง ในพระสงฆ์ในกาลต่อไป

จบทำวัตรเย็น

กรวดน้ำตอนเย็น

หนฺท มยํ อุทฺทิสฺสนาธิฏฺฐานคาถาโย ภณาม เส

อิมินา ปุญฺญกมฺเมน	ด้วยบุญนี้ อุทิศให้
อุปชฺฌายา คุณุตฺตรา	อุปั้ชฌาย์ ผู้เลิศคุณ
อาจาริยูปการา จ	และอาจารย์ ผู้เกื้อหนุน
มาตาบีตา จ ญาตกา	ทั้งพ่อแม่ และปวงญาติ
สุริโย จนฺทิมา ราชา	สูรย์จันทร์ และราชา
คุณวนฺตา นราบี จ	ผู้ทรงคุณ หรือสูงชาติ
พฺรหฺมมารา จ อินฺทา จ	พรหมมาร และอินทราช
โลกปาลา จ เทวตา	ทั้งทวยเทพ และโลกบาล
ยโม มิตฺตา มนุสฺสา จ	ยมราช มนุษย์ มิตร
มชฺฌตฺตา เวริกาบี จ	ผู้เบ็นกลาง ผู้จองผลาญ
สพฺเพ สตฺตา สุขี โหนฺตุ	ขอให้เบ็นสุขศานต์ ทุกหน้า อย่าทุกข์ทน
ปุญฺญานิ ปกตานิ เม	บุญผองที่ข้าทำช่วยอำนวยศุภผล
สุขญฺจ ติวิธํ เทนฺตุ	ให้สุข สามอย่างล้น
ขิปฺปํ ปาเปถ โว มตํ	ให้ลุถึงนิพพานพลัน
อิมินา ปุญฺญกมฺเมน	ด้วยบุญนี้ ที่เราทำ
อิมินา อุทฺทิเสน จ	และอุทิศให้ปวงสัตว์
ขิปฺปาหํ สุลเภ เจว	เราพลันได้ ซึ่งการตัด
ตณฺหุปาทานเฉทนํ	ตัวตัณหา อุปทาน
เย สนฺตาเน หินา ธมฺมา	สิ่งชั่วในดวงใจ
ยาว นิพฺพานโต มมํ	กว่าเราได้ ถึงนิพพาน
นสฺสนฺตุ สพฺพทาเยว	มลายสิ้น จากสันดาน

ยตฺถ ชาโต ภเว ภเว	ทุก ๆ ภพ ที่เราเกิด
อุชุจิตฺตํ สติปญฺญา	มีจิตตรง และสติ ทั้งปัญญา อันประเสริฐ
สลฺเลโข วิริยมฺหินา	พร้อมทั้งความเพียรเลิศ เป็นเครื่องขูดกิเลส
มารา ลภนฺตุ โนกาสํ	โอกาส อย่าพึงมี แก่หมู่มาร สิ้นทั้งหลาย
กาตุญฺจ วิริเยสุ เม	เป็นช่องประทุษร้าย ทำลายล้าง ความเพียรจม
พุทฺธาธิปวโร นาโถ	พระพุทธเจ้าผู้บวรนาถ
ธมฺโม นาโถ วรุตฺตโม	พระธรรมที่พึ่งอุดม
นาโถ ปจฺเจกพุทฺโธ จ	พระปัจเจกพุทธ
สงฺโฆ นาโถตฺตโร มมํ	สมทบพระสงฆ์ที่พึ่งผยอง
เตโสตฺตมานุภาเวน	ด้วยอานุภาพนั้น
มาโรกาสํ ลภนฺตุมา	ขอหมู่มาร อย่าได้ช่อง
ทสปุญฺญานุภาเวน	ด้วยเดชบุญ ทั้งสิบป้อง
มาโรกาสํ ลภนฺตุมา	อย่าเปิดโอกาสแก่มาร เทอญ ฯ

ภาคปกิณณกะ

คำอาราธนาศีล ๕ ปกติ

มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม, ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม, ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต, วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

คำอาราธนาศีล ๕ พิเศษ คือ นิจศีล

มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ นิจฺจสีลํ ยาจาม ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ นิจฺจสีลํ ยาจาม ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ นิจฺจสีลํ ยาจาม

คำอาราธนาศีล ๘ ปกติ

มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห อฏฺฐสีลานิ ยาจาม ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห อฏฺฐสีลานิ ยาจาม ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห อฏฺฐสีลานิ ยาจาม

คำอาราธนาศีล ๘ พิเศษ คือ อุโบสถศีล

มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ ยาจาม ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ ยาจาม ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ ยาจาม.

คำอาราธนาสวดพระปริตร

วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ

วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ

คำอาราธนาแสดงธรรม

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ
กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ.

คำอาราธนาแสดงธรรมอย่างพิศดาร

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ
เอวญฺหิ โลกาภิมเตน พฺรหฺมุนา อชฺเฌสิโต โส ภควา อนุตฺตโร
สตฺเตสุ การุญฺญตโมกฺกมนฺตโต โวโลกยี โลกมิมํ สุจกฺขุนา
อทกฺขิ เวเนยฺยชเน อนปฺปเก สนฺเตว โลกุตฺตร โพธนารเห
วิญฺญาปเย อปฺปรชกฺขชาติเก อเถวมชฺเฌสนมาธิวาสยิ,
อปารุตา เต อมตสฺส ทฺวารา เย โสตวนฺโต ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ
วิหึสสญฺญี ปคุณํ น ภาสึ ธมฺมํ ปณีตํ มนุเชสุ พฺรหฺเม,
ตโต มหาการุณิโก มเหสี, สมฺพุทฺธกิจฺจํ ภควา อกาสิ,
สทฺธมฺมจกฺกสฺส ปวตฺตนาทึ, ฐเปสิ โส สาสนธมฺมเสฏฺฐํ,
ทมฺเม ทมํ โมจยิ ภพฺพสตฺเต, สํสารทุกฺขา พหุเกปิ เตน,
สทฺธมฺมทีปํ ติวิธมฺปิ โลเก, หิตาย สมฺมาว ปวตฺตยิตฺถ,

จาตุทฺทสี ปณฺณรสี ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี,
กาลา พุทฺเธน ปญฺญตฺตา สทฺธมฺมสฺสวนสฺสิเม,
ปณฺณรสี อยนฺทานิ สมฺปตฺตา อภิลกฺขิตา
เตนายํ ปริสา ธมฺมํ โสตุํ อิธ สมาคตา.
สาธุ อยฺโย ภิกฺขุสงฺโฆ กโรตุ ธมฺมเทสนํ,
อยญฺจ ปริสา สพฺพา อฏฺฐิกตฺวา สุณาตุ ตํ,

คำอาราธนาแสดงธรรมอย่างพิสดารนี้ นิยมใช้ในวันธรรมสวนะ คำว่า ปณฺณรสี ในประโยคว่า ปณฺณรสี อยญฺทานิ นั้น สำหรับวันดิถี ๑๕ ค่ำ ให้เปลี่ยนเป็น จาตุทฺทสี อยญฺทานิ ถ้าเป็น ๘ ค่ำ ให้เปลี่ยนเป็น อฏฺฐมี โข อยญฺทานิ

คำบังสุกุลศพหรืออัฏฐิ

แบบมหานิกาย

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน,
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข.

แบบธรรมยุต

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข,
สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ มรึสุ จ มริสฺสเร,
ตเถวาหํ มริสฺสามิ, นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย.

คำบังสุกุลคนเป็น

อจิรํ วตยํ กาโย ปฐวึ อธิเสสฺสติ,
ฉุฑฺโฑ อเปตวิญฺญาโณ นิรตฺถํว กลิงฺครํ.

คำขอขมาโทษพระรัตนตรัย

อจฺจโย โน ภนฺเต อจฺจคฺคามา, ยถาพาเล ยถามุเฬฺห ยถาอกุสเล, เย มยํ ภนฺเต ชาติโต ปฏฺฐาย ปมาทํ วา อาคมฺม อโยนิโสมนสิการํ วา อาคมฺม พุทฺเธ วา สงฺเฆ วา อคารวํ อกริมฺหา กาเยน วา วาจาย วา มนสา วา สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ เตสํ โน ภนฺเต อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สํวราย.

คำขอขมาโทษแด่พระมหาเถระ

อจฺจโย โน ภนฺเต อจฺจคฺคมา ยถาพาเล ยถามุเฬฺห ยถาอกุสเล เย มยํ ภนฺเต กทาจิ กรหจิ ปมาทํ วา อาคมฺม อโยนิโสมนสิการํ วา อาคมฺม มหาเถเร อคารวํ อกริมฺหา กาเยน วา วาจาย วา มนสา วา สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ เตสํ โน ภนฺเต มหาเถโร อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สํวราย

คำรับขมาโทษของพระมหาเถระ

ตคฺฆ โว อาวุโส อจฺจโย อจฺจคฺคมา ยถาพาเล ยถามุเฬฺห ยถาอกุสเล เย ตุเมฺห กทาจิ จรหจิ ปมาทํ วา อาคมฺม อโยนิโสมนสิการํ วา อาคมฺม มยิ อคารวํ อกตฺถ กาเยน วา วาจาย วา มนสา วา สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ ยโต จ โข ตุเมฺห อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรถ อายตึ สํวรํ อาปชฺชถ ตํ โว ปฏิคฺคณฺหาม วุฑฺฒิ เหสา อาวุโส อริยสฺส วินเย โย อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกฺโรติ อายตึ สํวรํ อาปชฺชติ

คำอนุโมทนาของพระมหาเถระ

ยํ ยํ ปุญฺญํ มยา กตํ อุปฺจิตํ กาเยน วา วาจาย วา มนสา วา ตํ ตํ อายสฺมนฺตานํ อาทิสฺสามิ สาธายสฺมนฺโต อสฺมึ ปุญฺเญ ปตฺติกา หุตฺวา อนุโมทนฺตุ เตน อนุโมทนามเยนปิ ปุญฺเญน สุขิตา โหนฺตุ อโรคา นิรุปทฺทวา จิรํ ทีฆมทฺธานํ อิมสฺมึ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรุฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺตุ.

คำขอขมาโทษและรับคำขมาโทษแบบนี้ นิยมใช้ในพระมหาเถระชั้นสูงเช่นสมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระราชาคณะ ตามแต่จะโปรด ส่วนคำอนุโมทนา นิยมใช้สำหรับพระเถระทั่วไป

คำขอขมาโทษพระเถรานุเถระทั่วไป

เถเร ปมาเทน ทฺวารตฺตเยน กตํ. สพฺพํ อปราธํ ขมตุ โน ภนฺเต.

พระเถระตอบว่า อหํ ขมามิ อายสฺมนฺเตหิปิ เม ขมิตพฺพํ พระอนุเถระรับว่า ขมาม ภนฺเต นี้สำหรับผู้ขอขมาโทษหลายรูป ถ้ารูปเดียวให้เปลี่ยนตามภาษานิยม คือคำว่า ขมตุ โน ภนฺเต เปลี่ยนเป็น ขมตุ เม ภนฺเต คำว่า อายสฺมนฺเตหิปิ เม ขมิตพฺพํ เปลี่ยนเป็น อายสฺมนฺตาปิ เม ขมิตพฺพํ คำว่า ขมาม ภนฺเต เปลี่ยนเป็น ขมามิ ภนฺเต คำว่า เถเร ปมาเทน สำหรับพระเถระ ๑๐ พรรษาขึ้นไป ถ้าต่ำกว่า ๑๐ พรรษาลงมา เปลี่ยนเป็น อายสฺมนฺเต ปมาเทน.

คาถาจุดเทียนไชย

พุทฺโธ สพฺพญฺญุตญฺาโน ธมฺโม โลกุตฺตโร วโร
สํโฆ มคฺคผลฏฺโฐ จ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ
เอตสฺส อานุภาเวน สพฺพทุกฺขา อุปทฺทวา
อนฺตรายา จ นสฺสนฺตุ สพฺพโสตฺถี ภวนฺตุ เต.

คาถาดับเทียนไชย

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เต ชยมงฺคลํ
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ธมฺโม เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เต ชยมงฺคลํ
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สํโฆ เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน
สคฺเคสุ วา ยํ รตนํ ปณีตํ
อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ

ยทชฺฌคา สกฺยมุนี สมาหิโต
อิทมฺปิ ธมฺเม รตนํ ปณีตํ

สมาธิมานนฺตริกญฺญมาหุ
อิทมฺปิ ธมฺเม รตนํ ปณีตํ
เย ปุคฺคลาอฏฺฐ สตํ ปสตฺถา
เต ทกฺขิเณยฺยา สุคตสฺส สาวกา
อิทมฺปิ สํเฆ รตนํ ปณีตํ
เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทเฬหน
เต ปตฺติปตฺตา อมตํ วิคยฺห
อิทมฺปิ สํเฆ รตนํ ปณีตํ
ขีณํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ
เต ขีณพีชา อวิรุฬฺหิฉนฺทา
อิทมฺปิ สํเฆ รตนํ ปณีตํ
สพฺพโรควินิมุตฺโต
สพฺพเวรมติกฺกนฺโต

โหตุ เต ชยมงฺคลํ ยงฺกิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วา หุรํ วา
น โน สมํ อตฺถิ ตถาคเตน
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ
ขยํ วิราคํ อมตํ ปณีตํ
น เตน ธมฺเมน สมตฺถิ กิญฺจิ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ
ยมฺพุทฺธเสฏฺโฐ ปริวณฺณยี สุจึ
สมาธินา เตน สโม น วิชฺชติ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ
จตฺตาริ เอตานิ ยุคานิ โหนฺติ
เอเตสุ ทินฺนานิ มหปฺผลานิ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ
นิกฺกามิโน โคตมสาสนมฺหิ
ลทฺธา มุธา นิพฺพุตึ ภุญฺชมานา
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ
วิรตฺตจิตฺตายติเก ภวสฺมึ
นิพฺพนฺติ ธีรา ยถายมฺปทีโป
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ
สพฺพสนฺตาปวชฺชิโต
ยถา ทีโป จ นิพฺพุโต

อธิบายระเบียบสวดมนต์ในพิธีต่าง ๆ

งานพิธี ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนพิธี โดยเฉพาะที่มีการสวดพระพุทธมนต์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ จำพวก คือ งานพิธีที่เป็นมงคล ๑ งานพิธีที่เป็นอวมงคล ๑ งานที่เป็นมงคล

นั้น เช่น งานทำบุญฉลองอายุ หรือฉลองอาคารบ้านเรือน ที่ถือกันว่า ทำงานพิธีเพื่อให้เป็นศิริสวัสดิ์มงคล งานพิธีที่เป็นอวมงคลนั้น ได้แก่งานทำบุญอุทิศให้แก่คนตาย เช่น ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน โดยมิได้มุ่งให้เป็นศิริมงคล.

ในงานพิธีมงคลและพิธีอวมงคลดังกล่าว มีพิธีนิยมสวดมนต์ไม่เหมือนกัน คือ งานพิธีมงคลมีระเบียบสวดอย่าง ๑ งานพิธีอวมงคลมีระเบียบสวดอีกอย่าง ๑ จักอธิบายไว้พอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑. ระเบียบสวดมนต์งานพิธีมงคล

ถ้าเป็นงานทำบุญฉลองอายุ มีนิยมให้สวด ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนสุตฺต และเจ็ดตำนานย่อต่อท้ายดังนี้

เมื่อทายกอาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระภิกษุรูปหนึ่งตั้งพัดขัดชุมนุมเทวดาขึ้น ผริตฺวาน เมตฺตํ สเมตฺตา ภทนฺตา ฯ เปฯ ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา วางพัดไว้ แล้วพระเถระผู้เป็นประธานนำสวดต่อไปตามลำดับดังนี้ คือ

ต้นตำนาน

๑. นมการปาฐ คือ นโม ฯ เปฯ ๓ จบ

๒. สรณคมนปาฐ คือ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ เปฯ ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

๓. นมการสิทฺธิคาถา คือ โย จกฺขุมา โลหมลาปยฏฺโฐ ฯ เปฯ สพฺพนฺตรายา จ วินาสเมนฺตุ

๔. นโมการอฏฺฐกคาถา คือ นโม อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส มเหสิโน ฯ เปฯ นโม การสฺสเตเชน วิธิมฺหิ โหมิ เตชวา.

หยุดสวดไว้เพียงเท่านี้ แล้วพระภิกษุรูปที่ขัดตั้งพัดเริ่มขัด เย สนฺตา สนฺตจิตฺตา ติสรณ สรณา เอตฺถ โลกนฺตเร วา ฯ เปฯ อนีฆา สุมนา โหนฺตุ สห สพฺเพหิ ญาติภิ แล้วขัดธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนสุตฺต ต่อไปว่า อนุตฺตรํ อภิสมฺโพธึ สมฺพุชฺฌิตฺวา ตถาคโต ฯ เปฯ วยฺยากรณปาเฐน สงฺคีตนฺตมฺ ภณาม เห.

วางพัดไว้ พระเถระผู้เป็นประธานนำสวด ธมฺมจกฺกปฺปวตฺต ขึ้นต้นบทว่า เอวมฺ เม สุตํ ฯเปฯ รองประธานและภิกษุนอกนี้รับ เอกํ สมยํ ภควา ฯเปฯ ต่อกันไปจนถึง อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เสยฺยถีทํ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ ลงพร้อมกันที่ตรงนี้ แล้วประธานขึ้นต้นบทต่อว่า อิทํ ทุกฺขํ นอกนี้รับต่อพร้อมกันว่า อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ สวดไปจนถึง ปวตฺติเต จ ภควา ธมฺมจกฺเก ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ เอตมฺภควตา ฯเปฯ พฺรหฺมุนา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติ ลงพร้อมกันที่ตรงนี้เป็นวาระที่ ๒ แล้วประธานขึ้นต้นบทต่อไปว่า ภุมฺมานํ นอกนี้รับพร้อมกันว่า เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ สวดไปจนถึง พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติ ลงพร้อมกันที่ตรงนี้ เป็นวาระที่ ๓ แล้วประธานขึ้นต้นบทต่อไปว่า อิติห เตน นอกนี้รับพร้อมกันว่า ขเณน เตน มุหุตฺเตน ฯเปฯ สวดต่อไปจนจบ คือ อญฺญาโกณฺฑญฺโญเตววนามํ อโหสีติ.

ประธานนำสวดเจ็ดตำนานย่อต่อไปดังนี้

๑. มงฺคลสุตฺต ขึ้น อเสวนา จ พาลานํ ฯเปฯ ลง ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ

๒. รตนสุตฺต ขึ้น ยงฺกิญฺจิ วิตฺตํ อิธวาหุรํ วา ฯเปฯ ถึง เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทฬฺเหน ฯเปฯ อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ แล้วข้ามขึ้น ขีณํปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ วิรตฺตจิตฺตายาติเก ภวสฺมึ เต ขีณพีชา อวิรุฬฺหิฉนฺทา นิพฺพนฺติ ธีรา ยถายมฺปทีโป อิทมฺปิ สํเฆ รตนํ ปณีตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ จบ

๓. กรณียเมตฺตสุตฺต ขึ้น เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ ฯเปฯ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ.

๔. ขนฺธปริตฺต ขึ้น อปฺปมาโณ พุทฺโธ ฯเปฯ นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ

๕. ธชคฺคสุตฺต ขึ้น อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ฯเปฯ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.

๖. อาฏานาฏิยปริตฺต ขึ้น วิปสฺสิสฺส นมตฺถุ จกฺขุมนฺตสฺส สิรีมโต ฯเปฯ วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ พุทฺธํ วนฺทาม โคตมนฺติ

๗. องฺคุลิมาลปริตฺต ถ้าเป็นงานคฤหัสถ์ขึ้น ยโตหํ ภคินิ ถ้าเป็นงานบรรพชิตขึ้น โพชฺฌงฺโค สติสงฺขาโต ฯเปฯ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา

แล้วสวดท้ายเจ็ดตำนานย่อดังนี้

๑. นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ ฯเปฯ เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เต ชยมงฺคลํ แล้วสวด ยงฺกิญฺจิ รตนํ ต่อไปไม่ต้องลง คือ ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก ฯเปฯ ตสฺมา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

๒. เทวตาอุยฺโยชนคาถา คือ ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา ฯเปฯ คจฺฉนฺตุ เทวตาคตา.

๓. สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ฯเปฯ รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส.

๔. ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สพฺพสํฆานุภาเวน สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.

๕. นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ ฯเปฯ หนฺตฺวา เตสํ อุปทฺทเว.

๒. ระเบียบสวดมนต์ในงานพิธีมงคลอื่น ๆ

นอกจากงานทำบุญฉลองอายุแล้ว นิยมสวดแต่เจ็ดตำนานเป็นพื้น การสวดมนต์เจ็ดตำนานมีนิยมใช้อยู่ ๓ แบบ คือ

๑. สวดเจ็ดตำนานอย่างเต็มที่

๒. สวดเจ็ดตำนานอย่างปานกลาง

๓. สวดเจ็ดตำนานอย่างย่อ

มีระเบียบสวดตามลำดับดังนี้

๓. ระเบียบสวดเจ็ดตำนานอย่างเต็มที่

เมื่อทายกอาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระภิกษุรูปหนึ่งตั้งพัดขัดชุมนุมเทวดาขึ้น ผริตฺวาน เมตฺตํ สเมตฺตา ภทนฺตา ฯเปฯ ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา วางพัดไว้ แล้วพระเถระผู้เป็นประธานนำสวดต่อไปตามลำดับต่อไปนี้.

ต้นเจ็ดตำนาน

๑. นมการปาฐ คือ นโม ฯเปฯ ๓ จบ

๒. สรณคมนปาฐ คือ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯเปฯ ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

๓. นมการสิทฺธิคาถา คือ โย จกฺขุมา โมหมลาปกฏฺโฐ ฯเปฯ สพฺพนฺตรายา จ วินาสเมนตุ

๔. นโมการอฏฺฐกคาถา คือ นโม อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส มเหสิโน ฯเปฯ นโมการสฺส เตเชน วิธิมฺหิ โหมิ เตชวา

แล้วนำสวดเจ็ดตำนานต่อไปนี้ ดังนี้

๑. มงฺคลสุตฺต ขึ้น เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา ฯเปฯ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ

๒. รตนสุตฺต ขึ้น ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ ฯเปฯ ตถาคตํ เทวมนุสฺส ปูชิตํ สงฺฆํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ

๓. กรณียเมตฺสุตฺต ขึ้น กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ ฯเปฯ กาเมสุ วิเนยฺย เคธํ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ

๔. ขนฺธปริตฺต ขึ้น วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ เอราปเถหิ เม ฯเปฯ นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ

๕. ธชคฺคสุตฺต ขึ้น เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา ฯเปฯ ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส น เหสฺสตีติ

ระเบียบสวด ธชคฺคสุตฺตํ มีนิยมขึ้นลงในระหว่างตามลำดับดังนี้

ก. ขึ้น เอวมฺเม สุตํ แล้วลง ภควา เอตทโวจ

ข. ขึ้น ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว แล้วลง มเมว ตสฺมึ สมเย อนุสฺสเรยฺยาถ

ค. ขึ้น อิติปิโส ภควา แล้วลง อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ

ง. ขึ้น สงฺฆํ หิ โว ภิกฺขเว อนุสฺสรตํ แล้วลง ภยํวา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส น เหสฺสตีติ

๖. อาฏานาฏิยปริตฺต ขึ้น วิปสฺสิสฺส นมตฺถุ จกฺขุมนฺตสฺส สิรีมโต ฯเปฯ จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

๗. องฺคุลิมาลปริตฺต ขึ้น ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต ฯเปฯ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา

ท้ายเจ็ดตำนาน

๑. ยนฺทุนิมิตฺตํ อวมงฺคลญฺจ ฯเปฯ สํฆานุภาเวน วินาสเมนฺตุ

๒. สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ ฯเปฯ โรคา วูปสเมนฺตุ เต แล้วสวด นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ และ ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก ต่อไปโดยไม่ต้องหยุดในระหว่าง ดังนี้ นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ฯเปฯ โหตุ เต ชยมงฺคลํ ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก ฯเปฯ ตสฺมา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

๓. ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา ฯเปฯ คจฺฉนฺตุ เทวตาคตา

๔. สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ฯเปฯ รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส

๕. ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต

๖. นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ ฯเปฯ หนฺตฺวา เตสํ อุปทฺทเว

จบ

๔. ระเบียบสวดเจ็ดตำนานอย่างปานกลาง

ระเบียบสวดต้นเจ็ดตำนานอย่างปานกลาง เหมือนกับระเบียบสวดอย่างเต็มที่ทุกประการ เมื่อผู้เป็นประธานนำสวดต้นเจ็ดตำนานจบลงแล้ว พึงนำสวดเจ็ดตำนานอย่างปานกลางต่อไปดังนี้

๑. มงฺคลสุตฺต ขึ้น อเสวนา จ พาลานํ ฯเปฯ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ

๒. รตนสุตฺต ขึ้น ยงฺกิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วาหุรํ วา ฯเปฯ เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทเฬฺหน ฯเปฯ อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ แล้วข้ามไปสวด ขีณํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ ฯเปฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ

๓. กรณียเมตฺตสุตฺต ขึ้น กรณียมตฺถกุสเล ฯเปฯ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ (สวดเต็ม)

๔. ขนฺธปริตฺต ขึ้น วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ ฯเปฯ นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ (สวดเต็ม)

๕. ธชคฺคสุตฺต ขึ้น อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ

๖. อาฏานาฏิยปริตฺต ขึ้น วิปสฺสิส นมตฺถุ ฯเปฯ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน พุทฺธํ วนฺทาม โคตมนฺติ

๗. องฺคุลิมาลปริตฺต ถ้าเป็นงานคฤหัสถ์ขึ้น ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต ฯเปฯ ถ้าเป็นงานบรรพชิตขึ้น โพชฺฌงฺโค สติสงฺขาโต ฯเปฯ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา

แล้วสวดท้ายเจ็ดตำนานเหมือนระเบียบสวดเจ็ดตำนานอย่างเต็มที่ ทุกประการ

๕. ระเบียบสวดเจ็ดตำนานอย่างย่อ

ระเบียบสวดต้นเจ็ดตำนานอย่างย่อ เหมือนกับระเบียบสวดต้นเจ็ดตำนานอย่างเต็มที่ และอย่างปานกลางทุกประการ เมื่อผู้เป็นประธาน นำสวดต้นเจ็ดตำนานจบลงแล้ว พึงนำสวดเจ็ดตำนานอย่างย่อดังต่อไปนี้

๑. มงฺคลสุตฺต ขึ้น อเสวนา จ พาลานํ ฯเปฯ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ

๒. รตนสุตฺต ขึ้น ยงฺกิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วา หุรํ วา ฯเปฯ ข้ามและลงเหมือนอย่างปานกลาง

๓. กรณียเมตฺตสุตฺต ขึ้น เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ

๔. ขนฺธปริตฺต ขึ้น อปฺปมาโณ พุทฺโธ ฯเปฯ นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ

๕. ธชคฺคสุตฺต ขึ้น อิติปิโสภควา ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ หรือขึ้น อรญฺเญ รุกฺขมูเล วา ฯเปฯ โลมหํโส น เหสฺสตีติ

๖. อาฏานาฏิยปริตฺต ขึ้น สพฺพโรควินิมุตฺโต สพฺพสนฺตาปวชฺชิโต ฯเปฯ จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

๗. องฺคุลิมาลปริตฺต ถ้าเป็นงานคฤหัสถ์ขึ้น ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต ถ้าเป็นงานบรรพชิต ขึ้น โพชฺฌงฺโค สติสงฺขาโต ฯเปฯ ลงเหมือนกันคือ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา

ท้ายเจ็ดตำนานย่อ

๑. นตฺถิเม สรณํ อญฺญํ ฯเปฯ โหตุ เต ชยมงฺคลํ ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก ฯเปฯ ตสฺมา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

๒. ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา ฯเปฯ คจฺฉนฺตุ เทวตาคตา

๓. สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ฯเปฯ รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส

๔. ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

๕. นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ ฯเปฯ หนฺตฺวา เตสํ อุปทฺทเว

ตามระเบียบที่อธิบายมาแล้ว นิยมใช้สวดในงานมงคลที่มีการสวดมนต์เวลาเย็น แล้วมีการฉันเช้าหรือฉันเพลในวันรุ่งขึ้น จะสวดเต็มหรืออย่างกลางอย่างย่อ สุดแต่โอกาส หรือวิสัยของเจ้าของงาน แต่ถ้าเป็นงานสวดมนต์แล้วฉันในเวลาวันเดียวกันก็มักใช้สวดอย่างย่อแล้วสวดถวายพรพระต่อไปตามควรแก่เวลา ถ้ามีเวลาน้อยมากก็สวดเจ็ดตำนานแต่ตอนต้นแล้ว สวดถวายพรพระต่อเลยดังนี้

เมื่อทายกอาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระภิกษุรูปหนึ่งตั้งพัดขัดชุมนุมเทวดาขึ้น ผริตฺวาน เมตฺตํ สเมตฺตา ฯเปฯ ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา วางพัดไว้แล้ว ประธานนำสวดดังนี้

๑. นมการปาฐ คือ นโม ๓ จบ

๒. สรณคมนปาฐ คือ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯเปฯ ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

๓. นมการสิทฺธิคาถา คือ โย จกฺขุมา โมหมลาปกฏฺโฐ ฯเปฯ สพฺพนฺตรายา จ วินาสเมนฺตุ

๔. นโมการอฏฐกคาถา คือ นโม อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯเปฯ นโมการสฺส เตเชน วิธิมฺหิ โหมิ เตชวา

๕. มงฺคลสุตฺต คือ ขึ้น อเสวนา จ พาลานํ ฯ เปฯ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ

๖. รตนสุต ขึ้น ยงฺกิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วา หุรํ วา ฯเปฯ เย สุปฺปยุตฺตา มนสา เทเพฺหน ฯเปฯ อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ แล้วข้ามไปสวด ขีณํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ ฯเปฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ เริ่มหยดเทียนน้ำมนต์ที่ ขีณํ ปุราณํ ฯเปฯ พอสวดถึง พินฺพนฺติ ธีรา ยถายมฺปทีโป ให้จุ่มเทียนลงที่น้ำมนต์พร้อม ๆ กับคำว่า นิพฺพนฺติ หรือ ยถายมฺปทีโป

๗. กรณียเมตฺตสุตฺต ขึ้น เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺสมึ ฯเปฯ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ

๘. ขนฺธปริตฺต ขึ้น อปฺปมาโณ พุทฺโธ ฯเปฯ นโม สตฺตนฺนํ สมฺมา สมฺพุทฺธานํ

๙. ถวายพรพระต่อขึ้น อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ

๑๐. พาหุํ สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ ฯเปฯ โมกฺขํ สุขํ อธิคเมยฺย นโร สปญฺโญ

๑๑. มหากรุณิโก นาโถ ฯเปฯ ลภนฺตฺตฺเถ ปทกฺขิเณ แล้วสวด ภวตุสพฺพมงฺคลํ ต่อไปจนถึง สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

๖. ระเบียบสวดถวายพรพระก่อนฉัน

เมื่อประธานให้ศีลเสร็จแล้ว นำสวดดังต่อไปนี้

๑. นมการปาฐ คือ นโม ฯเปฯ ๓ จบ

๒. อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ

๓. พหุํ สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ ฯเปฯ โมกฺขํ สุขํ อธิคเมยฺย นโร สปญฺโญ

๔. มหาการุณิโก นาโถ ฯเปฯ ลภนฺตตฺเถ ปทกฺขิเณ ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

๗. ระเบียบสวดมนต์ในงานพิธีอวมงคล

ระเบียบสวดมนต์ในงานอวมงคลนั้น โดยมากมีดังนี้ คือ งานทำบุญศพ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน และงานสัตตมวารที่ทำทุก ๗ วัน ในระหว่าง ๗ วันถึง ๕๐ วันถึง ๑๐๐ วัน นอกจากนี้ก็มีงานทำบุญปรารภวันตายของบรรพบุรุษบุรพาจารย์ ซึ่งมีนิยมทำกันอยู่โดยมาก ระเบียบการสวดมนต์ในงานพิธีเช่นนี้ มีต้นสวดมนต์และท้ายสวดมนต์เป็นระเบียบเดียวกัน ต่างแต่พระสูตรที่นำมาสวดให้เหมาะสมแก่งาน หรือให้ถูกกับความปรารถนาของเจ้าของงานเท่านั้น ดังจะแนะไว้ดังต่อไปนี้

๑. งานทำบุญศพ ๗ วัน หรือเรียกว่า งานสัตตมวารใช้สวด อนตฺตลกฺขณสุตฺต

๒. งานทำบุญศพ ๕๐ วัน หรือที่เรียกว่า ปญฺญาสมวาร ใช้สวด อาทิตฺตปริยายสุตฺต

๓. งานทำบุญศพ ๑๐๐ วัน หรือที่เรียกว่า สตมาห ใช้สวด สติปฏฺฐานปาฐ

๔. งานทำบุญศพ สัตตมวาร ที่ ๒–๓ เป็นต้น นิยมใช้สวด ธมฺมนิยามสุตฺต แต่จะสวดสูตรหนึ่งสูตรใดก็ได้ สุดแต่ผู้เป็นประธานจะพิจารณาเห็นสมควร หรือเจ้าภาพงานนิมนต์เจาะจงไว้

จะทำระเบียบสวดมนต์ทำบุญ ๗ วัน ไว้เป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้ การสวดมนต์งานอวมงคลไม่ต้องขัดชุมนุมเทวดา เมื่อทายกอาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระเถระผู้เป็นประธานนำสวดดังนี้

๑. นมการปาฐ นโม ฯเปฯ ๓ จบ

๒. สรณคมนปาฐ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯเปฯ ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

๓. ปพฺพโตปมคาถา และ อริยธนคาถา สวดต่อกันขึ้น ยถาปิ เสลา วิปุลา นภํ อาหจฺจ ปพฺพตา ฯเปฯ อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธาน สาสนนฺติ

๔. พระภิกษุรูปหนึ่งตั้งพัดขัด อนตฺตลกฺขณสุตฺต ขึ้น ยนฺตํ สตฺเตหิ ทุกฺเขนเณยฺยํ ฯเปฯ สาธูนํ อตฺถสิทฺธตฺถํ ตํ สุตฺตนฺตํ ภณาม เส

๕. ประธานขึ้นต้นบท อนตฺตลกฺขณสุตฺต เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา ฯเปฯ เอวํ เม วิญฺญาณํ มา อโหสีติ ลงตรงนี้แล้วประธานขึ้นต่อไป ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว ฯเปฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ ลงตรงนี้อีกวารหนึ่งแล้วประธานขึ้นต่อไป เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก ฯเปฯ ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิวิมุจฺจึสูติ

๖. สวดปฏิจฺจสมุปฺปาท ขึ้น อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา ฯเปฯ เอวเมว ตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโร โธ โหติ

๗. สวดพุทฺธอุทานคาถา ขึ้น ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา ฯเปฯ สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ

๘. สวดภทฺเทกรตฺตคาถา ขึ้น อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปาฏิกงฺเข อนาคตํ ฯเปฯ ตํ เว ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ

๙. สวดภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

ส่วนการสวดมนต์ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือ สัตตมวาร ที่ ๒-๓ เป็นต้น มีระเบียบสวดต้นพระสูตรและท้ายพระสูตรเหมือนกันทุกประการ แปลกแต่เปลี่ยนสวดพระสูตรตามที่กำหนดไว้เท่านั้น

การสวด อาทิตฺตปริยายสุตฺต มีนิยมขึ้นลงในระหว่างดังนี้

เมื่อขัดจบแล้วขึ้น เอวมฺเม สุตํ เอกํสมยํ ภควา ฯเปฯ ลง นโม อาทิตฺโต ธมฺมา อาทิตฺตา ฯเปฯ โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺตนฺติวทามิ แล้วขึ้น เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก ฯเปฯ ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ

การสวด สติปฏฺฐานปาฐ ไม่นิยมหยุดในระหว่างสวดจบทอดเดียว คือเมื่อขัดจบแล้วก็ขึ้น อตฺถิ โข เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ฯเปฯ เอเตน มคฺเคน ปุพฺเพ ตริสฺสุเร เจว ตรนฺติโอฆนฺติ

การสวด ธมฺมนิยามสุตฺต เมื่อขัดจบแล้วขึ้น เอวมฺเม สุตํ ฯเปฯ ลง ภควา เอตทโวจ แล้วขึ้นต่อ อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ ฯเปฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ

อธิบายระเบียบสวดมนต์พิเศษ

การสวดมนต์ในงานพิธีต่าง ๆ นั้น ความมุ่งหมายก็เพื่อให้สำเร็จเป็นสิริสวัสดิมงคลแก่เจ้าภาพงานและเพื่อจะเป็นวิปากกุศลแด่ท่านผู้มีพระคุณแก่เจ้าภาพงานซึ่งล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นงานพิธีสวดมนต์จึงถือเป็นพิธีที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ถ้างานศาสนพิธีใดไม่มีการสวดมนต์อยู่ด้วยก็ถือว่างานนั้นไม่มีความสำคัญ เมื่อเป็นดังนี้ พระภิกษุซึ่งถูกนิมนต์ไปสวดมนต์ในงานพิธีต่าง ๆ นั้นจึงจำเป็นจำต้องสวดมนต์ให้ถูกต้องตามระเบียบและมีความเรียบร้อย เป็นเครื่องเจริญศรัทธาปสาทะของเจ้าภาพ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสำเร็จเป็นสิริมงคลตามความมุ่งหมาย ต้องมีการฝึกซ้อมร่วมกันเสมอ นอกจากฝึกซ้อมให้สวดมนต์พร้อมกันฝึกทำเสียงให้เข้ากันอย่างสม่ำเสมอแล้ว พระภิกษุจะต้องฝึกตนในการนั่งการประนมมือ การถือพัด ตลอดถึงการลุกและยืนเดินในสมาคมนั้น ๆ ให้ชอบด้วยพระธรรมวินัยและเป็นระเบียบเรียบร้อยตามกาละเทศะด้วย เช่นพยายามรักษากิริยามารยาทในเวลาสวดมนต์ ไม่พูดกันไม่สอดส่ายสายตาไปในที่นั้น ๆ สำรวมทอดสายตาลงแต่พอดี นั่งเรียบร้อยไม่เอนเอียงและไม่ทอดตัวมากเกินพอดี ประนมมือตรงอยู่เพียงหน้าอก ไม่ลดมือลงมาก ไม่ยกขึ้นสูงกว่านั้น และสำรวมไม่กระดิกนิ้วไปมา มีสติสัมปชัญญะ ควบคุมจิตให้ตั้งใจสวดด้วยความเคารพ เอื้อเฟื้อในพระพุทธมนต์นั้น ๆ ตามที่สวดได้

ส่วนระเบียบพิเศษที่ยังมิได้อธิบาย จักนำมาอธิบายไว้พอเป็นแบบอย่างดังต่อไปนี้

๑. การสวดมนต์ในงานมงคลนั้น นิยมใช้น้ำพระพุทธมนต์และใช้ด้ายสายสิญจน์ด้วย ดังนั้นเมื่อเริ่มพิธีสวดมนต์ พอทายกอาราธนาศีล พระเถระผู้เป็นประธานหยิบด้ายสายสิญจน์ส่งไปยังพระเถระต่อ ๆ ไปตามลำดับจนถึงรูปสุดท้าย

๒. เมื่อมีการทำน้ำพระพุทธมนต์ บังคับต้องสวดมนต์นมการสิทธิคาถา คือ นโม อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯเปฯ ด้วย ถ้าไม่มีการทำน้ำพระพุทธมนต์ คือเจ้าภาพไม่ประสงค์มิได้จัดภาชนะน้ำมนต์ไว้ ไม่ต้องสวดนมการสิทธิคาถา

๓. การสวดมนต์ ถ้าใช้ด้ายสายสิญจน์ให้สวดบท นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ ฯเปฯ เป็นบทสุดท้ายต่อจาก ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ ถือเป็นบทสำหรับเก็บด้ายสายสิญจน์ เมื่อประธานเริ่มขึ้นบท นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ ให้พระภิกษุสุดท้ายเตรียมเก็บม้วนด้ายสายสิญจน์

แล้วส่งคืนต่อ ๆ ไปจนถึงประธานเก็บม้วนให้ได้จังหวะ คือพอสวดจบด้ายสายสิญจน์ก็ถึงประธานพอดี ถ้าพระภิกษุสวดมนต์มีมากรูป ให้เริ่มเก็บม้วนด้ายสายสิญจน์ตั้งแต่ขึ้นบท ภวตุ สพฺพมงฺคลํ เป็นต้นไป ถ้าไม่มีใช้ด้ายสายสิญจน์ ไม่ต้องสวดบท นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ คงจบลงเพียงบท ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯ เป ฯ เท่านั้น

๔. การหยดเทียนพระพุทธมนต์ลงในน้ำพระพุทธมนต์นั้น ปกติเป็นหน้าที่ของพระเถระผู้เป็นประธานสวดมนต์ มีนิยมใช้หยดเทียนในเมื่อสวดถึงบท รตนสุตฺต คือพอสวดไป บท มงฺคลสุตฺต ให้เจ้าภาพงานเริ่มจุดเทียนพระพุทธมนต์ติดไว้ที่ภาชนะน้ำพระพุทธมนต์ แล้วยกภาชนะนั้นประเคนพระเถระผู้เป็นประธาน พอสวดไปถึงบท รตนสุตฺต ขึ้น เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทฬฺหเน ฯเปฯ ประธานเริ่มหยดเทียนลงในน้ำพระพุทธมนต์ พอสวดถึงบท ขีณํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ วิรตฺตจิตฺตายติเก ภวสฺมึ เต ขีณพีชา อวิรุฬฺหิฉนฺทา นิพฺพนฺติ ธีรา ให้จุ่มเทียนลงในน้ำพร้อม ๆ กับคำสวดว่า นิพฺพนฺติ ธีรา แล้วติดเทียนไว้ที่ภาชนะตามเดิม หรือสวดถึง ยถายมฺปทีโป ให้จุ่มเทียนลงในน้ำก็ได้ ฯ

๕. งานพิธีใดมีสวดมนต์แล้ว มีการแสดงพระธรรมไว้ท้ายสวดมนต์ในงานเช่นนั้น พระสวดมนต์ไม่ให้ศีล เจ้าภาพงานไม่ต้องรับศีลก่อนฟังสวดมนต์ เริ่มด้วยการอาราธนาสวดพระปริตตเลยทีเดียว เมื่อสวดมนต์จบแล้ว รับศีลเสียก่อนจึงฟังเทศน์ การให้ศีลในงานพิธีเช่นนั้น เป็นภาระของพระธรรมกถึกผู้แสดงธรรม

๖. บทขัดชุมนุมเทวดานั้น ถ้าเป็นพระราชพิธีและสวดมนต์ในพระราชสถาน ให้ขึ้นบทขัดตั้งแต่ สรชฺชํ สเสนํ สพนฺธุํ นรินฺธํ ฯเปฯ ธมฺมสวนกาโล อยมฺภทนฺตา ถ้าเป็นงานพิธีอื่น ๆ นอกจากพระราชพิธี ให้ขึ้นบทขัดชุมนุมเทวดา เริ่มแต่ ผริตฺวาน เมตฺตํ สเมตฺตา เป็นต้นไป จงระมัดระวังมักเผลอไปขึ้นต้นบท ปริตฺตานุภาโว ฯ เป ฯ

๗. ถ้าการสวดมนต์ไม่มีขัดบทชุมนุมเทวดา ไม่ต้องสวด เทวตาอุยฺโยชนคาถา คือ ทุกฺขปฺปตฺตา จนิทฺทุกฺขา ฯเปฯ คจฺฉนฺตุ เทวตา คตา ถ้ามีเชิญชุมนุมเทวดาแล้วต้องสวดเทวตาอุยฺโยชนคาถาเสมอ คือบท สรชฺชํ สเสนํ สพนฺธุํ นรินฺทํ ฯเปฯ เป็นบทเชิญเทวดา มาชุมนุมอนุโมทนาในงานพิธี บท ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา ฯ เป ฯ เป็นบทส่งเทวดากลับคืน เป็นคติถือสืบกันมาดังนี้แต่โบราณกาล

ระเบียบสวดมนต์นพเคราะห์

การสวดมนต์นพเคราะห์นั้น นิยมใช้พระสวด ๙ รูป และมีนิยมให้สวดปริตรตามลำดับนพเคราะห์ ซึ่งมีระเบียบดังนี้

เมื่อโหรหรือบัณฑิตอาราธนาพระปริตรแล้ว พระเถระผู้เป็นประธาน นำสวดบทต้นนพเคราะห์ต่อไปดังนี้

๑. นมการปาฐ คือ นโม ๓ จบ

๒. สรณคมนปาฐ คือ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯเปฯ ตติยมฺปิ สํฆํ สรณํ คจฺฉามิ

๓. นมการสิทฺธิคาถา คือ โย จกฺขุมา โมหมลาปกฏฺโฐ ฯเปฯ

๔. นโมการอฏฺฐกคาถา คือ นโม อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯเปฯ

๕. มงฺคลสุตฺต ขึ้น อเสวนา จ พาลานํ ฯเปฯ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ

สวดนพเคราะห์

๑. เมื่อสวดมาถึง มงฺคลสุตฺต แล้วหยุดให้โหรสวดบูชาพระอาทิตย์ก่อน จบแล้ว พระภิกษุรูปหนึ่งตั้งพัดขัด โมรปริตฺต ขึ้น ปูเรนฺตมฺโพธิสมฺภาเร ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺภณาม เห, สวด โมรปริต ขึ้น อุเทตยญฺจกฺขุมา เอกราชา ฯเปฯ โมโร วา สมกปฺปยีติ

๒. โหรสวดบูชาพระจันทร์แล้ว ขัด อภยปริตฺต ขึ้น ปุญฺญลาภํ มหาเตชํ ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺ ภณาม เห

สวดภยปริตฺต

ขึ้น ยนฺทุนฺนิมิตฺตํ อวมงฺคลญฺจ ฯเปฯ วินาสเมนฺตุ

๓. โหรสวดบูชาพระอังคารแล้ว ขัดกรณียเมตฺตสุตฺต ขึ้น ยสฺสานุภาวโต ยกฺขา ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺภณาม เห

สวดกรณียเมตฺตสุตฺต

ขึ้น กรณียมตฺถกุสเลน ฯเปฯ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ

๔. โหรสวดบูชาพระพุทธแล้ว ขัด ขนฺธปริตฺต ขึ้น สพฺพาสีวิสชาตีนํ ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺ ภณาม เห

สวดขนฺธปริตฺต

ขึ้น วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ ฯเปฯ นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ

๕. โหรสวดบูชาพระเสาร์แล้ว ขัด องฺคุลิมาลปริตฺต ขึ้น ปริตฺตํ ยมฺภณนฺตสฺส ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺภณาม เห

สวดองฺคุลิมาลปริตฺตและโพชฺฌงฺคปริตฺต

ขึ้น ยโตหํ ภคินี อริยาย ชาติยา ชาโต ฯเปฯ โสตฺถิเต โหตุ สพฺพทา

๖. โหรบูชาพระพฤหัสบดีแล้ว ขัด รตนสุตฺต ขึ้น ปณิธานโต เปฏฺฐาย ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺ ภณาม เห

สวดรตนสุตฺต

ขึ้น ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ ฯเปฯ สํฆํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ

๗. โหรสวดบูชาพระราหูแล้ว ขัด อาฏานาฏิยปริตฺต ขึ้น อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺภณาม เห

สวดอาฏานาฏิยสุตฺต

ขึ้น วิปสฺสิสฺส น มตฺถุ ฯ เป ฯ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

๘. โหรสวดบูชาพระศุกร์แล้ว ขัด ธชคฺคสุตฺต ขึ้น ยสฺสานุสฺสรเณนาปิ ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺภณาม เห

สวดธชคฺคสุตฺต

ขึ้น เอวมฺเม สุตํ ฯเปฯ โลมหํโส น เหสฺสตีติ

๙. โหรสวดบูชาพระเกตุแล้ว ขัด ชยปริตฺต ขึ้น ชยํ เทวมนุสฺสานํ ฯเปฯ ปริตฺตนฺตมฺภณามเห

สวดชยปริตฺต

ขึ้น มหาการุณิโก นาโถ ฯเปฯ สห สพฺเพหิ ญาติภิ

สวดท้ายนพเคราะห์

๑. โหรกล่าวสรูปพระเคราะห์ให้พรเจ้าภาพแล้ว พระสวดมงคลจักรวาฬใหญ่ขึ้น สิริธิติมติเตโชชยสิทฺธิมหาคุณาปริมิตปุญฺญาธิการสฺส ฯเปฯ อารกฺขกา เทวตา สทา ตุเมฺหอนุรกฺขนฺตุ

๒. สวด ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

๓. สวด นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ ฯเปฯ หนฺตฺวา เตสํ อุปทฺทเว

จบ

ระเบียบถวายพรพระ

ตามธรรมเนียม ในงานพิธีการสวดมนต์เย็นและฉันเช้าหรือฉันเพลนั้น สำหรับระเบียบสวดมนต์เย็น ได้อธิบายแล้วทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ส่วนเวลาก่อนแต่จะฉันเช้าหรือฉันเพลในวันรุ่งขึ้นนั้น มีระเบียบที่จะปฏิบัติดังนี้

ก่อนแต่จะฉันภัตตาหารนั้น มีธรรมเนียมต้องสวดถวายพรพระเสียก่อน คือเมื่อได้เวลาแล้ว เจ้าภาพงานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วสมาทานศีล ต่อแต่นั้น พระสงฆ์เริ่มสวดถวายพรพระไม่ต้องอาราธนาพระปริตร ดังนี้

๑. สวด นมการปาฐ คือ นโม ๓ จบ

๒. สวด พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ขึ้น อิติปิโส ภควา ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ

๓. สวด ชยมงฺคลคาถา ขึ้น พาหุํ สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ ฯเปฯ โมกฺขํ สุขํ อธิคเมยฺย นโร สปฺปญฺโญ

๔. สวด มหาการุณิโก นาโถ หิตาย สพฺพปาณินํ ฯเปฯ ปทกฺขิณานิ กตฺวาน ลภนฺตตฺเถ ปทกฺขิเณ สวด ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต ต่อรวดเดียว ไม่ต้องหยุดขึ้นใหม่เมื่อสวดจบแล้ว จึงเตรียมการฉันภัตตาหารต่อไป

ระเบียบอนุโมทนา

เป็นธรรมเนียมพระ เมื่อฉันเสร็จแล้ว สวดอนุโมทนาเป็นการให้ศีล ให้พรอีกครั้งหนึ่ง ระเบียบอนุโมทนานั้นดังนี้เมื่อฉันแล้วเสร็จ หรือเจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรมเสร็จแล้ว เริ่มอนุโมทนาดังนี้

๑. พระสงฆ์ทั้งหมดตั้งพัดขึ้นพร้อมกันจับถือพัดด้วยมือขวา พระเถระเป็นประธาน ขึ้น ยถา วาริวหา ปูรา ปาริปูเรนฺติ สาครํ ฯเปฯ ลง มณิ โชติรโส ยถา ทอดเสียงยาวเล็กน้อย รองประธานรับสัพพี นอกนั้นสวดพร้อมกันต่อไป ติโย วิวชฺชนฺตุ ฯเปฯ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

๒. ประธานขึ้น ภวตุ นอกนั้นรับพร้อมกันต่อไปว่า สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต

นี้เป็นระเบียบอนุโมทนาปกติ ถ้าเป็นงานพิธีต่าง ๆ ก็มีนิยมสวดพระคาถาหรือพระสูตรต่าง ๆ โดยสมควรแก่งานพิธีนั้น ๆ สอดแทรกลงในระหว่าง ยถา ฯเปฯ กับ ภวตุ สพฺพมงฺคลํ เรียกว่าอนุโมทนาวิเสส ดังนี้

๑. ถ้าเป็นงานมงคล สวดพระคาถาหรือพระสูตรที่มีความหมายเกี่ยวกับงานมงคล เช่น เทวตาทิสฺสทกฺขิณานุโมทนา คาถา วิหารทานคาถา กาลทานสุตฺตคาถา อคฺคปฺปสาทสุตฺต มงคลจักรวาฬน้อยเป็นต้นต่อจาก ยถา สพฺพี แล้วจึงสวด ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ ต่อไป ตัวอย่างเช่น อนุโมทนา ในงานพิธีทำบุญฉลองอายุ เมื่อสวด ยถา สพฺพี จบแล้ว สวด เทวตาทิสฺสทกฺขิณานุโมทนา คาถา และ เทวตาภิสมฺมนฺตนคาถา ต่อกันรวดเดียว คือขึ้น ยสฺมึ ปเทเส กปฺเปติ ฯเปฯ ตสฺมา หิเน รกฺขถ อปฺปมตฺตา แล้วสวด โส อตฺถลทฺโธ สำหรับเจ้าภาพเป็นบุรุษ หรือ สา อตฺถลทฺธา สำหรับเจ้าภาพเป็นสตรี หรือ เต อตฺถลทฺธา สำหรับเจ้าภาพหลายคนสวด ๓ เที่ยวแล้วสวดมงคลจักรวาฬน้อยอย่าง พิสดารหรืออย่างย่อสวด สพฺพพุทฺธานุภาเวน ฯเปฯ สวด ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ต่อรวดเดียว ไม่ต้องหยุดขึ้นใหม่

๒. เมื่อเป็นงานอวมงคลเมื่อสวด ยถา–สพฺพี–แล้วสวด ติโรกุฑฑกณฺฑคาถา ขึ้นที่ อทาสิเม ฯเปฯ บ้างที่ อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา ฯเปฯ บ้างแล้วลงที่ ตุเมฺหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกนฺติ ต่อจากนี้สวด ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯเปฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต ในขณะที่พระเถระผู้เป็นประธานเริ่มอนุโมทนาขึ้น ยถา วาริวหา ฯเปฯ นั้นให้เจ้าภาพตรวจน้ำแผ่กุศลให้บรรพบุรุษ บูรพาจารย์ตลอดถึงสรรพสัตว์ทั่วไป พอพระเถระว่าไปถึง มณิ โชติ รโส ยถา ก็ให้เสร็จตรวจน้ำพอดี แล้วประนมมือฟังพระสวดอนุโมทนาจนจบ แล้วกราบ ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธี

ระเบียบบังสุกุล

ธรรมเนียมบังสุกุลเพื่ออุทิศกุศลแด่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ถ้าทำอย่างเต็มแบบ พระสงฆ์ต้องสวดเสียก่อน เรียกว่า สวดมาติกา มีระเบียบดังนี้

ถ้าเป็นงานบังสุกุลโดยเฉพาะ ให้เจ้าภาพรับศีลเสียก่อน พระสงฆ์จึงสวดมาติกา ถ้าเป็นงานบังสุกุลเนื่องต่อจากพิธีอย่างอื่น เช่นงานทำบุญศพ ๗ วันเป็นต้น เจ้าภาพไม่ต้องรับศีลอีก เพราะรับมาก่อนแต่สวดมนต์หรือฟังเทศน์แล้ว พระสงฆ์เริ่มสวดมาติกาเลยดังนี้

พระสงฆ์ทั้งหมดตั้งพัดขึ้นพร้อมกันแล้ว ผู้เป็นประธานนำสวดตามลำดับ คือ

๑. นมการปาฐ คือ นโม ๓ จบ

๒. ธมฺมสงฺคณีมาติกาปาฐ ขึ้น กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ฯเปฯ อนิทสฺสนาปฺปฏิฆา ธมฺมา

๓. วิปสฺสนาภูมิปาฐ ขึ้น ปญฺจกฺขนฺธา รูปกฺขนฺโธ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ

๔. ปฏฺฐานมาติกาปาฐ ขึ้น เหตุปจฺจโย ฯเปฯ อวิคตปจฺจโย

เมื่อสวดจบแล้วให้วางพัดไว้ตามเดิม และเมื่อพระสวดถึง ปฏฺฐานมาติกาปาฐ เจ้าภาพหรือเจ้าหน้าที่เตรียมลาดผ้าภูษาโยงหรือด้ายสายสิญจน์ซึ่งใช้แทน ไปวางไว้ด้านหน้าพระสงฆ์ตั้งแต่ต้นแถวถึงปลายแถวพอพระสงฆ์สวดจบลง เจ้าภาพทอดบังสุกุลซึ่งเตรียมไว้ลงบนผ้าภูษาโยงหรือด้ายสายสิญจน์นั้น ให้ตรงกับหน้าพระสงฆ์เป็นรายรูป พระสงฆ์ทั้งหมดจับพัดด้วยมือซ้ายตั้งขึ้น แล้วใช้มือขวาจับที่ผ้าบังสุกุลที่เจ้าภาพทอดไว้นั้นพร้อมกัน แล้วประธานขึ้นต้วบทบังสุกุลว่า อนิจฺจา วตสงฺขารา ฯเปฯ เตสํ วูปสโม สุโข ธรรมเนียมเก่าว่า ๓ หน

ธรรมเนียมปัจจุบันว่าหนเดียว เมื่อว่าบทบังสุกุลจบแล้วพระสงฆ์ถือเอาผ้าที่ชักนั้นไป ถ้าเจ้าภาพถวายไทยธรรมอย่างอื่นอีก ก็ให้ถวายเสียตอนนี้ต่อกันไป ถวายเสร็จแล้ว พระสงฆ์สวดอนุโมทนากถา เจ้าภาพตรวจน้ำอุทิศส่วนกุศล คือ สวด ยถา–สพฺพี–จบแล้ว สวด ติโรกุฑฺฑกณฺฑ ขึ้น อทาสิ เม อกาสิ เม หรือ อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา ฯเปฯ ตุเมฺหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกนฺติ ขึ้น ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ต่อจนจบ เป็นอันเสร็จพิธีบังสุกุล

อธิบายประกอบ

๑. การสวดมาติกาบังสุกุลตามระเบียบนี้ คือสวดอย่างเต็มที่ ถ้าจะย่อสวดให้ตัดวิปสฺสนา ภูมิปาฐออกเสีย สวด ธมฺมสงฺคณีมาติกา แล้วสวด ปฏฺฐานมาติกา เลย

๒. ในฐานะที่ไม่มีผ้าภูษาโยง ให้ใช้ด้ายสายสิญจน์แทน ถ้าไม่มีผ้าสำหรับทอดผ้าบังสุกุล ให้พระจับผ้าภูษาโยงหรือด้ายสายสิญจน์บังสุกุล

๓. ขณะสวดมาติกาบังสุกุลนั้น ถ้ามีพัดให้ตั้งพัดสวดและตั้งพัดบังสุกุล ต่างแต่เมื่อตั้งพัดสวดจับมือขวา เมื่อบังสุกุลจับพัดมือซ้ายเพื่อจะได้จับผ้าด้วยมือขวา เมื่ออนุโมทนาก็จับพัดด้วยมือขวาตามปกติ

๔. พึงมีสติสัมปชัญญะว่า เมื่อจับชักผ้าบังสุกุลนั้น ต้องหงายมือจับ อย่าคว่ำมือจับ ครั้นชักเสร็จแล้วให้หยิบเอาผ้านั้นไปเก็บไว้ข้างตัวเสร็จแล้วถือเอาติดตัวไปด้วย ผ้าภูษาโยงหรือด้ายสายสิญจน์นี้ ห้ามหยิบของข้ามเป็นเด็ดขาด

๕. การชักผ้ามหาบังสุกุล ที่เจ้าภาพนำไปทอดไว้ที่หีบศพในเวลาก่อนจะทำการฌาปนกิจ ไม่มีการสวดมาติกาแต่อย่างใด ถือพัดมือซ้ายตรงขึ้นไปชักผ้าบังสุกุลเลย ชักเสร็จแล้วถือเอาผ้านั้นลงมา ส่วนเจ้าภาพผู้ทอดผ้าต้องยืนรออยู่จนกว่าพระจะชักบังสุกุลเสร็จ ขณะพระกล่าวคำชักบังสุกุลประนมมือพึงอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายด้วย

บทอาราธนาคุณ

บทอาราธนาคุณนี้ ใช้สวดต่อท้ายการสวดมนต์ตอนค่ำ ก่อนเข้านอนทุก ๆ คืน คือเมื่อท่านสวดมนต์ตามกิจวัตร์ประจำของท่านเสร็จแล้ว ก็กล่าวบทอาราธนาคุณต่อไป หรือ

บางคืน จะด้วยเหตุจำเป็นอย่างไรก็ตาม ที่ท่านไม่มีเวลาพอที่จะสวดมนต์ยืดยาวตามปกติได้ ท่านก็อาจใช้วิธีสวดลัด โดยสวด นโม ๓ จบ แล้วต่อด้วยบทอาราธนาคุณ เลยทีเดียวก็ทำได้ ดังต่อไปนี้

สาธุ, สาธุ, สาธุ, อุกาสะ, อุกาสะ, ข้าพเจ้าขออาราธนา คุณพระบิดา ๒๑ คุณพระมารดา ๑๒ คุณพระอุปัชฌาย์ คุณพระกรรมวาจาจารย์ คุณพระอนุสาวนาจารย์ คุณพระครูบาอาจารย์ คุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสงฆเจ้า คุณพระมหากษัตริย์ คุณพระเทพยดาอารักษ์ คุณพระแก้ว คุณพระกาฬ คุณพระโลกบาลทั้งสี่ คุณพระภูมิเจ้าที่พระไชยมงคล คุณพระเจ้ากรุงพาลี คุณพระแม่โพสพ ๓๙ คุณพระพุทธเจ้า ๕๖ คุณพระธรรมเจ้า ๓๘ คุณพระสงฆเจ้า ๑๔ คุณพระอักขระ ๓๓ คุณพระพาย ๗ คุณพระเพลิง ๖ คุณพระธรณี ๒๑ คุณพระนางคงคา ๑๒ คุณอัสสวาด คุณปัสสวาด คุณนิสสวาด คุณพระแก้วทั้ง ๓ ประการ คุณพระศีล ๕ คุณพระศีล ๘ คุณพระศีล ๑๐ คุณพระศีล ๒๒๗ คุณพระปัญญาฌาน คุณพระโสดาบัน คุณพระสกทาคามี คุณพระอนาคามี คุณพระอรหันต์ ๓๕ คุณมรรค ๔ คุณผล ๔ คุณพระนิพพาน ๑ คุณพระศีลบารมี คุณพระทานบารมี คุณเลขยันต์ตะกรุดพิศมร คุณพระผ้าประเจียดมงคล มีทั้งแปดหมื่นสี่พันจนจบพระธรรมขันธ์ทั้งภายในและภายนอก คุณพระฤๅษีสิงหดาบส คุณพระฤๅษีอุทกดาบส คุณพระฤๅษีอาฬารดาบส คุณพระฤๅษีนารอด คุณพระฤๅษีนารายน์ คุณพระฤๅษีวรชุน คุณพระฤๅษีพระอิศวร คุณพระฤๅษีสัตนาลัย คุณพระฤๅษีประไลยโกฏิ คุณพระฤๅษีตาวัว คุณพระฤๅษีตาไฟ คุณพระฤๅษีสมฤทธิ์ คุณพระฤๅษีสมถะ คุณพระฤๅษีทั้ง ๑๐๘ พระองค์ พระคุณมหาศากยมุนี คุณพระชินศรีไสยาสน์ คุณพระบรมธาตุ คุณพระธาตุ คุณพระสีวลีเถระ คุณพระมหากัจจายนเถระ คุณพระมหาอุปคุตเถระ คุณพระสามเณรราหุล คุณพระตรีนิสิงเห เบ็ดเสร็จจนจบทั้งจักรวาฬ ขออย่าให้มารมาประจญ ด้วยอำนาจแห่งเดชะมหากุศลที่ข้าพเจ้าอาราธนาคุณ พระพุทธคุณณัง พระธรรมคุณณัง พระสังฆคุณณัง ขอให้สารพัดศัตรูจงอโหสิกรรมแก่ข้าพเจ้าและครอบครัวบริวารชนของข้าพเจ้า ฯ สัพพลา ภัง ภวันตุ เม ฯ ขอโชคลาภ จงบังเกิดมีแก่ข้าพเจ้า ฯ ทุกเมื่อเทอญ ฯ

สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโต. ขอปวงสัตว์ จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลแห่งบุญที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วนั้น เทอญ ฯ

เรื่องควรรู้
สิ่งละอัน-พันละน้อย

คาถาบริกรรมจับด้ายสายสิญจน์

ครั้งที่หนึ่ง บริกรรมว่า มะ อะ อุ, อุ อะ มะ, มะ อะ มะ,

ครั้งที่สอง บริกรรมว่า อะ สํ วิ, สุ โล ปุ, สะ พุ ภะ,

คาถาบริกรรมวงด้ายสายสิญจน์

สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ สพฺพโรโค วินสฺสตุ มา เต ภวตฺวนฺตราโย สุขี ทีฆายุโก ภว.

คาถาบริกรรมวงด้ายสายสิญจน์ฐานพระพุทธรูป

เอตานิสานิ กตฺวาน สพฺพตฺถมปราชิตา สพฺพตฺถ โสตฺถึ คจฺฉนฺติ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ.

คาถาบริกรรมฝังศิลาฤกษ์

สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ปจฺเจกานญฺจ ยํ พลํ อรหนฺตานญฺจ เตชน รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส.

คาถาบริกรรมเวลาเจิม

สิริ โภคานมาสโย ศรี คือ (มิ่งขวัญ) เป็นที่มานอนแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลายฯ

คาถาบริกรรมเวลาสวมมงคล

อิติปิโส, วิเสเสอิ, อิเสเสพุท, ธนาเมอิ, อิเมนาพุทธ, ธตํโสอิ, อิโสตํพุทธ, ธปิติอิ, ฯ

คาถาบริกรรมเวลารดน้ำคู่บ่าวสาว

อุทกํ วิย สํสฏฺฐา อเภชฺชา โหถ สุขิตา โหถ. ฯ

พิธีตัดจุกหรือแกละเด็กชาย

ผู้เป็นประธานตัดจะต้องเตรียมกรรไกรสอดผมคอยท่าทีเดียว พระสงฆ์ที่เข้าใจวิธีการนี้ ก็รอให้โอกาส คือ แม้จะสวด มหาการุณิโก ซึ่งเป็นมนต์ตอนต้นมาใกล้จะถึง ชยันโต พอเห็นผู้ตัดจุกยังเตรียมไม่พร้อม ก็หยุดสวดเพียงนั้น ต่อเมื่อเห็นเตรียมพร้อมแล้ว จึงสวดต่อ ขึ้น ชยันโต ไปจนถึงบาท "สีเส" ซึ่งแปลว่า ศีรษะหรือหัว ก็ลงกรรไกรทันที ตัดจุกตรงนี้ ผู้เป็นประธานตัดจุกจะต้องรู้ไว้ ในสถานที่นิยมเรื่องนี้ฯ

พิธีตัดจุกหรือแกละเด็กหญิง

ถ้าตัดจุกหรือแกละเด็กหญิง ผู้เป็นประธานจะลงกรรไกรต่อเมื่อพระสวดเลยไปถึงบทว่า "พรหมจารี" ซึ่งแปลตามศัพท์มุ่งเอาผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เช่นพระสงฆ์ เกจิอาจารย์แนะให้ลงกรรไกรตรงนี้ ท่านหมายเอาหญิงพรหมจารี หรือรุ่นสาว สาวบริสุทธิ์ฯ

พิธีเปิดผ้าคลุมป้ายหรือพิธีวางศิลาฤกษ์

ผู้เป็นประธานนิยมเปิดหรือวาง ในขณะที่พระสวดถึงบทว่า "ชยมงฺคเล" แปลว่า เวลาชัยมงคลฯ

คำบูชาข้าวพระพุทธ

อิมํ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ สาลีนํ โภชนํ อุทกํ วรํ พุทฺธสฺส ปูเชมิฯ

คำลาข้าวพระพุทธ

เสสํ มงฺคลํ ยาจามิฯ

คำบูชาเครื่องสังเวยพระภูมิ

อิมํ โภชนาหารํ ชยมงฺคลภุมฺมสฺส ปูเชมิฯ

คำลาเครื่องสังเวยพระภูมิ

เสสานิ มงฺคลานิ ยาจามิ ฯ

คำบูชามาลัยดอกไม้ธูปเทียนพระภูมิ

อิมานิ มาลาปุปฺผคนฺธทญฺฑทีปธูปาทิสกฺการานิ ชยมงฺคลภุมฺมสฺส ปูเชมิ ฯ

คำบูชาพระภูมิ

ขอบูชาพระภูมิ พระไชยมงคล จงมารับเครื่องโภชนากระยาหาร หรือเครื่องบูชาที่ข้าพเจ้าจะถวาย จงมาให้ลาภให้ไชย ข้าพเจ้าจะคิดสิ่งใด ๆ ขอให้สมความปรารถนาคุ้มเกรงรักษาข้าพเจ้า สุขีลาโภภวนฺ ตุ เม ฯ

คาถาบูชาพระภูมิ

ตั้งนโมสามครั้ง

กรุงพาลี พระภูมิเจ้าที่ แม่พระธรณี พระสัณหาธิบดี พระไชยมงคล พระไชยกัสสป พระไชยโหรา สิบหกชั้นฟ้า สิบห้าชั้นดิน อากาศเทวดา อารักขะเทวดา รุกขะเทวดา สมมุติเทวดา วิรูฬหก กุเวพราช ท้าวทศรฐ ท้าวเวสสุวรรณ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระเสาร์ พระพฤหัสบดี พระราหู พระศุกร์ พระเกตุ เทวดาทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้ง-ชาย สิบสองราศรี จัตุโลกบาลทั้งสี่ นายสมุห์บัญชี เจ้ากรรมนายเวร ของข้าพเจ้าในปัจจุบันก็ดี ในอนาคตก็ดี ในอดีตก็ดี เทวดาที่ตกฟากก็ดี เทวดาที่เสวยอายุก็ดี เทวดาที่แทรกก็ดี เทวดาที่จรก็ดี จงมารับเครื่องบูชาที่ข้าพเจ้าจำนงค์ถวาย จงมาให้พรให้ลาภให้ไชยข้าพเจ้าจะปรารถนาสิ่งใด ๆ ขอให้สมความมุ่งมาดปรารถนา คุ้มเกรงรักษาข้าพเจ้า สุขีลาโภ ภวันตุ เม. อาชาลิติ อุชาลิติ นชาลิติ มชาลิติ สุขีลาโภ ภวันตุ เม ฯ

คำลาเครื่องสังเวยพระภูมิ

ตั้งนโมสามครั้ง

ยสฺสานุสฺสรเณนาปิ อนฺตลิกฺเขปิ ปาณิโน ปติฏฺฐมธิคจฺฉนฺติ ภูมิยํ วิย สพฺพทา สพฺพูปทฺทวชาลมฺหา ยกฺขโจราทิสมฺภวา คณนานมุตฺตานํ ปริตฺตนฺตมฺภณามเห ฯ

การเข้าทำพิธีบูชาพระภูมิหรือถวายเครื่องสังเวย จงอย่าเข้าทางศีรษะพระภูมิต้องเข้าทางเท้าพระภูมิ โดยกำหนดวันเข้าบูชาดังนี้–

ทิศทางเข้าบูชาพระภูมิเจ้าที่

๑. วันอาทิตย์ เจ้ากรุงพาลีนอนเอาศีรษะไปทางทิศบูรพา (ตะวันออก) เท้าหันไปทางทิศประจิม (ตะวันตก)

๒. วันจันทร์ เจ้ากรุงพาลีนอนเอาศีรษะไปทางทิศอาคเณย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) เท้าหันไปทางทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ)

๓. วันอังคาร เจ้ากรุงพาลีนอนเอาศีรษะไปทางทิศทักษิณ (ใต้) เท้าหันไปทางทิศอุดร (เหนือ)

๔. วันพุธ เจ้ากรุงพาลีนอนเอาศีรษะไปทางทิศหรดี (ตะวันตกเฉียงใต้) เท้าหันไปทางทิศอีสาณ (ตะวันออกเฉียงเหนือ)

๕. วันพฤหัสบดี เจ้ากรุงพาลีนอนเอาศีรษะไปทางทิศประจิม (ตะวันตก) เท้าหันไปทางทิศบูรพา (ตะวันออก)

๖. วันศุกร์ เจ้ากรุงพาลีนอนเอาศีรษะไปทางทิศอุดร (เหนือ) เท้าหันไปทางทิศทักษิณ (ใต้)

๗. วันเสาร์ เจ้ากรุงพาลีนอนเอาศีรษะไปทางทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) เท้าหันไปทางทิศอาคเณย์ (ตะวันออกเฉียงใต้)

เวลาถวายหรือบูชาพระภูมิ

ต้องเรียกชื่อพระภูมิให้ถูกต้องจึงจะเกิดผล

๑. พระภูมิ รักษาเคหสถาน บ้านเรือน บริษัท ห้าง ร้านโรงหอค้าต่าง ๆ ชื่อ ชัยมงคล

๒. พระภูมิ รักษาค่ายทวาร และบันได ชื่อ พระนาคราช

๓. พระภูมิ รักษาคอกสัตว์ ช้าง ม้า โค กระบือ ชื่อ พระเทวเถร บางแห่งว่า พระเทเพน

๔. พระภูมิ รักษายุ้งฉางข้าว เสบียงคลังต่าง ๆ ชื่อ พระชัยสพ
๕. พระภูมิ รักษาโรงพิธีอาวาห์วิวาห์ เรือนหอบ่าวสาว ชื่อ พระคนธรรพ์
๖. พระภูมิ รักษาที่นา ทุ่ง ลาน และ ป่าเขา ชื่อ พระธรรมโหรา บางแห่งว่า พระเยาวแผ้ว
๗. พระภูมิ รักษาอาราม วิหาร และ ปูชนียวัตถุและสถานที่ต่าง ๆ ชื่อ พระวัยทัต บางแห่งว่าพระทาษธารา
๘. พระภูมิ รักษาอุทยาน สวนผลไม้ และ พืชพันธุ์ต่าง ๆ ชื่อ พระธรรมิกราช บางแห่งว่าพระธรรมโหรา
๙. พระภูมิ รักษาห้วยหนอง คลอง คู บึงและแม่น้ำ ชื่อ พระทาษราชา

ลักษณะพระภูมิตามกำเนิด

๑. พระบิดา ชื่อ ท้าวทศราช บางแห่งว่า ท้าวโสกราช หรือ ท้าวกายทัตต์
๒. พระมารดา ชื่อ นางสันทาทุกข บางแห่งว่า นางมันทาทุกธิบดี

บริวารสำหรับใช้สอยพระภูมิ

๑. นายจันทิศ ๒. นายจันถี ๓. จ่าสพพระเชิงเรือน

พระคาถาเครื่องสังเวยพระภูมิเจ้าที่

ตั้งนโมสามครั้ง

ภุมฺมสฺมึ ทิสาภาเค สนฺติภุมฺมา มหิทฺธิกา เตปิ ตุมฺเห อนุรกฺขนฺตุ อโรคฺเยน สุเขน จ สูปพยญฺชนสมฺปนฺนํ ปริภุญฺชนฺตุ ชยมงฺคลเทวตา สพฺพโทสา ขมนฺตุ เม ฯ

พระคาถาถวายเครื่องสังเวยพระภูมิเจ้าที่

ตั้งนโมสามครั้ง

ชยนฺตุ โภนฺโต อิธทานิสิรา เนกชมฺมปัญญา สหวิริยขนฺติสจฺจาธิฏฺฐาน สเมนฺตุ เปกฺขา ยุธายโว ทิสาสา วินฺติ อเสสโต

เมื่อถวายเครื่องสังเวยพระภูมินานพอสมควรแล้ว ให้รีบลาเครื่องสังเวยไปเสีย อย่าทิ้งไว้นานจะเกิดโทษไม่ดีแล การบูชาหรือถวายเครื่องสังเวยควรเป็นเจ้าของบ้าน ไม่ใช่ใช้ผู้อื่นหรือคนนอกครอบครัวมาบูชาหรือถวายแทน เพราะผู้อื่นเขาก็ตั้งความปรารถนา ขอร้องความวิงวอนความสุขของเขาเอง ฉะนั้นการบูชาพระภูมิ เจ้าของบ้านจะละเลยไม่ได้ ต้องบูชาด้วยตนเองจึงจะเกิดผลดี ฯ

เมื่อจะทำการใด ๆ เช่น การบวงสรวงสังเวยหรือการยกศาลพระภูมิ หรือ ครบรอบปีของการตั้งศาลพระภูมิ หรือวันขึ้นปีใหม่ หรืองานวันเกิดของเจ้าบ้าน หรือการทำบุญงานมงคลต่าง ๆ ควรที่จะต้องบวงสรวงสังเวย กระทำการสักการะบูชาด้วยธูปเทียนทุกค่ำคืนเป็นนิจ ข้อสำคัญจักต้องกล่าวชื่อพระภูมิให้ถูกต้องตามลักษณะ พระภูมิจึงจะรับเครื่องสังเวยและเครื่องสักการะบูชา เช่น พระภูมิรักษาเคหสถานต้องออกชื่อพระชัยมงคล พระภูมิวัดหรือปูชนียสถานต้องออกชื่อพระวัยทัต ฯลฯ ดังนี้เป็นต้น จึงจะเกิดศิริมงคลแก่เจ้าบ้านตลอดจนบริวารในครอบครัวนั้น ฯ

การหันหน้าศาลพระภูมิตามทิศ

๑. ตั้งศาลพระภูมิผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ ราชตระกูล ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศอุดร (เหนือ)
๒. ตั้งศาลพระภูมินา ทุ่ง ลาน ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศประจิม (ตก)
๓. ตั้งศาลพระภูมิบ้านคฤหบดี เศรษฐี พ่อค้าพาณิชย์ ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศทักษิณ (ใต้)
๔. ตั้งศาลพระภูมิวัด ปูชนียวัตถุ สาธารณสถาน ขุดบ่อ ก่อศาลา ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศบูรพา (ออก)
๕. ตั้งศาลพระภูมิบ้านสามัญชน ก็หันหน้าศาลไปทางทิศอีสาณ (ตะวันออกเฉียงเหนือ) และทิศอาคเณย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) อยู่สองทิศเท่านั้น ฯ

วันที่ห้ามยกศาลพระภูมิประจำเดือน

เดือน ๑,๕,๙ ห้ามยกศาล วันพฤหัสบดีและวันเสาร์ ฯ เดือน ๒,๖,๑๐ ห้ามยกศาล วันพุธและวันศุกร์ ฯ

เดือน ๓,๗,๑๑ ห้ามยกศาล วันอังคาร ฯ เดือน ๔,๘,๑๒ วันจันทร์ ฯ

วันที่นิยมใช้ตั้งศาลพระภูมิ

วันพุธ, วันพฤหัสบดี ตั้งศาลพระภูมิเคหสถานบ้านเรือน ฯ วันพฤหัสบดี, วันศุกร์ ตั้งศาลพระภูมินา, สวน ฯ วันอังคาร, วันอาทิตย์, วันพฤหัสบดี ตั้งศาลพระภูมิค่าย คู ประตู หอรบ ฯ วันเสาร์ ตั้งศาลพระภูมิทวารบันได ฯ วันจันทร์ วันพุธ ตั้งศาลพระภูมิโรงพิธีบ่าวสาว ฯ

ใบมงคลแปดอย่าง

ใบทอง ๓ ใบ, ใบนาค ๓ ใบ, ใบเงิน ๓ ใบ, ใบมะตูม ๓ ใบ, ใบพรหมจรรย์ ๓ ใบ. หญ้าแพรก ๓ เส้น, ผักส้มป่อย ๓ ผัก, ผิวมะกรูด ๓ แว่น ฯ

ใบมงคลประพรมน้ำมนต์

กิ่งมะยม ๙ กิ่ง, ใบชัยพฤกษ์ ๙ ใบ, ใบทับทิม ๙ ใบ, หญ้าคา ๙ เส้น รวมกัน ๑ มัด หรือจะใช้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ฯ

คาถาบริกรรมประพรมน้ำมนต์ที่ดินบริเวณขุดหลุม

ภวตุ สพฺพมงฺคลํ รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา สพฺพพุทฺธานุภาเวน สพฺพธมฺมานุภาเวน สพฺพสงฺฆานุภาเวน สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต ฯ

คาถาบริกรรมกำลังขุดหลุม

สมุหนติ สมุหตา สมุหเสนา สมุหเนยฺย ยะลุ่ย ยะหลุด ยะถอนออกมา ฯ เอสา ญตฺติ นะมะพะทะ ปฏิสิทฺธิ ฯ พุทฺธํ ปจฺจกฺขามิ ธมฺมํ ปจฺจกฺขามิ สงฺฆํ ปจฺจกฺขามิ ฯ

คาถาบริกรรมประพรมน้ำมนต์ทั่วไป

สุนกฺขตฺตํ สุมงฺคลํ สุปภาตํ สุหุฏฺฐิตํ สุขโณ สุมุหุตฺโต จ สุยิฏฺฐํ พฺรหฺมจาริสุ ปทกฺขิณํ กายกมฺมํ วาจากมฺมํ ปทกฺขิณํ มโนกมฺมํ ปณิธี เต ปทกฺขิณา ปทกฺขิณานิ กตฺวาน ลภนฺตตฺเถ ปทกฺขิเณ ฯ

คาถาบริกรรมเวลาเจิมบุคคล

๑. เจิมฝ่ามือขวาว่า "สิทฺธิกิจฺจํ" ๒. เจิมฝ่ามือซ้ายว่า "สิทฺธิกมฺมํ" ๓. เจิมหน้าผากว่า "สิทฺธิการิย ตถาคโต"

คาถาบริกรรมเก็บเงินไว้ในก้นถุงหรือตู้เซฟ

สิทฺธิ ลาโภ นิรนฺตรํ สิทฺธิ เตโช ชโย นิจฺจํ ฯ พุทฺธํ ชยํ ปสิทฺธิ เต ธมฺมํ ชยํ ปสิทฺธิ เต สงฺฆํ ชยํ ปสิทฺธิ เต ฯ

คาถาบูชาพระบัวเข็ม

อุปคุตฺโต จ มหาเถโร ยกฺขาเทวานรปูชิโต โสรโหปจฺจยาทิมฺหิ มหาลาภํ ภวนฺตุเม ฯ

คำบูชาโภชนาหารพระบัวเข็ม

จุดธูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม ดอกไม้ ๑ ดอก พร้อมด้วยจัดเครื่องอาหารเสร็จแล้วกราบ ๑ หน ตั้งนโม ๑ จบ จงว่าคำบูชาดังนี้

อิมินา โภชนาหาเรน อุปคุตฺตมหาเถรสฺส อภิปูชยามิ ฯ ข้าพเจ้าขอบูชาพระอุปคุตมหาเถระด้วยเครื่องโภชนาหารนี้ ฯ

คาถาบูชาพระสีวลี (ฉิม)

จุดธูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม ดอกไม้ ๑ ดอก พร้อมด้วยจัดเครื่องอาหารเสร็จแล้วกราบลง ๑ หน ตั้งนโม ๑ จบ จงว่าคำบูชาดังนี้ ฯ อิมินา โภชนาหาเรน สีวลีมหาเถรํ อภิปูชยามิ ข้าพเจ้าขอบูชาพระสีวลีมหาเถระ (ฉิม) ด้วยเครื่องโภชนาหารนี้ ฯ

คาถาบูชาพระสีวลี (ฉิม)

สีวลี จ มหาเถโร ยกฺขาเทวานรปูชิโต โสรโหจฺจยาทิมฺหิ มหาลาภํ ภวนฺตุ เม ฯ

คาถาบูชาพระมหากัจจายน์ (สังกัจจายน์)

กจฺจายโน จ มหาเถโร ยกฺขาเทวานรปูชิโต โสรโหปจฺจายาทิมฺหิ มหาลาภํ ภวนฺตุ เม ฯ

คำบูชาโภชนาหารพระมหากัจจายน์ (สังกัจจายน์)

จุดธูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม ดอกไม้ ๑ ดอก พร้อมด้วยจัดเครื่องอาหารเสร็จแล้วกราบ ๑ หน ตั้งนโม ๑ จบ จงว่าคำบูชาดังนี้ อิมินา โภชนาหาเรน มหากจฺจายนมหาเถรํ อภิปูชยามิ ข้าพเจ้าขอบูชา พระมหากัจจายนเถระ ด้วยเครื่องโภชนาหารนี้ ฯ

คำบูชากระทงลอยประทีป

มยํ อิมินา ปทีเปน อสุกาย นมฺมทาย นทิยา ปุลิเน จิตํ มุนิโน ปาทวลญฺชํ อภิปูเชม อยํ ปทีเปน มุนิโน ปาทวลญฺชํ ปูชา อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตตุ

คำแปล ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชารอยพระพุทธบาท ที่ตั้งอยู่เหนือกองทรายในแม่น้ำชื่อว่า นัมทานทีที่โน้น ด้วยประทีปนี้ การบูชารอยพระพุทธบาทด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญฯ

คำอาราธนาพระเครื่องรางของขลัง

พุทฺธํ อาราธนํ ธมฺมํ อาราธนํ สงฺฆํ อาราธนํ พุทฺธํ ชยํ ปสิทฺธิ เม ธมฺมํ ชยํ ปสิทฺธิ เม สงฺฆํ ชยํ ปสิทฺธิ เม ฯ

คำอุทิศน้ำ

อิมินา กตปุญฺเญน เม ญาตีนํ โหตุ สุขิตา โหนฺตุ สตฺตา, ด้วยบุญที่ได้บำเพ็ญนี้ ขอจงสำเร็จแก่หมู่ญาติมิตรทั้งหลาย ขอหมู่แห่งสัตว์ทั้งหลาย จงได้รับความสุขทั่วหน้ากันเทอญฯ

วันพฤหัสบดีคือวันราชครู

วันพฤหัสบดี ตรงกับ วันข้างขึ้นหรือวันข้างแรมเหล่านี้ของทุก ๆ เดือน ห้ามเรียนวิชาทุกอย่าง วันข้างขึ้นหรือวันข้างแรม ๘ ค่ำ ฆ่าครู ฯ วันข้างขึ้นหรือวันข้างแรม ๑๐ ค่ำ ฆ่าวิชา ฯ วันข้างขึ้นหรือวันข้างแรม ๑๔ ค่ำ ฆ่าบิดามารดา ฯ วันข้างขึ้นหรือวันข้างแรม ๑๕ ค่ำ ฆ่าตนเอง ฯ

๑. วันเสาร์ ห้ามย้ายที่อยู่ ย้ายที่นอน ย้ายที่ทำการ หรือย้ายสิ่งของทุกชนิด เพราะเป็นเพ็ชร์ฤกษ์ ฯ

๒. วันอาทิตย์ ห้ามเริ่มประกอบพิธีกรรมทุกชนิด และจัดการงานต่าง ๆ เพราะเป็นเพ็ชร์ฤกษ์ ฯ

วันที่ต้องห้ามทำกิจการเหล่านี้

๑. เผาผีวันพระ ๒. เผาผีวันศุกร์ ๓. โกนจุกวันอังคาร ๔. แต่งงานวันพุธ ๕. บวชบุตรวัน ๑๔ ค่ำ ฯ

วันดีวันร้ายในการเผาศพ

๑. ฝ่ายข้างขึ้น ๓ ค่ำ ๕ ค่ำ ๗ ค่ำ ๑๐ ค่ำ ฯ ฝ่ายข้างแรม ๓ ค่ำ ๕ ค่ำ ๙ ค่ำ ฯ ของทุก ๆ เดือนโบราณท่านห้ามเผาศพเรียกว่าถูกบีเพ็ษ ท่านว่าไม่ดี ฯ อีกอย่างหนึ่ง ท่านให้เผาศพข้างขึ้นเผาคี่ ข้างแรมเผาคู่ ท่านว่าไม่ถูกบีเพ็ษ ดีนักแล ฯ

คำบริกรรมเวลารดน้ำศพ

กายกมฺมํ วจีกมฺมํ มโนกมฺมํ อโหสิกมฺมํ สพฺพปาปํ วินสฺสตุ สุขี เต โหตุ ฯ

คำบริกรรมเวลาเผาศพ

อสุจิ อสุภํ กมฺมฏฺฐานํ ภาเวติ จุติ จุตํ มรณํ จุติ อรหํ จุติ ฯ

สีประจำวัน

วันอาทิตย์ สิทธิโชคโฉลกดี นุ่งสีแดงทรงเป็นมงคล ฯ
วันจันทร์ นั้นควรสีนวลขาว จะยืดยาวชันษาสถาผล ฯ
วันอังคาร ม่วงช่วงงามสีครามปน เป็นมงคลขัตติยาไม่ราคี ฯ
วันพุธ สุดดีนุ่งสีแสด เหลือบแปดสีเขียวทรัพย์สลับสี ฯ
วันพฤหัสบดี จัดเครื่องเขียวเหลืองดี ฯ
วันศุกร์ สีเมฆหมอกออกสงคราม ฯ
วันเสาร์ ทรงดำเป็นล้ำเลิศ แสนประเสริฐเสี้ยนศึกไม่นึกขาม ทรงพาชีขี่ขับประดับงาม ให้ต้องตามสีสรรพ์ให้กันภัย ฯ

พิธีสวดพระเคราะห์ตามกำลังวัน

วันอาทิตย์ ๖ ยกขึ้นคาถา ให้สวดอุเทตยนฺจกฺขุมา ฯ ป ฯ
วันจันทร์ ๑๕ สวดยนฺทุนฺ ฯ ป ฯ มีคุณดี ฯ
วันอังคาร ๘ สวดยสฺสานุภา ฯ ป ฯ เสร็จ ฯ
วันพุธ ๑๗ สวดสพฺพาสี ฯ ป ฯ
วันพฤหัสบดี ๑๙ ให้สวดปูเรนฺบรรพ ฯ ป ฯ
วันเสาร์ ๑๐ ยโตหํ ภคินี ฯ ป ฯ
ราหู ๑๒ ให้สวด กินฺนุ สนฺ ฯ ป ฯ
ศุกร์ ๒๑ นับ อปฺปสนฺ ฯ ป ฯ
พระเกตุ ๙ สวด ชยนฺโต เช่น โสกันต์ กำลังวันจบพิธีเท่านี้เอง ฯ

พระพุทธรูปปางประจำวันเกิด

๑. วันอาทิตย์ควรบูชา ปฏิมาปางพิเศษ
ยืนมองถวายเนตร พระหัตถ์ไขว้ไว้นาภี
๒. วันจันทร์พระห้ามสมุทร ยืนองอาจเป็นราศี
พระหัตถ์ห้ามวารี ยกขึ้นป้องสองพระกร
๓. วันอังคารพระไสยาสน์ งามสะอาดประภัสสร
สามัญเรียกพระนอน ตะแคงเบื้องทักษิณา

๔. วันพุธยืนอุ้มบาตร งามลีลาศเพื่อภิกษา
โปรดสัตว์ด้วยเมตตา พาให้พ้นกลโลกีย์

๕. วันพฤหัสบดีพระประธาน ประดิษฐานฉรังศรี
นั่งขัดสมาธิดี บรรลุสัมโพธิญาณ

๖. วันศุกร์ยืนรำพึง พระหัตถ์จึงประคองสาน
พระอุระแผ่พระญาณ สัตว์ใดข้องต้องการุณ

๗. วันเสาร์พระนาคปรก ไม่วิตกความเสื่อมสูญ
เจ็ดเศียรบังคมทูล แผ่พังพานท่านคุ้มครอง

มวลหมู่ชนชาวพุทธ หวังวิสุทธิ์ไม่มัวหมอง
สร้างพระพุทธจำลอง ตามวันเกิดไว้บูชา

เพื่อความเป็นมงคล สถาผลบุญรักษา
ยามม้วยมรณา สุคติจำหวังแล ฯ

ยามยาตราไปกิจธุระมีลาภ และ ยาตราทัพมีชัย

๑.	วันอาทิตย์	ครุฑมีชัยแก่นาค	เมื่อจะจากเดินทางไกล
		ตำราท่านว่าไว้	พรมศีรษะด้วยน้ำก่อน
๒.	วันจันทร์	แมวมีชัยแก่เสือ	ถึงยามเมื่อจะจรจาก
		แต่งตัวแล้วจงนอน	สักครู่หนึ่งจึงสำราญ
๓.	วันอังคาร	ช้างชนะราชสีห์	แต่งตัวดีรับอาหาร
		เดินทางไม่กันดาร	ประสบโชคโฉลกดี
๔.	วันพุธ	จันทร์มีชัยแก่ราหู	ฝูงศัตรูพ่ายแพ้หนี
		รับประทานอาหารดี	แล้วจึงจรจะมีชัย
๕.	วันพฤหัสบดี	แพะมีชัยแก่ม้า	ตำราว่าจงกลั้นใจ
		หยิบเถ้ากลางเตาไฟ	ด้วยนิ้วกลางเจิมหน้าตน
๖.	วันศุกร์	หนูมีชัยแก่แมว	เจิมหน้าแล้วจักมีผล
		น้ำหอมเจิมหน้าตน	จึงครรไลได้ลาภา
๗.	วันเสาร์	งูมีชัยแก่พังพอน	แต่งตัวก่อนแล้วจัดหา
		ทำกิจการนานา	เช็ดเครื่องแล้วจึงค่อยไป
		ให้ตรงตามตำรา	โบราณว่าไปที่ไหน
		ล้วนแล้วแต่มีชัย	ได้โชคลาภดีนักแล ฯ

หน้าที่มารดาบิดากับบุตร

หน้าที่ของมารดาบิดาที่ปฏิบัติแก่บุตร

ที่พึ่งภายนอกหรือผู้ที่บำรุงมนุษย์ให้ได้รับความเจริญ ความสุข ที่ใกล้ที่สุดก็คือมารดาบิดา เพราะท่านทั้งสองนี้ ได้อุปถัมภ์บุตรและธิดามาแต่ต้น ก่อนใคร ๆ บุตรธิดาเป็นผู้อาศัยครรภ์ของมารดากำเนิด มารดาต้องแบ่งโลหิตในร่างกายของท่านบำรุงบุตร และธิดา บุตรและธิดาจึงเจริญเติบโตขึ้นได้ ในสมัยที่บุตรและธิดาอยู่ในครรภ์นี้ มารดาย่อมได้รับความทุกข์ยากลำบากเป็นอันมาก เพราะท้องทรงครรภ์ไว้ต้องคอยระวังรักษากาย ในเวลานั่ง นอน ยืน เดิน และกินอาหาร เพื่อไม่ให้เป็นอันตรายเจ็บช้ำแก่บุตรที่อยู่ในครรภ์นี้เป็นพระคุณของมารดาในตอนต้น ถึงคราวคลอด การคลอดก็เป็นภัยใหญ่แก่มารดาอีก คือถ้าการคลอดไม่สะดวกมารดาย่อมได้รับทุกข์เวทนาเป็นอันมาก อาจได้รับอันตรายถึงชีวิตก็มี เมื่อเช่นนี้ก็ชื่อว่ามารดาได้ใช้ชีวิตของตนเข้าแลกกับบุตรธิดา เมื่อบุตรธิดาได้คลอดจากครรภ์แล้ว มารดาก็ต้องพยายามถนอมกล่อมเกลี้ยงบุตรธิดา ด้วยต้องรักษาตนให้ดี เพื่อประโยชน์แก่บุตรธิดาด้วยต้องให้ดื่มน้ำนมในอกของท่านเพื่อให้บุตรธิดาเติบโตขึ้นด้วย ถ้ามีกำลังสามารถพอท่านจะหาพี่เลี้ยงนาง นมให้ช่วยรักษาบุตร ธิดาแทนพอให้มีภาระเบาลง ได้บ้าง ถึงดังนั้นก็เป็นความอุปถัมภ์ของท่านนั่งเอง แม้ดังนั้น ท่านก็คอยดูแลเอาใจใส่เสมอไม่ทอดธุระ ฯ ส่วนบิดาก็ต้องทำการขวนขวายในกิจการต่าง ๆ ให้เป็นกำลังแก่มารดา เพื่อบำรุงมารดาผู้มีหน้าที่เลี้ยงบุตรโดยตรง ท่านจึงเป็นผู้มีพระคุณเป็นคู่กับมารดา ฯ ในระหว่างเวลาที่บุตรธิดายังไม่รู้ภาษา ยังพูดไม่ได้ ถ้าบุตรธิดาเจ็บไข้ ไม่สบายท่านต้องคอยสังเกตอาการว่าเป็นโรคอะไร และหาแพทย์มาเยียวยารักษาให้และคอยพยาบาลหรือหาผู้อื่นมาให้ช่วยเป็นต้นตามกำลัง ต้องคอยตรวจตราความเป็นอยู่สุขทุกข์ของบุตรธิดาอยู่ทุกเมื่อ ด้วยความรักใคร่อาลัย ฯ ครั้นเมื่อบุตรธิดาเจริญวัยขึ้นแล้วมารดาบิดาที่ดีย่อมตั้งใจบำรุงตามหลักทั้ง ๕ ที่พระบรมศาสดาทรงแสดงไว้ ดังนี้

(๑) ห้ามไม่ให้บุตรธิดาทำความผิดความชั่วต่าง ๆ อันเป็นทางที่จะให้เกิดอันตรายและจะให้เกิดความเสียหาย ดูเหมือนจะยิ่งกว่าสำหรับตัวเองเสียก็มี ชี้แจงให้รู้จักการชั่วแล้วให้เว้นเสีย ฯ

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดีคือสั่งสอนฝึกหัดให้มีกิริยาวาจาเรียบร้อย ชี้แจงให้รู้จักการที่ดีแล้วให้ทำ

(๓) ให้ศึกษาศิลปะ คือ ให้เล่าเรียนรู้การที่ควรทำ อันเป็นทางที่จะเกิดความรู้ความฉลาดและสามารถต่าง ๆ ที่จะเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตและจะให้เป็นคนดี ถ้าท่านสามารถสอนเองได้ท่านก็สอน ถ้าไม่สามารถสอนเองได้ ท่านก็พยายามเสาะแสวงหาผู้สอนให้ หรือส่งไปเรียนในสถานที่เล่าเรียนนั้น ๆ ตามกำลังที่ท่านจะจัดทำได้ ฯ

(๔) จัดคู่ครองที่สมควรให้ คือ เมื่อบุตรธิดามีอายุสมควรที่จะครองบ้านเรือนได้แล้ว และถ้าเห็นสมควรท่านย่อมสอดส่องเลือกผู้ที่มีฐานะที่สมควรให้เพื่อบุตรธิดาจะได้อยู่เป็นสุขและสืบสกุลต่อไป ฯ

(๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัย คือ ในคราวใดสมควรจะให้ทรัพย์ เพื่อทำนุบำรุงความเจริญให้แก่บุตรธิดาท่านก็มีแก่ใจจัดให้ตามสามารถ เช่นให้อุดหนุนการเล่าเรียน ให้อุดหนุนการตั้งตัวเป็นต้น ถ้าท่านมีกำลังน้อยไม่สามารถ ก็ช่วยฝากฝั่งแก่ผู้อื่นตามสามารถ ฯ

รวมพระคุณของท่านโดยย่อ ก็คือ มารดาบิดาที่ดีย่อมเป็นผู้มีชีวิตสุขทุกข์เนื่องด้วยบุตร เมื่อชีวิตของท่านเป็นอยู่ตราบใดท่านก็มีเมตตาปรารถนาให้เป็นสุข กรุณาปรารถนาให้พ้นทุกข์ แม้ไปถึงบุตรและธิดาจนสุดสามารถ ถึงอาจไม่เป็นอันกินอันนอน เมื่อบุตรและธิดาตั้งตัวเจริญได้มีสุขกายสบายใจเรียบร้อยดีท่านก็อิ่มเอิบใจพลอยยินดีไปตาม ด้วยมุทิตา เมื่อหมดสามารถสุดกำลังที่จะช่วยได้ ก็ไม่ซ้ำเติมเพิ่มทุกข์โทษให้ คงวางตนเป็นคนกลางอยู่ด้วยอุเบกขา ฯ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า "พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร มารดาบิดา ชื่อว่าเป็นพรหมของบุตร" ดังนี้

เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีบุญคุณแก่บุตรธิดามากยิ่งนัก จึงสมควรที่บุตรและธิดาจะพึงสนองพระคุณท่านจนสุดสามารถ ฯ

หน้าที่ของบุตรธิดาจะพึงปฏิบัติแก่มารดาบิดา

หน้าที่ของบุตรธิดาที่ดีจะตอบแทนท่านนั้นจักพรรณนา ดังต่อไปนี้

บุตรธิดาเมื่อยังเป็นเด็กเล็ก ก็ยังไม่อาจที่จะทดแทนบุญคุณของท่านได้ ต่อเมื่อพอมีความรู้จักดีจักชั่วได้ก็ต้องตอบแทนท่าน ในตอนต้น จึงทำตนเป็นผู้ว่าง่าย ไม่ดื้อกระด้างต่อมารดาบิดาเมื่อถึงคราวเล่าเรียน ก็ต้องตั้งใจศึกษาให้ดีที่สุด เพื่อทำความปลื้มใจให้แก่ท่าน ทั้งเป็นการทำความเจริญแก่ตนด้วย เมื่อเติบโตมีกำลังก็ตั้งใจตั้งตัวให้ได้ด้วยอุบายที่ชอบและพึงตอบแทนท่านตามหลักทั้ง ๕ ที่พระบรมศาสดาทรงแสดงไว้ดังนี้

(๑) ท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ คือพยายามเลี้ยงดูท่าน มิให้ท่านต้องอดอยากตามสมควรแก่กำลังกาย กำลังปัญญา และกำลังทรัพย์ของตน ถึงท่านจะเป็นผู้บริบูรณ์ไม่ขัดสน ไม่จำต้องเลี้ยง ก็แสวงหาโอกาสเลี้ยงท่านตามคราวที่หาได้ เช่นในคราวท่านเจ็บไข้ คอยป้อนข้าวป้อนน้ำ เสาะหาอาหารที่ดีที่แปลกมาให้ท่านเป็นต้น

(๒) ทำกิจของท่าน คือ ช่วยทำกิจการที่เกิดขึ้นแก่ท่านด้วยตนเอง หรือช่วยหาผู้อื่นที่สมควรให้ทำให้

ในสมัยใดท่านสมควรทำอย่างไร ก็ช่วยเป็นธุระให้ท่านได้ทำอย่างนั้นในสมัยนั้น เช่น ช่วยให้ท่านได้ทำบุญกุศลเสมอ ๆ และในคราวที่สมควรตามคำสั่งที่อาจจะช่วยได้ คอยดูแลหรือให้ผู้อื่นดูแทนในเวลาที่ท่านเจ็บไข้ไม่ว่างธุระ

(๓) ดำรงวงศ์สกุล คือ ทำตนให้เป็นคนดีด้วยความรู้ความประพฤติ ด้วยความสามารถในกิจการ พยายามปฏิบัติตนให้เป็นอภิชาตบุตรได้เป็นดี ถ้าไม่สามารถก็พึงพยายามรักษาตนไม่ให้ตกต่ำให้เป็นอนุชาตบุตร อย่าทำตนให้เลวทรามทำลายวงศ์สกุลเป็นอวชาตบุตร

(๔) ประพฤติตนให้สมควรเป็นผู้ได้รับทรัพย์มรดก คืออย่าประพฤติตนเป็นคนผลาญทรัพย์ อย่าทำทรัพย์ให้เสียไปด้วยการไม่ควรต่าง ๆ เช่น ในการเป็นนักเลงสุราเป็นต้น เว้นอบายมุขต่าง ๆ พยายามเก็บหอมรอมริบ ให้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สิน แต่ไม่ควรตระหนี่เก็บทรัพย์ไว้เปล่า ๆ จนไม่ได้รับประโยชน์จากทรัพย์นั้นตามสมควร

(๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ แสดงกตัญญุตาและกตเวทิตาให้ปรากฏตามสมควรแก่กำลังสามารถ ฯ

พระพุทธศาสนา แสดงการตอบแทนคุณของมารดาบิดาเป็นอย่างสูงอีกอย่างหนึ่ง ปรากฏในมาตาปิตุคุณสูตรในทุกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า "พหุปการา ภิกฺขเว มาตาปิตโร" เป็นต้นแปลถือเอาเนื้อความว่า "ภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาเป็นผู้อุปการะมาก เป็นผู้ยังบุตรให้เจริญ เป็นผู้เลี้ยงบุตร เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร ฯ บุตรคนใด ย่อมยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธาให้สมาทานตั้งมั่นประดิษฐานในการถึงพร้อมด้วยศรัทธา ยังมารดาบิดาผู้ทุศีล ให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล, ผู้มีความตระหนี่ให้ถึงพร้อมด้วยบริจาค ผู้มีปัญญาทราม ให้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ฯ ภิกษุ ท. ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้ (คือการที่บุตรยังมารดาผู้ไม่มีศรัทธาให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาเป็นต้น) ชื่อว่าเป็นกิจอันบุตรทำแล้ว ตอบแทนแล้ว กระทำยิ่งแล้วแก่มารดาบิดา ดังนี้ ฯ พระพุทธภาษิตนี้ส่องความว่า บุตรที่ดีย่อมตั้งใจพยายามทำมารดาบิดาให้เป็นคนดีมีความรู้ และมั่นอยู่ในความดีงาม จึงชื่อว่าตอบแทนคุณท่านประการหนึ่ง ฯ แม้ความรู้ความดีในส่วนโลกเมื่อมารดาบิดายังไม่รู้ไม่เข้าใจ บุตรก็พึงช่วยท่านโดยนัยดังกล่าวแล้ว ฯ แต่บุตรจะอาศัยภาษิตนี้ แล้วอวดดีสั่งสอนโดยมิได้รู้จักประมาณ และกาละเทศะย่อมไม่สมควร ฯ ถึงตนจะมีความรู้ดีจริงก็ตาม หรือเป็นผู้มีศักดิ์ที่เขาสมมติให้ก็ตาม และจะถือเอาเหตุนั้น ๆ มาข่มท่าน แล้วสั่งสอนโดยไม่เคารพยำเกรงดังนี้ ไม่สมควรเลย ฯ การที่บุตรจะทำให้มารดาบิดาผู้มีคุณอย่างนั้น ต้องใช้ปัญญาโดยสุขุม ฯ เพราะมารดาบิดาโดยมากย่อมเห็นว่า ตัวท่านเป็นผู้ใหญ่ มีอิสระเหนือบุตรด้วยประการทั้งปวง ฯ ถ้าบุตรหาอุบายแนะนำไม่ดี หรือไม่ถูกกาละเทศะอาจทำให้ท่านโกรธและอาจทำให้ท่านเป็นผู้เห็นผิดไปอีกก็ได้ ฯ ข้อนี้บุตรควรดำเนินตามนัยที่แสดงไว้ในพระวินัย ในเรื่องอาจารย์กับศิษย์พึงประพฤติต่อกันว่า "เมื่ออุปัชฌาย์ อาจารย์ทำผิด หรือพลั้งเผลอไปสัทธิวิหาริกไม่ทักหรือค้านอย่างจัง ๆ พูดอ้อมพอให้ท่านรู้สึกตัวขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสียอันจักมี หรือได้มีแล้วแก่ท่าน" ดังนี้ ฯ เมื่อบุตรหาอุบายตักเตือนแนะนำท่านในสิ่งที่ดีที่ชอบ ด้วยอุบายที่สมควรก็เป็นอันทำมารดาบิดาให้เป็นคนดี มีสุขมากขึ้นตามสติกำลัง ฯ มีเรื่องอ้างว่า แม้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อ

ครั้งเสวยชาติเป็น พระโพธิสัตว์ก็บำเพ็ญเป็นอันมาก ปรากฏตามบาลีและปกรณ์นั้น ๆ แม้ในพระชาติที่สุดนี้พระองค์ก็ได้เสด็จไปเทศนาโปรดพระพุทธมารดาบิดาให้ได้สำเร็จ อริยมรรค อริยผล อันเป็นคุณชั้นเยี่ยม ในพระพุทธศาสนานี้เป็นลักษณะแห่งความปฏิบัติตอบแทนที่ดีที่บุตรธิดากระทำแก่มารดาบิดาในทางศาสนา ฯ

การที่มารดาบิดาสงเคราะห์บุตรธิดาเมตตากรุณาฉะนี้ก็ดี บุตรธิดามีความเคารพยำเกรง บำรุงมารดาบิดา ตั้งให้ในที่เป็นผู้มีพระคุณก็ดี ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าเป็นมงคลอย่างสูง

ดังคาถาพุทธภาษิตว่า

มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ ปุตฺตทารสฺสสงฺคโห
อนากุลา จ กมฺมนฺตา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ

การบำรุงบิดามารดา ๑ การสงเคราะห์บุตรและทารก ๑ การงานไม่อากูล ๑ เป็นมงคลอย่างสูง ฯ ดังนี้

คำถวายทานต่าง ๆ

คำถวายสังฆทาน

ว่านโม ๓ จบ

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหารกับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

หมายเหตุ แบบนี้สำหรับของถวายอยู่ในหัตถบาส (ในระยะ ๓ ศอก) ถ้าของอยู่นอกหัตถบาสคือห่างภิกษุสงฆ์ให้เปลี่ยนศัพท์ อิมานิ เป็น เอตานิ และเปลี่ยนคำแปลเหล่านี้เป็น เหล่านั้นทุก ๆ แห่ง อนึ่ง ก่อนจะว่าคำถวายสิ่งใด ๆ จงว่านโม ๓ จบ พร้อมกัน แล้วหัวหน้าจึงว่าคำถวายนำเป็นตอน ๆ ไป

คำอธิษฐานข้าวใส่บาตรหรือทานอื่นอย่างย่อ

สุทินฺนํ วต เม ทานํ อาสวกฺขยาวหํ นิพฺพานปจฺจโย โหตุ (ว่า ๓ ครั้งมี ทุติยมฺปิ สุทินฺนํ ฯลฯ ตะติยมฺปิ สุทินฺนํ ฯลฯ จนจบ ก่อนกล่าวคำอธิษฐานต้องว่านโม ๓ ครั้งก่อน)

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต ตณฺฑุลานี สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ ตณฺฑุลานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าป่า

เอตานิ มยํ ภนฺเต จีวรานี สปริวารานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ จีวรานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ฑีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอน้อมถวายจีวรทั้งหลายเหล่านั้น กับทั้งของที่เป็นบริวารแก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับจีวรทั้งหลายเหล่านั้นกับทั้งของเป็นบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมานิ มยํ ภนฺเต วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ฑีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ชั่วกาลนาน เทอญ ฯ

คำบูชาพระสิวลี

สวด ๑๐ จบทุกคืน ก่อนนอนมีดอกไม้ธูปเทียน จะบังเกิดลาภผลเนือง ๆ มีคนรักมาก ศัตรูร้ายและภัยอันตรายทั้งปวงไม่พ้องพานได้เลย

สิวะลี จะ มหาเถโร เทวะตา นะระปูชิโต โสระโหปัจจะยาทิมหิ สิวะลี จะ มหาเถโร ยักขาเทวาปูชิโต โสระโหปัจจะยาทิมหิ อหังวันทามิ ตัง สะทา สิวลี เถรัสสะ เอตังคุณัง สะวัสดิลาภัง ภะวันตุเม

คำบูชาพระ

พุทธะบูชา มะหาเตชะวันโต ธรรมบูชา มหาปัญญะวันโณ สังฆะบูชา มะหาโภคะวะโห ติโลกนาโถ อภิปูชยันติ อัคคิพหุ ปุปผัง อะหัง ชิเน ทัตวา อสีติ กัปปโกติโย อะภิรูโป ทาเรนะ โตปีฏกัตตะยัง นิพพานัง ปะระมัง สุขัง ฯ

คำถวายผ้ากฐิน

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กฐินทุสฺสํ สงฺฆสฺสํ โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ สปริวารํ กฐินทุสฺสํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา อิมินา ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

คำแปล

ข้าแด่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอถวายผ้ากฐินกับบริวารนี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเสนาสนะ

ยคฺเฆ ภนฺเต สงฺโฆ ชานาตุ มยํ สงฺฆสฺส จ ผาสุวิหารํ อากงฺขมานา วิหารทาเน จ อานิสํสํ สมฺปสฺสมานา อตฺตโน ธนํ ปริจฺจชิตฺวา อิมํ เสนาสนํ การาเปตฺวา สงฺฆสฺส นิยฺยาเทม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ เสนาสนํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ ยถาสุขํ ปริภุญฺชตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

คำแปล

ขอพระสงฆ์จงทราบ ข้าพเจ้าหวังจะให้พระสงฆ์อยู่ผาสุข และเห็นอานิสงส์ในการสร้างที่อยู่ถวายเป็นทาน ได้บริจาคทรัพย์ของตนให้สร้างเสนาสนะหลังนี้เสร็จแล้ว ขอมอบถวายไว้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับเสนาสนะหลังนี้ แล้วบริโภคตามสบาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คติธรรม

๑ คนเอ๋ยคนทนทานไม่นานนัก ไม่ประจักษ์เห็นคนทนที่ไหน
เห็นแต่คนทนอยู่ไม่เท่าไร ที่ตายไปคือคนไม่ทนทาน
ถ้าคนทนคงไม่ตายกันเป็นแน่ ตามกระแสพุทธองค์ทรงบรรหาร
ว่าไม่ทนคนต้องตายไปตามกาล ตามหลักฐานบุญกรรมที่ทำมา

๒ โอ้ ทูลเกล้าคุณแม่จ๋าลูกมาแล้ว ลูกนำแก้วสามประการมาขานไข
แต่งหนังสือธรรมะพระจอมตรัย ตามวิสัยลูกเพียรเล่าเรียนมา
หากพ่อแม่คิดถึงบรรดาลูก จิตพันผูกเป็นห่วงกังวลหา
จงเปิดดูหนังสือที่ส่งมา จะเห็นหน้าลูกล้วนถ้วนทุกคน
